

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ»**

**ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ
2016 - 2017**

ΑΘΗΝΑ 2016

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ»	
1.1 Εισαγωγή και Ιστορικό	2
1.2 Στόχοι του ΠΜΣ	3
1.3 Όργανα Διοίκησης	5
1.4 Υποστήριξη του ΠΜΣ και των Μεταπτυχιακών Φοιτητών και Φοιτητριών	5
1.5 Διαδικασία Επιλογής των Μεταπτυχιακών Φοιτητών και Φοιτητριών	5
1.6 Βιβλιοθήκες	6
1.7 Πόροι-Υποτροφίες	7
1.8 Επικοινωνία με μέλη ΔΕΠ και Διδάσκοντες του ΠΜΣ	7
2. ΤΙΤΛΟΙ, ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	
	8
2.1 Τίτλοι σπουδών του ΠΜΣ	8
2.2 Διάρκεια σπουδών	8
2.3 Διδακτικές μονάδες	8
3. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	9
3.1 Μαθήματα	9
3.1 α) Υποχρεωτικά μαθήματα	9
3.1 β) Μαθήματα επιλογής	9
3.1 γ) Μαθήματα επιλογής από άλλα ΠΜΣ	9
3.2 Διεπιστημονικά Σεμινάρια	10
3.3 Πρακτική άσκηση με εποπτεία & Εργαστήριο	10
3.4 Εργαστήριο μεθοδολογίας	10
3.5 Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία	11
4. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ	12
4.1 Υποχρεώσεις φοίτησης	12
4.2 Εκπόνηση Μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας	12
4.3 Φοίτηση και αποφοίτηση	13
4.4 Αξιολόγηση-Βαθμολόγηση των Μεταπτυχιακών Φοιτητών	15
4.5 Οικονομική συμβολή των ΜΦ	22
5. ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ	23
6. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ	24
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 2016-17	71

1. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ»

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Το ΠΜΣ «Ειδική Αγωγή» λειτουργεί από το ακαδημαϊκό έτος 2008-09 ως ανεξάρτητο και αυτοτελές Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία (Τ.Ε.Α.Π.Η.). Ως κατεύθυνση στην «Ειδική Αγωγή» λειτούργησε για πρώτη φορά το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002 στο πλαίσιο λειτουργίας του διεθνούς, διαπανεπιστημιακού και διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα» σε συνεργασία με το Institute of Education, University of London. Έως το 2004 χρηματοδοτήθηκε από την αντίστοιχη δράση του ΕΠΕΑΕΚ.

Από την αρχή της λειτουργίας του, σκοπός του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών ήταν η εξειδίκευση των μεταπτυχιακών φοιτητών και φοιτητριών (ΜΦ) σε θέματα εκπαίδευσης και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Βασική επιδίωξη του Προγράμματος είναι η προσφορά υψηλού επιπέδου μεταπτυχιακών σπουδών λαμβάνοντας υπόψη τους νέους επιστημονικούς προβληματισμούς για εξειδικευμένες γνώσεις σε συγκεκριμένους τομείς της εκπαίδευσης.

Το ΠΜΣ «Ειδική Αγωγή» αξιοποιεί πλήρως τις δυνατότητες του Τ.Ε.Α.Π.Η. ως προς τα μέλη ΔΕΠ που διαθέτει, τις δραστηριότητές του για την ανάπτυξη της έρευνας και της επαγγελματικής εξειδίκευσης, καθώς επίσης και τις διεθνείς συνεργασίες του Τμήματος με άλλα Α.Ε.Ι και ερευνητικά κέντρα της Ελλάδας και του εξωτερικού. Ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, η οποία καλείται να αντιμετωπίσει πολλαπλές κοινωνικές διαφορές και προκλήσεις στο χώρο της εκπαίδευσης.

Οι ΜΦ του Προγράμματος «Ειδική Αγωγή» αποκτούν γνώσεις: (α) για την αναπηρία, (β) για τις σύγχρονες προσεγγίσεις σχετικά με την εκπαίδευση και την κοινωνική ένταξη ατόμων με αναπηρίες, (γ) για την ερευνητική μεθοδολογία που ακολουθείται στην ειδική αγωγή, στην ενταξιακή εκπαίδευση και στην αναπηρία. Επίσης, αποκτούν τη δυνατότητα να διδάξουν σε ειδικά σχολεία και τμήματα ένταξης στο πλαίσιο λειτουργίας των σχολείων της γενικής εκπαίδευσης.

1.2 ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΜΣ

Οι σπουδές στο ΠΜΣ «Ειδική Αγωγή» οργανώνονται με βάση τα υποχρεωτικά (Υ) και τα επιλεγόμενα μαθήματα (Ε), τα Διεπιστημονικά Σεμινάρια (ΔΣ), την πρακτική άσκηση με εποπτεία και τα εργαστήρια, καθώς και την εκπόνηση της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής εργασίας (ΜΔ). Το περιεχόμενο σπουδών περιλαμβάνει γνώσεις στη θεωρία και στην έρευνα. Εστιάζει στην ανάλυση

εκπαιδευτικών ζητημάτων και επιχειρεί να αναδείξει καινοτόμες πρακτικές τόσο στο ερευνητικό όσο και στο εκπαιδευτικό επίπεδο, έχει ερευνητικό και επαγγελματικό χαρακτήρα και πιστοποιεί ερευνητικές και επαγγελματικές ικανότητες. Συγκεκριμένα:

α) Το ΠΜΣ έχει στόχο να αποκτήσουν οι ΜΦ:

- θεωρητικές γνώσεις
- ολοκληρωμένη εξειδίκευση στην επιστημονική περιοχή που επιλέγουν
- τις απαραίτητες ικανότητες για ευρύτερη επιστημονική και ερευνητική ή επαγγελματική δραστηριότητα, καθώς και κριτική και δημιουργική ανάγνωση της καθημερινότητας μέσω του επιστημονικού διαλόγου.

β) Το ΠΜΣ δίνει έμφαση στην ερευνητική πρακτική. Οι απόφοιτοι και απόφοιτες διαθέτουν γνώσεις και ικανότητες στην επιστημονική έρευνα που επιτρέπουν τόσο την παραγωγή ερευνητικού έργου, όσο και την κριτική αποτίμηση της ποιότητάς του και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων του.

γ) Στο περιεχόμενο σπουδών γίνεται συστηματική προσπάθεια μελέτης του ελληνικού πλαισίου. Στόχος είναι οι ΜΦ να μπορούν να αναλύουν τα ζητήματα που τίθενται, κατανοώντας τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας και τους παράγοντες που τις αναδεικνύουν.

δ) Εκτός από τις θεωρητικές γνώσεις και τις ικανότητες ανάλυσης των κοινωνικών και εκπαιδευτικών ζητημάτων, στόχος είναι να διαθέτουν οι απόφοιτοι-ες του ΠΜΣ και ικανότητες ανάπτυξης πρακτικών στο επίπεδο της εκπαιδευτικής πράξης.

Ακαδημαϊκές δεξιότητες

Το Πρόγραμμα καθιστά τους ΜΦ ικανούς:

- Να αναγνωρίζουν και να τοποθετούν στο κατάλληλο πλαίσιο ζητήματα και ερωτήματα σχετικά με τη θεωρία, την έρευνα, την πολιτική και την επαγγελματική πρακτική.
- Να αντιμετωπίζουν κριτικά και να κατανοούν τη θεωρία και τις μεθόδους έρευνας που είναι κατάλληλες για τη διερεύνηση συγκεκριμένων ζητημάτων, εκπαιδευτικών προβλημάτων και ειδικών ερευνητικών ερωτημάτων.
- Να αναπτύσσουν δεξιότητες εφαρμογής θεωριών και μεθόδων έρευνας, ώστε να διεξάγουν και να αναπτύσσουν τη δική τους έρευνα.
- Να εντοπίζουν, να αναλύουν και να εντάσσουν στο κατάλληλο εννοιολογικό πλαίσιο πραγματολογικό υλικό και πληροφορίες από ποικίλες πηγές.

- Να αξιολογούν κριτικά τα πραγματολογικά δεδομένα σε σχέση με τη θεωρία και το πλαίσιο, να συνάγουν συμπεράσματα και να αξιολογούν τις θεωρίες και τις ερμηνείες με βάση το πραγματολογικό υλικό και τα χαρακτηριστικά του πλαισίου.
- Να χρησιμοποιούν συστηματικά τη συγκριτική ανάλυση για να κατανοούν τις αλληλεπιδράσεις στην εκπαίδευση.
- Να αξιολογούν κριτικά τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται η συγκριτική ανάλυση σε διάφορες περιπτώσεις.
- Να συγκεντρώνουν πληροφορίες και πραγματολογικά δεδομένα από ποικίλες πηγές και να αναπτύσσουν τη δική τους επιχειρηματολογία με βάση τα στοιχεία και την κριτική τους σκέψη.
- Να επιχειρηματολογούν με σαφήνεια και με ακρίβεια, στο γραπτό και προφορικό λόγο, και να συγγράφουν εργασίες με ακαδημαϊκή δομή και περιεχόμενο.
- Να αυτενεργούν και να επιδεικνύουν πρωτοτυπία στην επίλυση επιστημονικών προβλημάτων.
- Να συνεργάζονται σε διεπιστημονικές ομάδες και να ανταλλάσσουν απόψεις και ιδέες για την παραγωγή νέας γνώσης.

Πρακτικές- επαγγελματικές δεξιότητες

Οι ΜΦ αναπτύσσουν ικανότητες:

- Να εφαρμόζουν εκπαιδευτικές θεωρίες και έννοιες σε προβλήματα έρευνας, πολιτικής και πρακτικής.
- Να διαμορφώνουν το κατάλληλο επιστημολογικό πλαίσιο και να αξιοποιούν μεθοδολογίες έρευνας και ανάλυσης για την αντιμετώπιση προβλημάτων εκπαιδευτικής πολιτικής και πρακτικής.
- Να αναγνωρίζουν και να αξιοποιούν πραγματολογικά δεδομένα της εκπαιδευτικής πολιτικής και πρακτικής σε συγκεκριμένα πλαίσια.
- Να σχεδιάζουν προγράμματα παρέμβασης, λαμβάνοντας υπόψη την προέλευση και τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της ομάδας στην οποία απευθύνεται η παρέμβαση.
- Να δρουν αυτόνομα σε επαγγελματικό επίπεδο.
- Να εργάζονται αποτελεσματικά σε ομάδες και να βοηθούν άλλους να αναπτύξουν ικανότητες συνεργασίας.

1.3 ΟΡΓΑΝΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ειδική Αγωγή» διοικείται από τη Γενική Συνέλευση Ειδικής Σύνθεσης (ΓΣΕΣ) του ΤΕΑΠΗ. Τα θέματα που αφορούν το ΠΜΣ εισάγουν για συζήτηση τα μέλη Συντονιστικής Επιτροπής που για το ακαδημαϊκό έτος 2016-17 ορίστηκαν οι εξής: ο Καθηγητής Βασίλειος Τσελφές, η Επίκουρη Καθηγήτρια Ευδοξία Ντεροπούλου-Ντέρου και η Επίκουρη καθηγήτρια Καλλιρόη Παπαδοπούλου, με αναπληρωματικό μέλος τον Επίκουρο Καθηγητή Βασίλειο Τσάφο, καθώς και ένας/μία εκπρόσωπος των μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών.

1.4 ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ ΠΜΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΦΟΙΤΗΤΡΙΩΝ

Το ΠΜΣ υποστηρίζεται διοικητικά από τη Γραμματεία του Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Ναυαρίνου 13^α, ισόγειο (τηλέφωνο: 210-3688043, Fax: 210-3688057) και από το Γραφείο Υποστήριξης του ΠΜΣ, Σταδίου 5, 7^{ος} όροφος. Στο Γραφείο του Προγράμματος απασχολείται η Κατερίνα Μίχα. Τηλέφωνο Γραφείου: 210-3689311, Fax: 210-3688057, e-mail: pmsea@ecd.uoa.gr, ιστοσελίδα: www.ecd.uoa.gr

1.5 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΦΟΙΤΗΤΡΙΩΝ

Δικαίωμα υποψηφιότητας στο ΠΜΣ έχουν πτυχιούχοι Πανεπιστημίων της ημεδαπής και αναγνωρισμένων ομοταγών Ιδρυμάτων της αλλοδαπής, καθώς και πτυχιούχοι τμημάτων Τ.Ε.Ι. συναφούς γνωστικού αντικειμένου.

Η προκήρυξη για την εισαγωγή νέων φοιτητών και φοιτητριών γίνεται μια φορά κάθε ακαδημαϊκό έτος και ανακοινώνεται στην ιστοσελίδα του ΠΜΣ. Όσοι επιθυμούν να συμμετάσχουν στη διαδικασία επιλογής πρέπει να υποβάλουν φάκελο υποψηφιότητας που περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- α) αίτηση συμμετοχής στο Πρόγραμμα Ειδική Αγωγή
- β) αντίγραφο πτυχίου ή πτυχίων
- γ) πιστοποιητικό αναλυτικής βαθμολογίας
- δ) πιστοποιητικό κατοχής της αγγλικής γλώσσας
- ε) βιογραφικό σημείωμα στο οποίο να αναφέρονται αναλυτικά οι σπουδές, η διδακτική ή/και επαγγελματική εμπειρία, η επιστημονική και κοινωνική δραστηριότητα του υποψηφίου ή της υποψηφίας

στ) υπόμνημα στο οποίο να αναφέρονται τα επιστημονικά ενδιαφέροντα του υποψηφίου ή της υποψηφίας, οι λόγοι για τους οποίους ενδιαφέρεται να συνεχίσει τις σπουδές του στο συγκεκριμένο Πρόγραμμα

ζ) δύο συστατικές επιστολές (πρωτότυπες)

η) και, αν υπάρχουν, δημοσιεύσεις ή επιστημονικές εργασίες.

Αιτήσεις υποβάλλονται ταχυδρομικά στο Γραφείο Υποστήριξης του Προγράμματος, Σταδίου 5, 7^{ος} όροφος.

Η αίτηση και τα συνοδευτικά έγγραφα δεν επιστρέφονται μετά την κατάθεσή τους.

Η διαδικασία επιλογής των υποψηφίων περιγράφεται στην ιστοσελίδα του ΠΜΣ.

Η Συντονιστική Επιτροπή του Προγράμματος ενδέχεται να εισηγηθεί στη ΓΣΕΣ να ορίσει κατά περίπτωση συγκεκριμένα μαθήματα από το προπτυχιακό πρόγραμμα του ΤΕΑΠΗ, ως προαπαιτούμενα για τη συμμετοχή στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα.

1.6 ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Οι ΜΦ κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στο Πανεπιστήμιο Αθηνών μπορούν να αναζητήσουν το βιβλιογραφικό υλικό που χρειάζονται για τη συγγραφή των εργασιών τους από τα ηλεκτρονικά περιοδικά και τις βάσεις δεδομένων στις οποίες το Πανεπιστήμιο έχει εξασφαλίσει πρόσβαση. Επίσης, μπορούν να χρησιμοποιούν τις βιβλιοθήκες του Πανεπιστημίου Αθηνών καθώς και άλλων Πανεπιστημίων. Οι βιβλιοθήκες έχουν διαφορετική πολιτική δανεισμού και χρήσης του υλικού τους. Παράλληλα, οι ΜΦ χρησιμοποιούν το σπουδαστήριο του ΠΜΣ, όπου υπάρχει επίσης σχετικό βιβλιογραφικό υλικό. Ενδεικτικά μόνο, μερικές από τις βιβλιοθήκες που χρησιμοποιούν συχνά οι ΜΦ για τη συγγραφή των εργασιών κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους είναι οι ακόλουθες:

- *Βιβλιοθήκη Προσχολικής Αγωγής, Ημιόροφος, Ιπποκράτους 33, Αθήνα.*
- *Βιβλιοθήκη Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, 5ος & 6ος όροφος, Αιόλου 42-44 & Κολοκοτρώνη, Αθήνα .*
- *Βιβλιοθήκη Δημοτικής Εκπαίδευσης, 3ος όροφος, Χαριλάου Τρικούπη 24, Αθήνα.*
- *Βιβλιοθήκη Ιστορίας, Φιλοσοφική Σχολή, 6ος όροφος, γρ. 646, Πανεπιστημιόπολη Ζωγράφου.*
- *Βιβλιοθήκη Παιδαγωγικής, Φιλοσοφική Σχολή, 5ος όροφος, γρ. 536, Πανεπιστημιόπολη Ζωγράφου.*
- *Βιβλιοθήκη Ψυχολογίας, Φιλοσοφική σχολή, 5ος όροφος, γραφ. 534, Πανεπιστημιόπολη Ζωγράφου.*
- *Βιβλιοθήκη Παντείου Πανεπιστημίου, Λ. Συγγρού 136, Αθήνα.*
- *Βιβλιοθήκη Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Μεσογείων 396, ισόγειο.*

1.7 ΠΟΡΟΙ – ΥΠΟΤΡΟΦΙΕΣ

Οι πόροι του ΠΜΣ «Ειδική Αγωγή» προέρχονται από τα διδάκτρα που καταβάλλουν οι ΜΦ. Ανάλογα με τους διαθέσιμους πόρους το ΠΜΣ χορηγεί υποτροφίες στους μεταπτυχιακούς/ες φοιτητές/τριες.

1.7 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΜΕΛΗ ΔΕΠ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΠΜΣ

Όνοματεπώνυμο	Τηλέφωνο	E-mail	Γραφείο
Α. Ανδρούσου	210-3688399	alandr@ecd.uoa.gr	Ιπποκράτους 33, 1 ^{ος} όρ.
Β. Γιαλαμάς	210-3688407	gialamasbasilis@yahoo.gr	Ιπποκράτους 33, ισόγειο.
Α. Γιαννικοπούλου	210-3689330	aggianik@ecd.uoa.gr	Σταδίου 5, 7 ^{ος} όρ.
Α. Ζώνιου-Σιδέρη	-	asideri@ecd.uoa.gr	-
Κ. Λαμπροπούλου	-	nantial@gmail.com	-
Ε. Λάγιου-Λιγνού	-	effie.lignos@gmail.com	-
Δ. Μακρυνιώτη	210-3688522	dmakrin@ecd.uoa.gr	Ιπποκράτους 33, 1 ^{ος} όρ.
Ε. Ντεροπούλου	210-3689325	ederou@ecd.uoa.gr	Σταδίου 5, 7 ^{ος} όρ.
Ό. Μαράτου	-	maratou@ath.forthnet.gr	Σταδίου 5, 7 ^{ος} όρ.
Π. Παπαδιαμαντάκη	-	gioulip@ecd.uoa.gr	-
Κ. Παπαδοπούλου	210-3689314	kalpapad@ecd.uoa.gr	Σταδίου 5, 7 ^{ος} όρ.
Ε. Παπασταθόπουλος	-	spapasta@cc.uoi.gr	Σταδίου 5, 7 ^{ος} όρ.
Γ. Παπασταυρινίδου	-	georgia1p@yahoo.gr	-
Α. Παρούση	210-3688083	aparous@ecd.uoa.gr	Ιπποκράτους 31, 4 ^{ος} όρ.
Κ. Σιώτου	-	katerinasiotou@yahoo.gr	-
Α. Σοφianoπούλου	-	ansofian@psych.uoa.gr	-
R. Slee	-	Roger.Slee@vu.edu.au	-
Β. Τσάφος	210-3688567	vtsafos@ecd.uoa.gr	Ιπποκράτους 31, 3 ^{ος} όρ.
Β. Τσελφές	210-3688528	tselfesv@ecd.uoa.gr	Ιπποκράτους 31, 4 ^{ος} όρ.

2. ΤΙΤΛΟΙ, ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

2.1 ΤΙΤΛΟΙ ΣΠΟΥΔΩΝ

Το Πρόγραμμα απονέμει τον εξής τίτλο σπουδών:

Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης με τίτλο «Ειδική Αγωγή»

Σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, το Μεταπτυχιακό Δίπλωμα απονέμεται από το Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

2.2 ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Η διάρκεια των σπουδών είναι τέσσερα (4) εξάμηνα.

2.3 ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ

Κάθε μάθημα έχει δέκα (10) Πιστωτικές Μονάδες –ECTS, [3 διδακτικές μονάδες (δμ) ΕΚΠΑ].

Το Διεπιστημονικό Σεμινάριο έχει 10 Πιστωτικές Μονάδες –ECTS [3 δμ-ΕΚΠΑ].

Η Πρακτική Άσκηση με εποπτεία και το Εργαστήριο ειδικής και ενταξιακής εκπαίδευσης και έχουν 20 Πιστωτικές Μονάδες –ECTS [6 δμ-ΕΚΠΑ].

Η Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (ΜΔε), που συμπεριλαμβάνει και το αντίστοιχο Διεπιστημονικό Σεμινάριο Β΄ έτους (δ΄ εξάμηνο σπουδών) έχει 20 Πιστωτικές Μονάδες –ECTS [6 δμ-ΕΚΠΑ].

Το “Εργαστήριο μεθοδολογίας: ανάλυση δεδομένων” δεν έχει πιστωτικές μονάδες.

Σύνολο προγράμματος: 120 Πιστωτικές Μονάδες–ECTS (36 διδακτικές μονάδες ΕΚΠΑ).

3. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Το πρόγραμμα σπουδών αποτελείται από τις ακόλουθες βασικές συνιστώσες:

- τα υποχρεωτικά (Υ) και επιλεγόμενα (Ε) μαθήματα
- τα Διεπιστημονικά Σεμινάρια (ΔΣ)
- τις ειδικές υποχρεώσεις: την πρακτική άσκηση ειδικής αγωγής και ενταξιακής εκπαίδευσης σε άτομα με αναπηρία με εποπτεία (ΠΑ) και το Εργαστήριο ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης και σπουδών στην αναπηρία (ΕΕΕΑ)
- την Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (ΜΔ)

3.1 ΜΑΘΗΜΑΤΑ

α) Υποχρεωτικά μαθήματα (Υ)

(Υ11) Μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και στην εκπαιδευτική έρευνα (10 ECTS)

(Y12) Ψυχολογική προσέγγιση παιδιών με αναπηρίες: κοινωνική και μαθησιακή περιθωριοποίηση (10 ECTS)

(Y13) Εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη ατόμων με αναπηρίες (10 ECTS)

(Y14) Ποιοτικές μέθοδοι και έρευνα δράσης στην ειδική και ενταξιακή εκπαίδευση (10 ECTS)

(Y15) Πολιτική και πρακτική της ενταξιακής εκπαίδευσης: διαπολιτισμική προσέγγιση/Inclusive Education Policy and Practice: Cross-cultural Perspectives. Διδάσκεται στο ΕΚΠΑ από καθηγητή Πανεπιστημίου του εξωτερικού (10 ECTS)

β) Μαθήματα επιλογής (Ε)

(E11) Εκπαιδευτική πολιτική για ειδικές κοινωνικές ομάδες, με έμφαση στην Αναπηρία (10 ECTS)

(E12) Η κοινωνική διάσταση της ανάπτυξης του παιδιού (10 ECTS)

(E13) Συμβουλευτική ψυχολογία σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, με έμφαση στην Αναπηρία (10 ECTS)

(E14) Η τέχνη στην ειδική αγωγή (10 ECTS)

(E17) Η αναπηρία στην λογοτεχνία (10 ECTS)

γ) Μαθήματα από άλλα ΠΜΣ

Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές του ΠΜΣ «Ειδική Αγωγή» έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν, ως μαθήματα επιλογής, τα παρακάτω μαθήματα που προσφέρονται στο Κοινό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα» του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Institute of Education, University of London, και τα οποία είναι συναφή προς το αντικείμενο του Προγράμματος:

(E15) Διδακτικές πρακτικές και ετερότητες (10 ECTS)

(E16) Θεωρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (10 ECTS)

Οι αναλυτικές περιγραφές των μαθημάτων παρουσιάζονται στο κεφάλαιο 6 του Οδηγού Σπουδών.

Οι ενδιαφερόμενοι υποψήφιοι και όλοι οι Μεταπτυχιακοί Φοιτητές και Φοιτήτριες οφείλουν να τις μελετήσουν γιατί εκφράζουν τις απαιτήσεις και το περιεχόμενο του ΠΜΣ.

Το πρόγραμμα μαθημάτων δεν είναι ακριβώς το ίδιο κάθε χρονιά. Από το σύνολο των μαθημάτων, ορισμένα μπορεί να μη διδαχθούν σε κάποιο ακαδημαϊκό έτος.

Ο καθορισμός του συγκεκριμένου προγράμματος κάθε ακαδημαϊκού έτους γίνεται με κύριο γνώμονα τη διασφάλιση τόσο της επιστημονικής επάρκειας του περιεχομένου σπουδών όσο και της επαρκούς προσφοράς μαθημάτων σε σχέση με τις ανάγκες των ΜΦ.

3.2 ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ (ΔΣ) (Υποχρεωτικά)

Στα Διεπιστημονικά Σεμινάρια διδάσκοντες του Τ.Ε.Α.Π.Η. και άλλοι προσκεκλημένοι επιστήμονες από την Ελλάδα ή το εξωτερικό, και οι μεταπτυχιακοί φοιτητές και φοιτήτριες παρουσιάζουν επίκαιρους επιστημονικούς/ ερευνητικούς προβληματισμούς. Τα Διεπιστημονικά Σεμινάρια του Προγράμματος αποσκοπούν ιδιαίτερα στην προώθηση του ακαδημαϊκού διαλόγου και της αυτόνομης επιστημονικής παραγωγής μέσα από ανάγνωση επιστημονικών κειμένων, διαλέξεις, επιστημονικές ημερίδες, εργαστήρια (workshops).

Ειδικότερα:

- (ΔΣ) Το Διεπιστημονικό Σεμινάριο «Κοινωνικές διακρίσεις, δικαιώματα και ειδικές κοινωνικές ομάδες» δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη συμμετοχή των ΜΦ στην επιστημονική κοινότητα και είναι κοινό για τους ΜΦ του Προγράμματος *Ειδική Αγωγή* και για τους ΜΦ του Κοινού (Joint) Προγράμματος *Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα*.
- (ΔΣ ΜΔ) Το Διεπιστημονικό Σεμινάριο του β' έτους «*Παρουσίαση ΜΔε*» δημιουργεί τις προϋποθέσεις να παρουσιάσουν οι ΜΦ τη δική τους επιστημονική παραγωγή κατά την εκπόνηση της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας τους.

Στη θεματική των Διεπιστημονικών Σεμιναρίων εντάσσονται:

- α. η διεθνής επιστημονική παραγωγή και επικαιρότητα (νέα βιβλία, αποτελέσματα ερευνών, νέες επιστημολογικές προσεγγίσεις)
- β. η ελληνική επιστημονική παραγωγή (αποτελέσματα ερευνών, σημαντικά κείμενα)
- γ. πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα (π.χ. ζητήματα εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης)
- δ. ζητήματα της εκπαίδευσης και του κράτους στην ελληνική ιστορία, λογοτεχνία και παράδοση
- ε. ζητήματα που αφορούν στα άτομα με ιδιαιτερότητες στην ελληνική ιστορία, λογοτεχνία και παράδοση.

3.3α ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΣΚΗΣΗ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΕ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΜΕ ΕΠΟΠΤΕΙΑ (ΠΑ) (Υποχρεωτικό)

Η πρακτική άσκηση είναι υποχρεωτική, διαρκεί ένα ακαδημαϊκό εξάμηνο, εποπτεύεται από ειδικούς συνεργάτες-επόπτες και μπορεί να γίνει σε κανονικά ή ειδικά σχολεία, Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής (ΣΜΕΑ) ή και σε αναγνωρισμένα από το κράτος θεραπευτικά Κέντρα Ημέρας.

3.3β ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΙΔΙΚΗΣ, ΕΝΤΑΞΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ (ΕΕΕΑ) (Υποχρεωτικό)

Το εργαστήριο πραγματοποιείται παράλληλα με την πρακτική άσκηση και απευθύνεται στο σύνολο των μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών του δεύτερου εαρινού εξαμήνου. Η θεματολογία του εργαστηρίου σχετίζεται με τις ποικίλες θεωρητικές και ερευνητικές προβληματικές που αναδύονται από την ειδική, ενταξιακή εκπαίδευση και από τον τομέα των σπουδών στην αναπηρία.

3.4 Εργαστήριο μεθοδολογίας: ανάλυση δεδομένων (ΕΡΓ)

Πραγματοποιείται κατά το εαρινό εξάμηνο και είναι εργαστήριο επιλογής, επιπλέον των 7 μαθημάτων, του εργαστηρίου και της πρακτικής άσκησης με εποπτεία, χωρίς διδακτικές μονάδες.

3.5 ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ (ΜΔ)

Η εκπόνηση της Μδε αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου. Η Μδε μπορεί να είναι ερευνητική ή συνθετική, το θέμα της εντάσσεται στο αντικείμενο που έχει επιλέξει ο μεταπτυχιακός φοιτητής ή φοιτήτρια, συγκροτείται με βάση συγκεκριμένο επιστημολογικό πλαίσιο, χρησιμοποιεί δόκιμες ερευνητικές ή/και αναλυτικο-συνθετικές μεθόδους και επιβλέπεται από μέλος ΔΕΠ του ΤΕΑΠΗ και διδάσκοντα/ διδάσκουσα του ΠΜΣ. Σε ειδικές περιπτώσεις, η Συντονιστική Επιτροπή του Προγράμματος μπορεί να εγκρίνει την επίβλεψη και από μέλος ΔΕΠ που δεν διδάσκει στο ΠΜΣ.

Το θέμα της εργασίας πρέπει να είναι εξειδικευμένο και πρωτότυπο και αποφασίζεται σε συνεργασία με τον επιβλέποντα διδάσκοντα.

Μέσω της εκπόνησης της ΜΔΕ, ο μεταπτυχιακός φοιτητής και φοιτήτρια αναμένεται να αποδείξει ότι:

- α) κατέχει τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία που είναι συναφής με το θέμα του,
- β) έχει την ικανότητα να αναπτύξει και να τεκμηριώσει δόκιμη θεωρητική θέση σε σχέση με το θέμα του, και
- γ) μπορεί να συνδέσει ζητήματα θεωρίας με ερευνητικά προβλήματα και να διεξάγει ολοκληρωμένη έρευνα.

*Για περισσότερα ζητήματα σχετικά με την Μδε βλ. παρακάτω: Κεφάλαιο 4, Κανονισμός Σπουδών,
4.2 Εκπόνηση της Μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας*

4. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

Κάθε ΜΦ υποχρεούται να ολοκληρώσει επιτυχώς τις υποχρεώσεις του/της σε μαθήματα, σεμινάρια, εργαστήρια και ερευνητικές ή πρακτικές ασκήσεις όπως παρακάτω:

- Πέντε (5) υποχρεωτικά μαθήματα
- Δύο (2) μαθήματα επιλογής
- Δύο (2) διεπιστημονικά σεμινάρια
- Πρακτική άσκηση ειδικής αγωγής και ενταξιακής εκπαίδευσης σε άτομα με αναπηρία με εποπτεία (έξι ημερολογιακούς μήνες) και εργαστήριο ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης και σπουδών στην αναπηρία
- Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία.

4.1 ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΦΟΙΤΗΣΗΣ

Οι υποχρεώσεις φοίτησης των ΜΦ ανά εξάμηνο είναι οι ακόλουθες:

- **α' εξάμηνο:** Οι ΜΦ φοιτούν στα δύο υποχρεωτικά μαθήματα, «Ψυχολογική προσέγγιση παιδιών με αναπηρίες: κοινωνική και μαθησιακή περιθωριοποίηση» και «Εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη ατόμων με αναπηρίες», καθώς και στο Διεπιστημονικό Σεμινάριο «Κοινωνικές διακρίσεις, δικαιώματα και ειδικές κοινωνικές ομάδες». Για να συνεχίσουν τη φοίτηση τους στο επόμενο εξάμηνο, οι ΜΦ οφείλουν να έχουν ολοκληρώσει τις υποχρεώσεις τους στα δύο μαθήματα και στο Δ.Σ. (βλ. κεφάλαιο 4.4).
- **β' εξάμηνο:** Για τους ΜΦ προβλέπονται υποχρεωτικά η Πρακτική άσκηση ειδικής αγωγής και ενταξιακής εκπαίδευσης με εποπτεία και το Εργαστήριο ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης και σπουδών στην αναπηρία, καθώς και η φοίτηση στο υποχρεωτικό μάθημα «Ποιοτικές μέθοδοι και έρευνα δράσης στην ειδική και ενταξιακή εκπαίδευση».
- **γ' εξάμηνο:** Οι ΜΦ φοιτούν στο υποχρεωτικό μάθημα «Πολιτική και πρακτική της ενταξιακής εκπαίδευσης: διαπολιτισμική προσέγγιση/Inclusive Education Policy and Practice: Cross-cultural Perspectives», το οποίο διδάσκεται από καθηγητές Πανεπιστημίων του εξωτερικού, στο υποχρεωτικό μάθημα «Μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και στην εκπαιδευτική έρευνα» και παρακολουθούν και ένα μάθημα επιλογής.
- **δ' εξάμηνο:** Σε αυτό το εξάμηνο προβλέπονται η εκπόνηση Μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, η συμμετοχή στο Υποχρεωτικό Διεπιστημονικό Σεμινάριο Β' έτους, «Παρουσίαση Μδε», καθώς και η παρακολούθηση ενός μαθήματος επιλογής.

Η Συντονιστική Επιτροπή του Προγράμματος ενδέχεται να ζητήσει τη συμμετοχή των φοιτητών/τριών σε μαθήματα υποστηρικτικά της επιστημονικής δραστηριότητας, χωρίς διδακτικές μονάδες.

4.2 ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εκπονείται στο δ' εξάμηνο σπουδών. Οι ΜΦ καλούνται να επιλέξουν τη θεματική περιοχή της εργασίας τους ήδη στο τέλος του γ' εξαμήνου σπουδών.

Καταληκτική ημερομηνία κατάθεσης της Μδε ή αίτηση παράτασης για την εκπόνησή της είναι ο Σεπτέμβριος μετά το πέρας το Δ' εξαμήνου σπουδών.

Κάθε ΜΦ επιβλέπεται από έναν/μία διδάσκοντα/ουσα του Προγράμματος και βρίσκεται σε τακτική συνεννόηση μαζί του/της. Κατά το γ' εξάμηνο σπουδών και πιο συγκεκριμένα κατά το πρώτο δεκαπενθήμερο του Νοεμβρίου, οι ΜΦ υποβάλλουν σχέδιο της εργασίας τους, έκτασης περίπου 200 λέξεων, με e-mail και έντυπα στο Γραφείο Υποστήριξης του Προγράμματος (Ιπποκράτους 35, 3^{ος} όροφος). Η Συντονιστική Επιτροπή ορίζει τον/την επιβλέποντα/ουσα της Μδε.

Η παρουσίαση της Μδε στο Διεπιστημονικό Σεμινάριο του Β' έτους αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή και έγκαιρη ολοκλήρωση της Μδε. Οι ΜΦ καλούνται, αφού έχουν επιλέξει το θέμα τους, να παρουσιάσουν, σε συνεργασία με τον/την επιβλέποντα/ουσα, την προβληματική, τους στόχους και τη μέθοδό τους σε ανοικτή συζήτηση με όλους τους/τις επιβλέποντες/ουσες των Μδε και με τους/τις συμφοιτητές/τριές τους. Η οργάνωση και ο συντονισμός του ΔΣ γίνεται από τις Καθηγήτριες Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη και Καλλιρρόη Παπαδοπούλου, σε συνεργασία με δύο δευτεροετείς ΜΦ, που ορίζονται από το Σύλλογο των ΜΦ της ΕΑ. Η παρουσία όλων των ΜΦ του β' έτους, που εκπονούν την Μδε είναι υποχρεωτική σε όλη τη διάρκεια του ΔΣ.

Ο εκάστοτε επιβλέπων ή επιβλέπουσα τη Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία μπορεί κατά περίπτωση να ζητήσει από το φοιτητή ή φοιτήτρια να συμμετάσχει στο "Εργαστήριο μεθοδολογίας: ανάλυση δεδομένων".

Η έκταση της Μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας κυμαίνεται μεταξύ 10.000-15.000 λέξεις, χωρίς τα παραρτήματα. Η εργασία πρέπει να είναι δακτυλογραφημένη σε διάστιχο 1.5 και σελίδες μεγέθους Α4. Στο εξώφυλλο αναγράφεται το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (τίτλος), το όνομα του ΜΦ, του επιβλέποντος καθηγητή, ο τίτλος της Μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας και το ακαδημαϊκό έτος. Επίσης, στην εργασία είναι απαραίτητο να περιλαμβάνεται σύντομη

περίληψη (200 λέξεων) στην ελληνική και αγγλική γλώσσα. Η εργασία κατατίθεται σε τέσσερα (4) βιβλιοδετημένα αντίτυπα καθώς και σε ψηφιακή PDF μορφή στο Γραφείο Υποστήριξης του ΠΜΣ κατά τις ημερομηνίες που προβλέπονται στο ακαδημαϊκό ημερολόγιο (βλ. παρακάτω, στην τελευταία σελίδα του Οδηγού).

Η αξιολόγηση της Μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας γίνεται από τριμελή εξεταστική επιτροπή που αποτελείται από τον/την επιβλέποντα/ουσα διδάσκοντα/ουσα και από άλλους δύο διδάσκοντες. Η επιτροπή μπορεί να απορρίψει ή να ζητήσει διόρθωση της εργασίας. Σε περίπτωση απόρριψης, ορίζεται μία και μόνο επανεξέταση της διορθωμένης εργασίας το επόμενο εξάμηνο.

4.3 ΦΟΙΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΗ

Το ακαδημαϊκό έτος

Τα μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών διδάσκονται σε εξαμηνιαία βάση. Το ακαδημαϊκό ημερολόγιο του ΠΜΣ ανακοινώνεται κάθε ακαδημαϊκό έτος.

Εγγραφές

Οι ΜΦ εγγράφονται κάθε φορά κατά την έναρξη του ακαδημαϊκού εξαμήνου. Φοιτητές, οι οποίοι δεν προσέρχονται στη Γραμματεία προκειμένου να εγγραφούν στο επόμενο ακαδημαϊκό εξάμηνο, διαγράφονται από το Μητρώο.

Υποχρεωτική παρακολούθηση

Η παρακολούθηση των μαθημάτων, των εργαστηρίων και των Διεπιστημονικών Σεμιναρίων είναι υποχρεωτική και περισσότερες από δύο (2) απουσίες στο κάθε ένα συνιστά λόγο απόρριψης στο συγκεκριμένο μάθημα, εργαστήριο ή Διεπιστημονικό Σεμινάριο. Ειδικά για το υποχρεωτικό μάθημα «Ποιοτικές μέθοδοι και έρευνα δράσης στην ειδική και ενταξιακή εκπαίδευση», το οποίο χωρίζεται σε α' και β' μέρος και διδάσκεται από δύο διδάσκοντες, οι απουσίες δεν μπορούν να υπερβαίνουν την μία (1) για κάθε ένα από τα δύο μέρη του μαθήματος. Περισσότερες απουσίες από μία (1) σε κάθε μέρος τους μαθήματος συνιστά λόγο απόρριψης στο συγκεκριμένο μάθημα.

Αναστολή σπουδών

Δυνατότητα αναστολής σπουδών παρέχεται από τη ΓΣΕΣ του ΤΕΑΠΗ μετά από σχετική εισήγηση της Συντονιστικής Επιτροπής, μόνο σε περίπτωση τεκμηριωμένου αιτήματος για ιδιαίτερα σοβαρούς λόγους και μόνο μετά την ολοκλήρωση της φοίτησης στο πρώτο εξάμηνο σπουδών.

Σημειώνεται ότι κατά τη διάρκεια της αναστολής σπουδών αίρεται η φοιτητική ιδιότητα και αναστέλλονται όλα τα σχετικά δικαιώματα που προβλέπονται από το νόμο (φοιτητική κάρτα, δελτίο φοιτητικού εισητηρίου, δωρεάν σίτιση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη).

Αιτήσεις για αναστολή σπουδών κατατίθενται στο Γραφείο Υποστήριξης του ΠΜΣ (Σταδίου 5, 7^{ος} όροφος) κατά το πρώτο δεκαήμερο του Φεβρουαρίου, μετά την ολοκλήρωση του α΄ ή γ΄ εξαμήνου σπουδών, για το επόμενο εαρινό εξάμηνο και κατά το πρώτο δεκαήμερο του Ιουλίου, μετά την ολοκλήρωση του β΄ εξαμήνου σπουδών, για το χειμερινό εξάμηνο του επόμενου ακαδημαϊκού έτους.

Αιτήσεις για ανάκληση αναστολής των σπουδών κατατίθενται στη λήξη του εξαμήνου για το οποίο έχει δοθεί η αναστολή.

Δηλώσεις μαθημάτων

Οι ΜΦ υποχρεούνται να δηλώνουν τα μαθήματα/πρακτική άσκηση/εργαστήρια/διεπιστημονικά σεμινάρια/ΜΔ κάθε εξάμηνο ανάλογα με τις υποχρεώσεις φοίτησης σε κάθε ένα από αυτά.

Παράταση του χρόνου κατάθεσης της Μδε

Δυνατότητα παράτασης κατά την εκπόνηση της Μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας παρέχεται από τη Συντονιστική Επιτροπή για χρονικό διάστημα που **δεν μπορεί να υπερβαίνει τα τρία ακαδημαϊκά εξάμηνα** και μετά από θετική εισήγηση του Επιβλέποντος/ουσας Καθηγητή/τριας.

Σύμβουλος Καθηγητής/τρια

Με στόχο (α) να αποκτήσει ο ΜΦ μια σαφή εικόνα για τις δυνατότητες που του προσφέρει το πρόγραμμα, (β) να οργανώσει το ατομικό του πρόγραμμα μαθημάτων με τον πιο κατάλληλο για τα ενδιαφέροντά του τρόπο και (γ) να βοηθηθεί στις επιλογές που θα χρειαστεί να κάνει στη διάρκεια των μεταπτυχιακών του σπουδών (επιλογές μαθημάτων, πρόοδος φοίτησης, κ.τ.λ.), ορίζεται από τη Συντονιστική Επιτροπή για κάθε ΜΦ ένας διδάσκων, μέλος ΔΕΠ, ως σύμβουλος. Οι σύμβουλοι ορίζονται στην αρχή του πρώτου εξαμήνου σπουδών και συνεργάζονται με τους αντίστοιχους φοιτητές ή φοιτήτριες σε όλη τη διάρκεια των σπουδών τους. Επιπλέον, ορίζεται για κάθε νέο ΜΦ ένας παλιός ΜΦ ως σύμβουλος, προκειμένου να διευκολύνει την ενημέρωση και την ένταξη των νέων ΜΦ στο ΠΜΣ.

4.4 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ-ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

Η επίδοση σε κάθε μάθημα αξιολογείται και βαθμολογείται συνολικά. Στην αξιολόγηση περιλαμβάνονται η συμμετοχή και επίδοση στο μάθημα, καθώς και στα προβλεπόμενα στο πρόγραμμα του μαθήματος σεμινάρια, εργασίες και ασκήσεις.

Τα κριτήρια αξιολόγησης-βαθμολόγησης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών είναι:

Βαθμός 10: Οι φοιτητές δείχνουν στοιχεία εκτεταμένης, διεισδυτικής και κριτικής ανασκόπησης της βιβλιογραφίας και άριστης κατανόησης των σημαντικότερων ζητημάτων του πεδίου. Παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα δημιουργικότητας, ανεξαρτησίας σκέψης και εξαιρετικής κατανόησης του πώς καθιερωμένες ερευνητικές τεχνικές χρησιμοποιούνται για την παραγωγή και ερμηνεία της γνώσης και πώς εφαρμόζονται στη δική τους έρευνα και πρακτική. Οι φοιτητές είναι ικανοί να αναπλαισιώνουν τη θεωρία και να παρουσιάζουν επιχειρήματα και πρωτότυπα δεδομένα που είναι εξαιρετικά σαφή, εστιασμένα και συνεκτικά.

Βαθμός 9: Οι ΜΦ δείχνουν στοιχεία εκτεταμένης, διεισδυτικής και κριτικής ανασκόπησης της βιβλιογραφίας και σαφούς κατανόησης των σημαντικότερων ζητημάτων του πεδίου. Παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα δημιουργικότητας, ανεξαρτησίας σκέψης και πλήρους κατανόησης του πώς καθιερωμένες ερευνητικές τεχνικές χρησιμοποιούνται για την παραγωγή και ερμηνεία της γνώσης και πώς εφαρμόζονται στη δική τους έρευνα και πρακτική. Οι ΜΦ είναι ικανοί να χρησιμοποιούν κατάλληλη θεωρία και να παρουσιάζουν επιχειρήματα και πρωτότυπα δεδομένα που είναι πολύ σαφή, εστιασμένα και συνεκτικά.

Βαθμός 8: Οι ΜΦ δείχνουν στοιχεία ευρείας, συστηματικής και κριτικής ανασκόπησης της βιβλιογραφίας και σαφούς κατανόησης των σημαντικότερων ζητημάτων του πεδίου. Παρουσιάζουν σε σημαντικό βαθμό στοιχεία δημιουργικότητας, ανεξαρτησίας σκέψης και πολύ καλής κατανόησης του πώς καθιερωμένες ερευνητικές τεχνικές χρησιμοποιούνται για την παραγωγή και ερμηνεία της γνώσης και πώς εφαρμόζονται στη δική τους έρευνα και πρακτική. Οι ΜΦ είναι ικανοί να χρησιμοποιούν κατάλληλη θεωρία και να παρουσιάζουν επιχειρήματα και πρωτότυπα δεδομένα που είναι σαφή, εστιασμένα και συνεκτικά.

Βαθμός 7: Οι ΜΦ δείχνουν στοιχεία επαρκούς βιβλιογραφικής επισκόπησης και καλής κατανόησης των σημαντικότερων ζητημάτων του πεδίου. Παρουσιάζουν βασικά στοιχεία δημιουργικότητας, ανεξαρτησίας σκέψης και καλής κατανόησης του πώς καθιερωμένες ερευνητικές τεχνικές χρησιμοποιούνται για την παραγωγή και ερμηνεία της γνώσης και πώς εφαρμόζονται στη δική τους έρευνα. Οι ΜΦ μπορούν να συσχετίζουν τη μελέτη τους με

συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πεδίο και να παρουσιάζουν επιχειρήματα με στοιχειώδη σαφήνεια και εστίαση.

Βαθμός 6: Οι ΜΦ δείχνουν σε βασικό επίπεδο στοιχεία βιβλιογραφικής επισκόπησης και κατανόησης των σημαντικότερων ζητημάτων του πεδίου. Παρουσιάζουν βασική κριτική ικανότητα στην επισκόπηση της βιβλιογραφίας και μικρή ανάπτυξη ιδεών στην εφαρμογή της γνώσης. Μέσα σε αυτούς τους περιορισμούς, υπάρχουν ενδείξεις ότι οι φοιτητές έχουν κατανοήσει επαρκώς βασικές έννοιες και διαδικασίες του πεδίου.

Βαθμός 5 (αποτυχία): Οι ΜΦ δείχνουν στοιχεία μη εστιασμένης ή ανακριβούς επισκόπησης της βιβλιογραφίας και ανεπαρκούς κατανόησης των σημαντικότερων ζητημάτων του πεδίου. Οι ΜΦ δεν έχουν κατανοήσει πώς καθιερωμένες ερευνητικές τεχνικές χρησιμοποιούνται για την παραγωγή και ερμηνεία της γνώσης και πώς εφαρμόζονται στη δική τους έρευνα. Παρουσιάζουν επιχειρήματα ελλιπούς συνοχής και εστίασης.

Η αντιστοιχία των βαθμών (grades) του υποχρεωτικού μαθήματος "Inclusive policy and practice: cross-cultural perspectives" με τους ελληνικούς βαθμούς είναι η εξής:

A+=10 A=9,5 A-=9 B+=8,5 B=8 B-=7,5 C+=7 C=6,5 C-=6 και D=5. Οποιαδήποτε διαβάθμιση του D (D+ ή D-) σημαίνει αποτυχία.

Οι διαβαθμίσεις του βαθμού του τίτλου σπουδών έχουν ως εξής:

“καλώς”: μέσος όρος ίσος ή μεγαλύτερος του 6 και μικρότερος του 7.

“λίαν καλώς”: μέσος όρος ίσος ή μεγαλύτερος του 7 και μικρότερος του 8,5.

“άριστα”: μέσος όρος ίσος ή μεγαλύτερος του 8,5.

Ο τελικός βαθμός του Μεταπτυχιακού Τίτλου για τους ΜΦ του Προγράμματος «Ειδική Αγωγή» προκύπτει από το συνυπολογισμό των βαθμών που έχει πάρει ο ΜΦ σε κάθε μάθημα, του βαθμού στο Εργαστήριο ειδικής αγωγής και πρακτικής άσκησης με Εποπτεία, που υπολογίζονται ως ένα μάθημα, του βαθμού στο Διεπιστημονικό Σεμινάριο του Α' έτους και του βαθμού στη Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία.

Σε περίπτωση αποτυχίας σε υποχρεωτικό μάθημα, ο ΜΦ δικαιούται επανεξέταση τον αμέσως επόμενο Σεπτέμβριο. Το δικαίωμα επανεξέτασης ισχύει κατά μέγιστο όριο για τρία μαθήματα ανά έτος σπουδών. Εάν και τότε ο ΜΦ αποτύχει σε δύο ή τρία μαθήματα, δεν μπορεί να συνεχίσει και διαγράφεται. Εάν αποτύχει σε ένα μόνο μάθημα, μπορεί να το μεταφέρει στο επόμενο έτος σπουδών.

Σε περίπτωση αποτυχίας σε μάθημα επιλογής, υπάρχει δυνατότητα αντικατάστασής του από κάποιο άλλο που διδάσκεται σε επόμενο εξάμηνο.

Για την εγγραφή στο δεύτερο έτος σπουδών, οι ΜΦ πρέπει έχουν περάσει όλα τα υποχρεωτικά μαθήματα του πρώτου έτους.

Οι ΜΦ πρέπει να έχουν περάσει το σύνολο των υποχρεωτικών μαθημάτων και των μαθημάτων επιλογής στο τέλος του δεύτερου έτους σπουδών (συμπεριλαμβανομένης και της εξεταστικής περιόδου του επόμενου Σεπτεμβρίου). Οι ΜΦ μπορούν να παραμείνουν εγγεγραμμένοι στο πρόγραμμα πέραν των δύο ετών μόνο για την ολοκλήρωση της Μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, εφόσον έχουν εξασφαλίσει παράταση για την κατάθεσή της.

4.5 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΜΦ

Τα δίδακτρα είναι 1.800 ευρώ ετησίως για τους πρωτοετείς και δευτεροετείς μφ του ακαδημαϊκού έτους 2016-17. Το ποσό αυτό μπορεί να καταβάλεται σε εξαμηνιαίες δόσεις (δηλαδή 900 ευρώ ανά εξάμηνο). Η καταβολή της πρώτης δόσης γίνεται με την αρχική εγγραφή και των υπολοίπων με την έναρξη κάθε εξαμήνου.

Το ποσό των διδάκτρων ορίζεται από τις αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης Ειδικής Σύγκλησης του Τμήματος και της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου.

5. ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Το Πρόγραμμα Σπουδών υπόκειται στις διαδικασίες αξιολόγησης-ελέγχου διασφάλισης της ποιότητας, όπως αυτές έχουν καθιερωθεί από κάθε συνεργαζόμενο ίδρυμα. Συγκεκριμένα, έχει καθιερωθεί από το 2001 διαδικασία εσωτερικής αξιολόγησης που ακολουθείται από εξωτερική αξιολόγηση με εξωτερικό σύμβουλο-κριτή.

6. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Α. ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΑ (Υ)

Υ11 Μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και στην εκπαιδευτική έρευνα (Χ.Ε.)

Διδάσκων: Σ. Παπασταθόπουλος

Γενικό περίγραμμα μαθήματος

Στόχος του μαθήματος είναι η περιγραφή, η κατανόηση και η εξοικείωση με τις βασικές επιστημολογικές και μεθοδολογικές θεωρίες και πρακτικές που έχουν διατυπωθεί και εφαρμοστεί στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών. Συγκεκριμένα: α) να εξοικειωθούν οι συμμετέχοντες με τις κύριες θεωρίες που έχουν διατυπωθεί και τις συζητήσεις γύρω από τα επιστημολογικά θεμέλια της επιστήμης και ειδικότερα των κοινωνικών επιστημών, β) να κατανοήσουν τη βασική διάκριση ανάμεσα στις ποσοτικές – ποιοτικές μεθόδους στις κοινωνικές επιστήμες, γ) να αποκτήσουν γνώση των ιδιαίτερων θεωρητικών παραδοχών και των ερευνητικών πρακτικών αυτών των δύο μεθοδολογικών «παραδειγμάτων», δ) να κατανοήσουν και να εξασκηθούν σε όλα τα στάδια της σύλληψης, του σχεδιασμού, της εκπόνησης και της ανάλυσης δεδομένων, ποσοτικών και ποιοτικών ερευνών, και ε) να ευαισθητοποιηθούν ως προς τα ζητήματα ηθικής που αναδύονται κατά τον σχεδιασμό και την εκπόνηση μιας έρευνας.

Στόχοι

- Κριτική εισαγωγή και διαπραγμάτευση της συγκρότησης της σύγχρονης επιστήμης και των επιστημολογικών αρχών και θεωριών που έχουν διατυπωθεί για την θεμελίωση και την ερμηνεία των κοινωνικών επιστημών.
- Συγκριτική παρουσίαση των οντολογικών, επιστημολογικών και μεθοδολογικών χαρακτηριστικών των ποσοτικών και των ποιοτικών «παραδειγμάτων» στις κοινωνικές επιστήμες.
- Παρουσίαση και εξάσκηση στον σχεδιασμό και την διενέργεια της ποσοτικής έρευνας:
  - θεωρία
  - διατύπωση υποθέσεων
  - μεταβλητές
  - αρχές μέτρησης – κλίμακες
  - αξιοπιστία – εγκυρότητα
  - δειγματοληψία
  - η πειραματική μέθοδος

- μέθοδοι συλλογής δεδομένων (παρατήρηση, συνέντευξη, ερωτηματολόγιο, κλίμακες)
- τρόποι ανάλυσης των δεδομένων
- τρόποι συγγραφής και παρουσίασης μιας ποσοτικής μελέτης
- Παρουσίαση και εξάσκηση στον σχεδιασμό και την διενέργεια της ποιοτικής έρευνας:
  - βασικά παραδείγματα ποιοτικών ερευνών (θεμελιωμένη θεωρία, φαινομενολογία, εθνομεθοδολογία, κ.λπ.)
  - ζητήματα υποκειμενικότητας και συμμετοχής του ερευνητή
  - αξιοπιστία και εγκυρότητα
  - δειγματοληψία – ζητήματα εισόδου και διαπραγμάτευσης στο πεδίο της έρευνας
  - μέθοδοι συλλογής δεδομένων (συνέντευξη, συμμετοχική παρατήρηση, ανάλυση γραπτών τεκμηρίων, βιογραφία – ιστορία ζωής)
  - τεχνικές καταγραφής σημειώσεων πεδίου
  - τρόποι ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων
  - ο ρόλος του «αναστοχασμού»
  - τρόποι συγγραφής και παρουσίασης μιας ποιοτικής μελέτης
- διαπραγμάτευση και ευαισθητοποίηση ως προς τα ζητήματα ηθικής που αναδύονται κατά τον σχεδιασμό και την εκπόνηση μιας έρευνας, αναφορικά με την προστασία της ακεραιότητας (φυσικής, ψυχολογικής και κοινωνικής) και της ανωνυμίας των υποκειμένων, την εμπιστευτικότητα, την εντιμότητα και την εμπιστοσύνη από μέρους του ερευνητή, το ζήτημα της συναίνεσης, την αμοιβαιότητα μεταξύ ερευνητή – υποκειμένων, την προσβασιμότητα στα αποτελέσματα και το ζήτημα της χρήσης τους.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

- κατανόηση των επιστημολογικών ζητημάτων που αφορούν τους επιστημονικούς τρόπους και όρους παραγωγής γνώσης
- κατανόηση και διάκριση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ποιοτικής και της ποσοτικής μεθόδου
- δυνατότητα αξιολόγησης της χρήσης ποιοτικής ή ποσοτικής μεθοδολογίας, ή κάποιου συνδυασμού αυτών, ανάλογα με το είδος του προς μελέτη προβλήματος
- δυνατότητα διαμόρφωσης του θεωρητικού πλαισίου μιας έρευνας και εξαγωγής των προς διερεύνηση συνεπαγόμενων υποθέσεων

- ικανότητα σχεδιασμού, επιλογής και εφαρμογής των κατάλληλων ερευνητικών εργαλείων
- κατανόηση των κατάλληλων τρόπων διαχείρισης και ανάλυσης των εκάστοτε παραγόμενων δεδομένων
- εξοικείωση με τις διαδικασίες παρουσίασης και συγγραφής μιας επιστημονικής εργασίας με σαφήνεια και ακρίβεια
- εξάσκηση της ικανότητας διαχείρισης των παραπάνω με πρωτοτυπία και δημιουργικότητα.

Δομή

Το μάθημα απαρτίζεται από τρία εβδομαδιαία σεμινάρια. Σε αυτά περιλαμβάνονται τρεις ομάδες δραστηριοτήτων: α) ανακοινώσεις του διδάσκοντα, τις οποίες ακολουθεί συζήτηση, β) ο σχεδιασμός, η εκτέλεση και γ) η παρουσίαση ερευνών από τους ΜΦ. Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να αναλάβουν, ατομικά ή ομαδικά, τον σχεδιασμό και την εκπόνηση μιας ποιοτικής ή ποσοτικής έρευνας, τα βήματα της οποίας θα πρέπει να παρουσιάζονται κάθε δεύτερη εβδομάδα. Στόχος αυτών των δραστηριοτήτων και των εργασιών είναι να ασκηθούν οι ΜΦ στην εκτίμηση, αξιολόγηση και διαχείριση των ποικίλων «παραδειγμάτων» και μεθόδων έρευνας, να αποκτήσουν ερευνητική εμπειρία και να ασκηθούν στην κριτική σκέψη, την πρωτότυπη προσέγγιση ερευνητικών ζητημάτων και την δημιουργική επίλυση προβλημάτων που προκύπτουν κατά την ερευνητική διαδικασία.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση στο συγκεκριμένο μάθημα βασίζεται: α) στην συμμετοχή των ΜΦ στα εβδομαδιαία σεμινάρια ειδικά μέσω της συζήτησης, β) στην παρουσίαση ανά δεύτερη εβδομάδα των ερευνητικών σταδίων που έχουν εκτελέσει και γ) σε μια τελική εργασία όπου θα παρουσιάζεται η έρευνα που εκτέλεσαν κατά τη διάρκεια του εξαμήνου, καθώς και ένα εναλλακτικό σχέδιο έρευνας πάνω στο θέμα που έχουν επιλέξει, με βάση την εμπειρία που έχουν αποκτήσει.

Βιβλιογραφία

Banister, P. (1997). *Qualitative methods in Psychology: A research guide*. Buckingham: Open University Press.

Bradley, B. (2005). *Psychology and experience*. Cambridge: Cambridge University Press.

Breakwell, G. M., et. all (2006). *Research methods in psychology*. London: Sage Publications.

Burke, P. (2002). *Ιστορία και κοινωνική θεωρία*. Αθήνα: Νήσος.

Chalmers, A. F. (1996). *Τι είναι αυτό που το λέμε επιστήμη;* Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

- Corbetta, P. (2003). Social research: Theory, Methods and Techniques. London: Sage Publications.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.) (1994). Handbook of qualitative research. Thousand Oaks, California: Sage.
- Gould, S. J. (1996). The mismeasure of man (2nd Edition). New York: Norton.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα: Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Θ., & Σπυριδάκης, Μ. (2006). Ποιοτική κοινωνική έρευνα. Αθήνα: Κριτική.
- Κουζέλης, Γ., & Ψυχοπαίδης, Κ. (Επιμ.) (1997). Επιστημολογία των κοινωνικών επιστημών. Αθήνα: Νήσος.
- Kuhn, T. (1987). Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων. Αθήνα: Σύγχρονα Θέματα.
- Κυριαζή, Ν. (1999). Η κοινωνιολογική έρευνα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Law, J. (2004). After Method: Mess in social science research. London: Routledge.
- Leong, F. T. L., & Austin, J. T. (2005). The psychology research handbook. London: Sage Publications.
- Miller, D. C., & Salkind, N. J. (2002). Handbook of research design and social measurement (6th Edition). London: Sage Publications.
- Παπαγούνος, Γ. (Επιμ.) (1998). Το πρόβλημα της γνώσης: Διεπιστημονική προσέγγιση. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Smith, J. A. (2003). Qualitative psychology. London: Sage Publications.
- Spata, A. V. (2003). Research Methods in Psychology: Science and Diversity. New York: Wiley.
- Strauss, A. (1987). Qualitative analysis for Social Scientists. New York: Cambridge University Press.
- Taylor, S. J., & Bogdan, R. (1998). Introduction to qualitative research methods. New York: John Wiley & Sons.
- Ziman, J. (1992). Η αξιοπιστία της γνώσης. Αθήνα: Εκδόσεις Κωσταράκη.

Υ12 Ψυχολογική προσέγγιση παιδιών με αναπηρίες: κοινωνική και μαθησιακή περιθωριοποίηση (Χ.Ε.)

Διδάσκουσα: Όλγα Πανοπούλου-Μαράτου

Περίγραμμα μαθήματος

Βασικός στόχος του μαθήματος είναι η παρουσίαση διαταραχών της παιδικής ηλικίας, οι οποίες συνεπάγονται ιδιαιτερότητες και αναπηρίες, που οδηγούν σε κοινωνική και εκπαιδευτική περιθωριοποίηση/ απομόνωση. Οι διαταραχές περιγράφονται ως προς τη συμπτωματολογία τους, τις ερευνητικές και θεωρητικές επιστημονικές προσπάθειες εύρεσης της αιτιολογίας τους (οργανική ή/ και ψυχογενής) και τις ποικίλες θεραπευτικές προσεγγίσεις για την αντιμετώπισή

τους. Συζητούνται ιδιαίτερα οι δυσκολίες που επηρεάζουν την ομαλή ένταξη των παιδιών στην εκπαιδευτική διαδικασία. Το μάθημα περιέχει ένα θεωρητικό μέρος (8-9 εβδομαδιαία μαθήματα), που στοχεύει στην εξοικείωση των μεταπτυχιακών φοιτητών με την κρατούσα στην Ελλάδα ορολογία των διεθνών εγχειριδίων κατάταξης των ψυχικών διαταραχών των παιδιών (DSM και ICD). Η παρουσίαση είναι κριτική απέναντι στην επικράτηση του κυρίαρχου ψυχιατρικού λόγου στην Ελλάδα, ενός λόγου που παραμένει περιγραφικός – φαινομελογικός και οδηγεί σε «ετικετοποίηση» των παιδιών και άρα σε σημαντικό κοινωνικό αποκλεισμό. Το μάθημα περιέχει επίσης και ένα πρακτικό μέρος (3-4 εβδομαδιαία μαθήματα) με παρουσίαση video και συζήτηση περιπτώσεων παιδιών, που παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά συμπτώματα μερικών από τις διαταραχές που έχουν ήδη συζητηθεί στο θεωρητικό μέρος. Κατά τη διάρκεια του εξαμήνου πραγματοποιούνται και επισκέψεις σε ειδικά σχολεία, θεραπευτικά κέντρα ή τάξεις ένταξης σε γενικά σχολεία, όπου οι σπουδαστές θα κάνουν την πρακτική τους άσκηση κατά τη διάρκεια του δευτέρου εξαμήνου των σπουδών τους.

Στόχοι

- Κριτική παρουσίαση των διεθνών ταξινομικών συστημάτων των νοητικών και ψυχολογικών διαταραχών των παιδιών, προκειμένου οι φοιτητές να εξοικιωθούν με την ορολογία που χρησιμοποιείται, έτσι ώστε να είναι προετοιμασμένοι για να συνεργαστούν με ειδικούς από άλλους επιστημονικούς κλάδους
- Ευαισθητοποίηση εκείνων που θα εργαστούν με ανάπηρα παιδιά στην ποικιλία των αλληλένδετων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα παιδιά κατά τη διάρκεια της φοίτησής τους στο σχολείο
- Παροχή του πλαισίου για την κατανόηση των διαφορετικών θεραπευτικών – εκπαιδευτικών προσεγγίσεων για τα παιδιά με σοβαρές αναπηρίες.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

- Οι σπουδαστές θα είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα των αναπηριών και της πορείας τους κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης και της κοινωνικοποίησης των παιδιών
- Οι σπουδαστές θα ευαισθητοποιηθούν ως προς το πρόβλημα που αντιμετωπίζει το οικογενειακό περιβάλλον και θα είναι σε θέση να παραπέμψουν τις οικογένειες σε ειδικευμένα κέντρα αναλόγως

- Οι σπουδαστές θα γνωρίζουν πώς να συνεργαστούν με επιστήμονες από άλλες ειδικότητες προκειμένου να ενισχυθούν καλύτερα η οικογένεια και το παιδί για την κοινωνική ολοκλήρωση
- Οι σπουδαστές ευαισθητοποιούνται ώστε να αντιμετωπίζουν με κριτικό τρόπο τον κυρίαρχο στην Ελλάδα ψυχιατρικό λόγο.

Αξιολόγηση

Οι φοιτητές καλούνται κατά τη διάρκεια του δεύτερου μέρους της σειράς μαθημάτων να επιλέξουν μια από τις διαταραχές που συζητήθηκαν και να αναπτύξουν προφορικά με κριτικό τρόπο είτε 1-2 άρθρα από επιλεγμένη βιβλιογραφία για το θέμα, είτε να παρουσιάσουν υπό μορφή μελέτης περίπτωσης ενός παιδιού με το οποίο έχουν ήδη δουλέψει. Οι φοιτητές καταθέτουν επίσης μια γραπτή εργασία (3000-3500 λέξεων) πάνω στο θέμα της προφορικής τους παρουσίασης. Ο τελικός βαθμός βασίζεται στην προφορική παρουσίαση και στη γραπτή εργασία.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία

International Classification of Diseases (I.C.D.) – 10th Revision. (Mental and Behavioural Disorders). Κατηγορίες F70, F80 και F90, που αφορούν στα παιδιά. W.H.O., 1992, σελ. 225-291.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Δ.Κ. και ΣΙΝΗ Α.Θ. *Διαταραχές σχολικής μάθησης και ψυχοπαθολογία*. Αθήνα, Εκδ. Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις, 2004.

FRITH U. *Αυτισμός. Εξηγώντας το αίνιγμα*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1994. Μετάφρ. Γ. Καλομοίρης.

HOBSON P. (2002) *The cradle of thought*. © Peter Hobson.

Το λίκνο της σκέψης. Αθήνα, 2006, εκδ. Παπαζήση. Ελλ. μετάφραση: Μαρία Σόλμαν.

ΚΑΛΑΝΤΖΗΣ Κ.Γ. *Διαταραχές του λόγου στην παιδική ηλικία*. Αθήνα, 1957, Εκδόσεις Ι. Καμπανά.

LEUZINGER-BOHLEBER M. (Υπό δημοσίευση) AD/HD – a field for contemporary psychoanalysis? Some clinical, conceptual and neurobiological considerations based on the Frankfurt Prevention Study. Εισήγηση μετά από πρόσκληση της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Παιδιού και Εφήβου και της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας, Αθήνα, Οκτ. 2005.

MARATOS O. Psychoanalysis and the management of pervasive developmental disorders. In C. Trevarthen, K. Aitken, D. Papoudi & J. Robarts. *Children with Autism: Diagnosis and Interventions to Meet Their Needs*. London, 1996, Jessica Kingsley Publ., Ch. 12, pp. 161-171.

ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΑΡΑΤΟΥ Ο. Αυτισμός ή / και παιδική ψύχωση; Προβλήματα διαφορικής διάγνωσης στις διάχυτες διαταραχές της ανάπτυξης. Εισήγηση στο Στρογγυλό τραπέζι «Ψυχωτικές

διαταραχές κατά την προσχολική και σχολική ηλικία», του Συμποσίου «Ψυχωτικές διαταραχές: Φαινομενολογία –Αιτιολογία-Πρόγνωση», Πάτρα 22-23/2/2003.

ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΑΡΑΤΟΥ Ο. Παράγοντες που συντελούν στη σχολική αποτυχία τα δυο πρώτα χρόνια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. *Πρακτικά Β' Ψυχολογικού Συνεδρίου Κύπρου*. Λεμεσός, 1987, σελ. 67-75.

ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΑΡΑΤΟΥ Ο., ΣΟΛΜΑΝ Μ. & ΜΙΧΟΥ-ΚΑΡΥΔΗ Α.

Τεστ αναγνωστικής ικανότητας για παιδιά Α' και Β' Δημοτικού. Σύγχρονη Εκπαίδευση, 1985, τεύχος 24, 71 - 83.

ΠΟΡΠΟΔΑΣ Κ. Δ. *Δυσλεξία. Η ειδική διαταραχή στη μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα, 1992.

ΣΙΔΕΡΗ Α. (Επιμ. Εκδ.) *Ένταξη: ουτοπία ή πραγματικότητα;* Αθήνα, 2000, Ελληνικά Γράμματα, κφ. 2, 3 και 5.

ΤΣΙΑΝΤΗΣ Ι. & ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΣ Σ. (Επιμ. Εκδ.) *Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής, Β' Τόμος (2 μέρη)*. Αθήνα, 1988, Εκδόσεις Καστανιώτη.

WINNICOTT D.W. (1952) Psychoses and child care. In *Psychoanalysis through Paediatrics*, London, Hogarth Press, 1977, p. 219-228.

Το παιδί με την ελάχιστη εγκεφαλική δυσλειτουργία. Σεμινάριο, *Ιατρική*, 1979, 29, 3, 291-310.

Ψυχοκοινωνικός νανισμός. Σεμινάριο, *Ιατρική*, 1982, 42, 6, 462-473.

Μαθησιακές δυσκολίες. Σύγχρονες απόψεις και τάσεις. Σεμινάριο, 1987, Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του Παιδιού.

Υ13 Εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη ατόμων με αναπηρίες (Χ.Ε.)

Διδάσκουσα: Α. Ζώνιου-Σιδέρη

Περίγραμμα μαθήματος

Αντικείμενο του μαθήματος αποτελεί η συζήτηση σχετικά με την ένταξη ατόμων με αναπηρίες στην εκπαίδευση και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο που καταδεικνύει τη σύνδεση παιδαγωγικών και πολιτικών σκοπών. Οι εκπρόσωποι της παιδαγωγικής της ένταξης επιχειρούν να υποστηρίξουν την κοινή εκπαίδευση ανάπηρων και μη μαθητών, θέτοντας ως αιχμή του δόρατος της προβληματικής τους κοινωνικές, πολιτικές και παιδαγωγικές δραστηριότητες, που αποσκοπούν στην καλύτερη κοινωνική ένταξη μειονοτικών εν γένει ομάδων, στις οποίες ανήκουν τα παιδιά που προέρχονται από κοινωνικά αδύναμες οικογένειες. Με τον τρόπο αυτό, μέσω της ένταξης, η παιδαγωγική συμβάλλει στην προαγωγή μιας πολυπολιτισμικής-ανοιχτής κοινωνίας.

Η ενταξιακή ωστόσο εκπαίδευση έχει σαφή *κοινωνική λειτουργία*, στην οποία σημαντικό ρόλο διαδραματίζει, εκτός από το νηπιαγωγείο ως η πρώτη σχολική βαθμίδα, το σχολικό σύστημα γενικότερα, διότι η ένταξη στο σχολείο αποτελεί βασική προϋπόθεση ή, αλλιώς, προαπαιτούμενο της κοινωνικής ένταξης.

Στις ενότητες του μαθήματος περιλαμβάνεται επίσης, η μελέτη ψυχολογικών και κοινωνικών προσεγγίσεων της αναπηρίας στο πλαίσιο της ευρύτερης ενταξιακής προβληματικής και οι επιπτώσεις των διαφορετικών προσεγγίσεων στην εκπαιδευτική πολιτική και πράξη. Αναλύονται οι σύγχρονες θεωρίες σχετικά με την αναπηρία όπως η θεωρία της κοινωνικής κατασκευής και οι βιωματικές, πολιτισμικές προσεγγίσεις της αναπηρίας. Έμφαση δίνεται στην κριτική που αναπτύχθηκε από ανάπηρους και μη ανάπηρους κοινωνιολόγους και εκπαιδευτικούς όσον αφορά τις παραδοσιακές θεωρίες της αναπηρίας.

Γενικοί στόχοι του μαθήματος

- ⇒ Ανάλυση του θεωρητικού πλαισίου της ενταξιακής εκπαίδευσης
- ⇒ Προσδιορισμός της ενταξιακής εκπαίδευσης: Αρχές, στόχοι, πρακτικές
- ⇒ Σύγχρονοι προβληματισμοί της εκπαιδευτικής και κοινωνικής ένταξης ατόμων με αναπηρίες: Κοινωνιολογική -πολιτική προσέγγιση

Ειδικοί στόχοι του μαθήματος

- ⇒ Να εισάγει τους ΜΦ στην προβληματική της εκπαιδευτικής και κοινωνικής ένταξης
- ⇒ Να εισάγει τους ΜΦ στο πεδίο της μελέτης της Αναπηρίας.
- ⇒ Να συσχετίσει το πεδίο της μελέτης της Αναπηρίας με αυτό της Ειδικής και Ενταξιακής Αγωγής.
- ⇒ Να χρησιμεύσουν τα παραπάνω στους ΜΦ ως υποστηρικτικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της κριτικής ικανότητάς τους.
- ⇒ Να ενισχυθεί η ικανότητα των ΜΦ να αναπτύσσουν την επιστημονική επιχειρηματολογία τους στον προφορικό και γραπτό λόγο.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση του μαθήματος οι ΜΦ θα πρέπει να:

- ⇒ Να έχουν αποκτήσει σφαιρική και εμπειριστατωμένη άποψη για την εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρίες

Με την ολοκλήρωση του μαθήματος οι ΜΦ θα πρέπει να:

- Να έχουν μια σφαιρική άποψη σχετικά με θέματα που αφορούν την ψυχολογική και κοινωνική προσέγγιση της αναπηρίας.

- Να έχουν εξοικειωθεί με τα σύγχρονα ρεύματα της μελέτης της αναπηρίας
- Να είναι σε θέση να συσχετίζουν τη νέα αυτή θεωρητική γνώση με την επαγγελματική τους εμπειρία και πρακτική
- Να χρησιμοποιούν κριτικά τη διεθνή βιβλιογραφία
- Να έχουν βελτιώσει την αναλυτική τους ικανότητα, καθώς και την ικανότητα δόμησης της επιχειρηματολογίας τους.

Δομή

Το μάθημα απαρτίζεται από τριώρες εβδομαδιαίες συναντήσεις. Κάθε εβδομάδα μια ομάδα ΜΦ αναλαμβάνει την παρουσίαση συγκεκριμένης αρθρογραφίας. Η επεξεργασία των άρθρων αυτών είναι αποτέλεσμα ομαδικής εργασίας, κριτικής, δηλαδή, επισκόπησης, την οποία οι ΜΦ παρουσιάζουν στο σεμινάριο. Η δομή είναι η ακόλουθη:

Εισαγωγή, αντικείμενο και στόχοι του μαθήματος

Ψυχολογική προσέγγιση της αναπηρίας: το ιατρικό-ψυχολογικό μοντέλο της αναπηρίας, η θεώρηση της αναπηρίας ως μειονεκτικότητα, η σχέση αναπηρίας-μη αναπηρίας.

Κοινωνική προσέγγιση της αναπηρίας: η προσέγγιση της κοινωνικής κατασκευής της αναπηρίας, η προσέγγιση της κοινωνιολογίας του ανάπηρου σώματος και η βιωματική προσέγγιση της αναπηρίας, η αναπηρία ως μια όψη της διαφορετικότητας.

Εκπαίδευση και αναπηρία: η συμβολή των ψυχολογικών και κοινωνικών προσεγγίσεων στην εκπαιδευτική διαδικασία, οι αντιλήψεις εκπαιδευτικών και ανάπηρων μαθητών και οι επιπτώσεις τους στην αλληλεπίδραση εκπαιδευτικών και ανάπηρων, η αντιμετώπιση της αναπηρίας στην εκπαιδευτική πράξη.

Κριτική επισκόπηση της προαναφερθείσας βιβλιογραφίας και παρουσίαση εργασιών από τους φοιτητές.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση των φοιτητών/τριών γίνεται σύμφωνα με τα ακόλουθα κριτήρια:

- Συμμετοχή στο μάθημα και παρουσίαση βασισμένη στην ενδεικτική βιβλιογραφία (35%)
- Ατομική εργασία περίπου 5000 λέξεων. Το θέμα της εργασίας θα συμφωνηθεί με τη διδάσκουσα και θα εμπίπτει στη θεματολογία του μαθήματος (65%).

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Η παρακάτω βιβλιογραφία είναι απλά ενδεικτική και προσαρμόζεται στις εκάστοτε ανάγκες και στα ενδιαφέροντα των ΜΦ.

Abberley, P. (2002). *Work, Disability, Disabled People and European Social Theory*. In: Barnes, C., Oliver, M., & Barton, L. (eds) Disability Studies Today. Polity Press.

Allan, J. (1999). Actively Seeking Inclusion; Pupils with Special Needs in Mainstream Schools. Falmer Press: London.

Armstrong, A.C., Armstrong, D. & Spandagou, I. (2009) Inclusive Education: International Policy and Practice. Sage Publications: London.

Barnes, C. & Mercer, C. (2010). Exploring Disability. (2nd edition). Polity Press.

Chappell, A. and Lawthom, R. (2001). *Making Connections: the Relevance of the Social Model of Disability for People with Learning Difficulties*. British Journal of Learning Disabilities, Vol. 29, pp.: 45-50.

Dowse, L. (2009). 'Some people are never going to be able to do that'. *Challenges for People with Intellectual Disability in the 21st century*. Disability & Society, Vol. 24, No. 5, pp.: 571-584.

Hughes, B. (2002). *Disability and the Body*. In: Barnes, C., Oliver, M., & Barton, L. (eds) Disability Studies Today. Polity Press.

Oliver, M. (2009). Αναπηρία και Πολιτική. (επ. Καραγιάννη Γ.). Θεσ/νίκη: Επίκεντρο.

Shakespeare, T. & Watson, N. (1997). *Defending the Social Model*. In: Barton, L. & Oliver, M. (eds). Disability Studies: Past, Present and Future, The Disability Press: Leeds, (www.disability-archive.leeds.ac.uk)

Slee, R. (2008). *Beyond Special and Regular Schooling? An Inclusive Education Reform Agenda*. International Studies in Sociology of Education, Vol. 28, No. 2, pp.: 99-116

Tregaskis, C. (2004). *Social Model Theory: The story so far....* Disability & Society, Vol. 19, No. 6, pp.: 457-470.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998). Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους: μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, (θ' έκδοση).

Vlachou-Balafouti, A. & Zoniou-Sideris, A. (2000). *Greek Policy Practices in the Area of Special/Inclusive Education*. In: Armstrong F. Armstrong, D. Barton, L. (eds) Inclusive Education; Policy, Contexts and Comparative Perspectives. Dabid Fulton Publishers: London.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2004). *Η αναγκαιότητα της ένταξης: προβληματισμοί και προοπτικές*. Στο: Α. Ζώνιου-Σιδέρη (επιμ.) Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις: Α΄ Θεωρία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σς. 29-53.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2004) *Η εξέλιξη της ειδικής εκπαίδευσης: από το ειδικό στο γενικό σχολείο*. Στο Α. Ζώνιου-Σιδέρη (επιμ.) Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις: Β΄ Πράξη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σς. 9-31.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2005) *Η εκπαιδευτική ένταξη στην Ελλάδα: μια πορεία είκοσι ετών*. Στο: Α. Ζώνιου-Σιδέρη και Η. Σπανδάγου (επιμ.) Εκπαίδευση και τύφλωση: Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σς. 21-30.

Υ14 Ποιοτικές μέθοδοι και έρευνα δράσης στην ειδική και ενταξιακή εκπαίδευση (Ε.Ε.)

Διδάσκοντες: Ε. Λάγιου-Λιγνού, Β. Τσάφος

Μέρος Α΄: Η συναισθηματική συμμετοχή του παρατηρητή στην διαδικασία της παρατήρησης (7 μαθήματα)

Διδάσκουσα: Έφη Λάγιου-Λιγνού

Γενικό περίγραμμα

Προκειμένου να αποκτήσουν οι ΜΦ άμεση εμπειρία της παρατήρησης οφείλουν να πραγματοποιούν σε εβδομαδιαία βάση μονόωρη παρατήρηση ενός συγκεκριμένου παιδιού μέσα στο πλέγμα των σχέσεων της τάξης του σχολείου. Η παρατήρηση αυτή καταγράφεται στη συνέχεια από το ΜΦ και παρουσιάζεται στο σεμινάριο.

Η συζήτηση, στα πλαίσια του σεμιναρίου, που συνοδεύει την παρουσίαση διευκολύνει την κατανόηση του υλικού της παρατήρησης. Η άσκηση αυτή βασίζεται στη μέθοδο της ψυχαναλυτικής παρατήρησης νηπίου, όπως αυτή διαμορφώθηκε από την Esther Bick το 1949 στην κλινική Tavistock του Λονδίνου.

Η μέθοδος αυτή λειτουργεί ως διαδικασία βιωματικής μάθησης. Ο παρατηρητής-φοιτητής επικεντρώνει την προσπάθεια του στην κατανόηση της ποιότητας των εμπειριών της παρατήρησης. Καθώς παρατηρεί το παιδί, εκτίθεται και ο ίδιος στο συναισθηματικό κλίμα της παρατήρησης.

Η διαδικασία αυτή ενδυναμώνει την ικανότητα του φοιτητή να αναγνωρίζει την επικοινωνία των παιδιών, καθώς και τα συναισθήματα που αναμοχλεύονται στον ίδιο με αφορμή αυτή την επικοινωνία, τη στιγμή που μετέχει στο συναισθηματικό κλίμα που παρατηρεί.

Στόχοι

- 1) Η ευαισθητοποίηση των ΜΦ στους τρόπους επικοινωνίας των παιδιών καθώς και η εξοικείωσή τους με τις ασυνείδητες πλευρές της συμπεριφοράς και των σχημάτων επικοινωνίας μέσω της άμεσης, λεπτομερούς και συστηματικής παρατήρησης του παιδιού στο χώρο του σχολείου (στο νηπιαγωγείο ή το ειδικό σχολείο).
- 2) Η αναγνώριση του αναπόφευκτου της συναισθηματικής συμμετοχής του παρατηρητή στην διαδικασία της παρατήρησης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Στο τέλος του β' μέρους οι ΜΦ θα πρέπει:

1. Να αναγνωρίζουν το αναπόφευκτο της συναισθηματικής συμμετοχής του παρατηρητή στην διαδικασία της παρατήρησης.
2. Να έχουν κατανοήσει:

A) τους τρόπους επικοινωνίας των παιδιών

B) τα συναισθήματα που αναμοχλεύονται στον παρατηρητή με αφορμή αυτή την επικοινωνία, τη στιγμή που μετέχει στο συναισθηματικό κλίμα που παρατηρεί.

3. Να έχουν εξοικειωθεί με τις ασυνείδητες πλευρές της συμπεριφοράς και των σχημάτων επικοινωνίας.

Δομή

Το μάθημα αποτελείται από πέντε τρίωρα σεμινάρια.

Στο πρώτο σεμινάριο η παραπάνω μέθοδος παρουσιάζεται μέσω βιντεοσκοπημένου υλικού. Παρουσιάζεται επίσης το μαθησιακό αποτέλεσμα που προσδοκάται ότι θα εξαχθεί μέσω της άμεσης παρατήρησης, καθώς και η γραπτή εργασία που οι ΜΦ οφείλουν να καταθέσουν στο τέλος του μαθήματος. Στη συνέχεια οι ΜΦ καλούνται να πραγματοποιούν εβδομαδιαίες 45λεπτες παρατηρήσεις ενός συγκεκριμένου παιδιού μέσα στο πλέγμα των σχέσεων της τάξης του σχολείου. Η παρατήρηση αυτή καταγράφεται στη συνέχεια από το ΜΦ και παρουσιάζεται στο σεμινάριο, όπου ο κάθε ΜΦ παρουσιάζει μία από τις πέντε παρατηρήσεις που πραγματοποίησε.

Αξιολόγηση

Οι ΜΦ καλούνται να παρουσιάσουν μια τελική εργασία 20.000-25.000 λέξεων, που θα περιλαμβάνει την περιγραφή της όλης διαδικασίας της παρατήρησης, καθώς και του προβληματισμού τους σχετικά με αυτήν, σε συνάρτηση με τα σχετικά θεωρητικά ζητήματα. Οι ΜΦ βαθμολογούνται με κριτήριο:

A) την πρόοδο που έχουν σημειώσει ως προς την ικανότητα να παρατηρούν

Β) την αναστοχαστική ικανότητά τους

Γ) την κατανόηση της διαδικασίας της παρατήρησης.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία

BICK E. (1964) "Notes on Infant Observation in Psychoanalytic Training. *International Journal of Psychoanalysis*, 45, 558-566.

LAYIOU-LIGNOS E.,(1999), "The Clinical Value of Training in the Method of Psychoanalytic Infant Observation and its Applications in Early Prevention Programmes". *Child and Adolescent: Mental Health and Psychopathology*, vol. 1, No 1, Athens, Kastaniotis Publishers, (in greek).

RUSTIN M. (1989) "Observing Infants: Reflections on Methods" in Miller L. (ed) et all: *Closely Observed Infants*, London, Duckworth.

Μέρος Β': Εκπαιδευτική έρευνα δράσης (6 μαθήματα)

Διδάσκων: Βασίλης Τσάφος

Γενικό περίγραμμα Α' μέρους

Σκοπός του β' μέρους του μαθήματος είναι η εισαγωγή των φοιτητών στη μέθοδο της έρευνας δράσης και ευρύτερα στην προσέγγιση του εκπαιδευτικού ερευνητή. Το πεδίο είναι ευρύ και το μάθημα αναγκαστικά επικεντρώνεται σε ορισμένες πλευρές της χρήσης της μεθόδου. Μετά από μια σύντομη παρουσίαση της εκπαιδευτικής έρευνας δράσης, των χαρακτηριστικών της, των τρόπων διενέργειάς της, της θεωρητικής και επιστημονικής της πλαισίωσης, και των εκπαιδευτικών τομέων στους οποίους μπορεί να αξιοποιηθεί, αναδεικνύεται η σημασία της προσέγγισης τόσο για την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού όσο και για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής συνθήκης.

Δομή

Η δομή του β' μέρους του μαθήματος περιλαμβάνει δύο «διαλέξεις» σχετικές με την εκπαιδευτική έρευνα δράσης και τέσσερα «εργαστήρια» στα οποία οι μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες (ΜΦ) παρουσιάζουν και συζητούν την εξέλιξη των μικρής κλίμακας ατομικών και ομαδικών ερευνητικών εργασιών που επιχειρούν στα πλαίσια όπου κάνουν την πρακτική τους.

Στόχοι

- να κατανοήσουν οι φοιτητές/τριες μέσα από τη συμμετοχή τους στις ομαδικές έρευνες δράσης την σημασία της συγκεκριμένης προσέγγισης ως μεθοδολογικού εργαλείου τόσο για την έρευνα όσο και για τη διδασκαλία.
- Να είναι σε θέση να διεξάγουν εκπαιδευτική έρευνα δράσης.

Αξιολόγηση

- Οι ΜΦ καλούνται να παρουσιάσουν μια τελική εργασία 15.000-20.000 λέξεων, που θα περιλαμβάνει την περιγραφή της όλης διαδικασίας της εκπαιδευτικής έρευνας δράσης, καθώς και του προβληματισμού τους σχετικά με αυτήν.
- Οι ΜΦ βαθμολογούνται με κριτήριο:
  - α) την πρόοδο που έχουν σημειώσει ως προς την ικανότητα να διεξάγουν εκπαιδευτική έρευνα δράσης
  - β) την αναστοχαστική ικανότητά τους

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσσα

Elliott J., *Action Research for Educational Change*, Open University Press, Milton Keynes - Philadelphia, 1991.

Hopkins D., *A Teacher's Guide to Classroom Research*, Open University Press, Milton Keynes, 1985.

Kemmis S. & McTaggart R., *The Action Research Planner*, Deakin University, Deakin, 1988³.

Kemmis S. & McTaggart R., *The Action Research Reader*, Deakin University Press, Deakin, 1988³.

McNiff J., *Action Research: Principles and Practice*, McMillan Education Ltd, London, 1988.

Ελληνική

Altrichter H. / Posch P. & Bridget S. (2001). *Οι εκπαιδευτικοί ερευνούν το έργο τους. Μια εισαγωγή στις μεθόδους της έρευνας δράσης*, μετ. Μαρία Δεληγιάννη, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Carr, Wilfred & Kemmis, Stephen, (1997). *Για μια Κριτική Εκπαιδευτική Θεωρία. Εκπαίδευση, Γνώση και Έρευνα Δράσης*, μετάφραση: Αλεξάνδρα Λαμπράκη-Παγανού, Ευανθία Μηλίγκου, Κώτια Ροδιάδου-Αλμπάνη, Αθήνα: Κώδικας.

Κατσαρού Ελένη & Τσάφος Βασίλης (2004). *Από την Έρευνα στη Διδασκαλία. Η εκπαιδευτική έρευνα δράσης*. Αθήνα: Εκδ. Σαββάλας.

Μπαγάκης Γιώργος (επιμ) (2002). *Ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Υ15 Πολιτική και πρακτική της ενταξιακής εκπαίδευσης: διαπολιτισμική προσέγγιση/Inclusive Education policy and practice: cross-cultural perspectives (X.E.)

Διδάσκων/Tutor: Roger Slee

Introduction to the module:

In the Modules studied so far we have approached issues relating to inclusion and exclusion in education from a number of different perspectives.

In this Module, Inclusive Policy and Practice: Cross-cultural Perspectives, we are going to move outwards and away from the dominant concepts, principles and practices which frame 'our own' national, or regional contexts, and explore other possible ways of understanding difference. By examining different 'ways of seeing' – and, in particular, different constructions of, and responses to, difference - in unfamiliar contexts, we will be able to look back on the *familiar* from fresh vantage points and in the light of alternative interpretations and different values systems.

Here is a summary of the **aims** of the Module:

- To explore the range of ways in which policies and practices relating to inclusive education are understood, implemented and experienced in different contexts.
- To explore the benefits and challenges of cross-cultural analysis.
- To identify and critically engage with the different barriers to inclusion both within and across societies and communities.

The principle **intended learning outcomes** are that, by the end of the study period for this Module, students will:

- Have an increasingly informed understanding of the values, priorities and significance of cross-cultural approaches.
- Increasingly recognise the importance of critical reflection with regard to their own values and practices.
- Develop a greater awareness of key issues and how they have been shaped by changing social contexts.

Key texts for this module are:

Armstrong, F. and Barton, L. (Eds) (1999) *Disability, Human Rights and Education*. Buckingham: Open University Press.

Armstrong, F. (1999) Comparative Perspectives on Difference and Difficulty: a cross-cultural approach' in Barton, L. and Armstrong, F. (Eds) *Difference and Difficulty; Insights, Issues and Dilemmas*, Sheffield, University of Sheffield

Barton, L. and Armstrong, F. (Eds) (2007) *Policy, Experience and Change: Cross-cultural reflections on inclusive education*. Dordrecht: Springer Books.

- Booth, T. & Ainscow, M. (2002) *Index for Inclusion. Developing learning and participation in schools.* Bristol. CS1E (Revised Edition).
- Booth, T. and Ainscow, M. (Eds) (1998) *From Them To Us: An International Study of Inclusion in Education*, London, Routledge
- Halpin, D. & Troyna, B. (1995) 'The Politics of Education Policy Borrowing' in *Comparative Education*, Vol 31 (3) pp 299-302.
- Miles, M. & Hussein, F. (1999) 'Rights and Disabilities in Educational Provision in Pakistan and Bangladesh: roots, rhetoric, realist' in Armstrong, F. & Barton, L. (Eds) *Disability, Human Rights and Education*. Buckingham. Open University Press.
- Moore, M. & Dunn, K. (1999) 'Disability, Human Rights and Education in Romania' in Armstrong, F. & Barton, L. (Eds) *Disability, Human Rights and Education. Cross-cultural perspectives*. Buckingham. Open University Press
- Porter, G. (2001) 'Disability and Inclusive Education', *Disability World*: Issue no. 8, May-June 2001. (<http://www.disabilityworld.org>)
- Rustemier, S. (2002) *Social and educational justice. The human rights framework for inclusion.* Bristol. CS1E.
- Sadler, M. (1902) 'The unrest in secondary education in Germany and elsewhere' in *Board of Education Education in Germany: Special Reports on Education Subjects*, Vol 9 London: HMSO.

B. Μαθήματα επιλογής (Ε)

E11 Εκπαιδευτική πολιτική για ειδικές κοινωνικές ομάδες, με έμφαση στην αναπηρία (Χ.Ε.)

Διδάσκουσα: Παναγιώτα Παπαδιαμαντάκη

Περιγραφή μαθήματος

Το μάθημα εξετάζει την εκπαιδευτική πολιτική ως πολιτική κοινωνικής προστασίας, βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα και αποσκοπούσα στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και την καταπολέμηση του αποκλεισμού. Εξετάζει το ζήτημα της εκπαιδευτικής πολιτικής για ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (άτομα με ειδικές ανάγκες, γυναίκες, μετανάστες και μειονότητες). Έμφαση δίνεται στην εξέταση της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής, τους στόχους, τα προγράμματα και τις αλλαγές σε θεσμικό επίπεδο. Παράλληλα εξετάζεται η σχέση της ελληνικής πολιτικής με τις πολιτικές των διεθνών οργανισμών, (π.χ. ο Ο.Η.Ε./ UNESCO, Συμβούλιο της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Η προσέγγιση εστιάζει στην ανάλυση ελληνικών και διεθνών κειμένων και στόχων πολιτικής.

Στόχοι

- Να κατανοήσουν οι ΜΦ την εκπαιδευτική πολιτική ως πολιτική κοινωνικής προστασίας στο ελληνικό πολιτικό πλαίσιο
- Να κατανοήσουν τις διαφορετικές προσεγγίσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής, την ισότητα δικαιωμάτων, τη θετική δράση και ενσωμάτωση της οπτικής των ομάδων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες σε όλες τις πολιτικές (mainstreaming), κυρίως σε συνάρτηση με έννοιες όπως η εθνότητα, η αναπηρία και το φύλο
- Να διερευνήσουν και να αξιολογήσουν τη σχέση και τους στόχους της ελληνικής και διεθνούς πολιτικής.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Στο τέλος του μαθήματος οι ΜΦ θα πρέπει να είναι ικανοί να:

- Εξετάζουν κριτικά και να αξιολογούν την πορεία της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής
- Να επισημαίνουν και να αναλύουν τη σχέση της ελληνικής και διεθνούς πολιτικής
- Να εμβαθύνουν σε έννοιες όπως ισότητα δικαιωμάτων, θετική δράση, σύγχρονες προσεγγίσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής, κυρίως σε συνάρτηση με την εθνότητα, την αναπηρία και το φύλο.

Δομή

Το μάθημα απαρτίζεται από τριώρες εβδομαδιαίες συναντήσεις. Συνήθως η κάθε συνάντηση ξεκινά με μια εισαγωγή από τη διδάσκουσα, η οποία ορίζει και τις κατευθύνσεις μιας οργανωμένης, ανοιχτής συζήτησης με τους ΜΦ. που πραγματοποιείται στο β' μέρος της συνάντησης.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση γίνεται στη βάση γραπτής εργασίας 4-5.000 λέξεων και μιας προφορικής παρουσίασης επάνω σε θέμα σχετικό με την εργασία. Το θέμα της κάθε εργασίας ορίζεται κατόπιν συνεννόησης μεταξύ του ΜΦ και της διδάσκουσας. Η εργασία ολοκληρώνεται σταδιακά. Στο καθένα από τα στάδια ο ΜΦ λαμβάνει υποστήριξη και ανατροφοδότηση από τη διδάσκουσα.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία

Bacchi, Carol Lee (1999), *Women, Policy and Politics: the Construction of Policy Problems*, Sage, London

Pollack M. A., Hafner-Burton E. (2000) Mainstreaming gender in the European Union, *Journal of European Public Policy*, Vol. 7(3), pp.432-456(25).

Rees, T. (1998) Mainstreaming Equality in the European Union: Education, Training, and Labour Market Policies, Routledge, London.

Sabatier, P.A.(1991), 'Towards better theories of the policy process', *Political Science and Politics*, vol. 24, pp.147-156.

Sabatier, P.A. & Jenkins-Smith, H.C. (eds.) (1993), *Policy Change and Learning: An Advocacy Coalition Approach*, Westview Press, Boulder, Colorado.

Σταμέλος Γ. (επ.), (1999), *Σύγχρονα Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Προσπάθεια Ιχνηλασίας του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συστήματος β'*, εκδ. Αρμός, Αθήνα.

Queiroz JM (de), (2000) *Το σχολείο και οι Κοινωνιολογίες του*, Εισαγωγή Γ. Σταμέλος, Gutenberg, Αθήνα.

Policy Papers

ΕΠΕΑΕΚ II, Συμπλήρωμα Προγραμματισμού

ΕΣΔ για την Καταπολέμηση του Αποκλεισμού

EC (2000), Commission Communication on the Social Policy Agenda, COM (2000) 379 final, 28.06.2000, European Commission.

EC (2002), Education and training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010, European Commission.

EC (1996), Incorporating equal opportunities for women and men into all Community policies and activities, Commission Communication COM(96)67 final.

UN (2000), Political declaration and Further actions and initiatives to implement the Beijing Declaration and Platform for Action, Resolutions A/RES/S-23/2 and A/RES/S-23/3 of the Twenty-third Special Session of the UN General Assembly of November 16 2000.

(<http://www.un.org/womenwatch/daw/followup/reports.htm>)

Council of Europe (1998) Gender Mainstreaming: Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices, Final Report of Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming, Council of Europe, Strasbourg.

UNESCO, (1994), The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education, World Conference on Special Needs Education: Access and Quality, Salamanca, Spain, 7-10 June 1994. Paris: UNESCO.

UNESCO, (1998), Inclusive Education on the Agenda. Paris: UNESCO.

UNESCO (1999) Salamanca, Five Years On, A Review of UNESCO activities in the light of the Salamanca Statement and Framework for Action,

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2000) Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Για μια Ευρώπη χωρίς φραγμούς για τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

E12 Η κοινωνική διάσταση της ανάπτυξης του παιδιού (Χ.Ε.)

Διδάσκουσα: Καλλιρρόη Παπαδοπούλου

Περίγραμμα μαθήματος

Τις τελευταίες δεκαετίες τονίζεται όλο και περισσότερο η ανάγκη κατανόησης και ερμηνείας της ανάπτυξης των παιδιών μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο συντελείται. Η προσπάθεια στρέφεται προς τη διερεύνηση όχι απλά του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνικοί παράγοντες επηρεάζουν την ανάπτυξη, αλλά του τρόπου με τον οποίο η κοινωνική διάσταση ενσωματώνεται στη διαδικασία της ανάπτυξης. Αντικείμενο του μαθήματος είναι η παράθεση, η κριτική προσέγγιση και η αναζήτηση θεωρητικών κατευθύνσεων και εννοιών που προσφέρουν την πιο πάνω δυνατότητα ενσωμάτωσης της κοινωνικής διάστασης στη διαδικασία της ανάπτυξης. Έμφαση θα δοθεί στην κοινωνικο-πολιτισμική προσέγγιση του L. S. Vygotsky και στη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Σχετικά με τις δύο αυτές προσεγγίσεις, θα συζητηθεί η δυνατότητα

που προσφέρουν για την κατανόηση της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης και το σχεδιασμό της εκπαίδευσης ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Στόχοι

- Εισαγωγή στο διαχωρισμό του ατομικού και κοινωνικού στοιχείου της ανάπτυξης, όπως παρουσιάζεται στις κύριες αναπτυξιακές θεωρίες.
- Εξέταση της σημασίας της κοινωνικής αλληλεπίδρασης για την ανάπτυξη και ανάλυση προσεγγίσεων οι οποίες προσδίδουν στην κοινωνική αλληλεπίδραση κεντρικό ρόλο για την κατανόηση της ανάπτυξης των παιδιών.
- Εισαγωγή στην κοινωνικο-πολιτισμική προσέγγιση της ανάπτυξης όπως αυτή αντιπροσωπεύεται θεωρητικά από τον L.S. Vygotsky.
- Ανάλυση των εννοιών της θεωρίας του Vygotsky και της σημασίας τους για την εκπαίδευση.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

- Η κατανόηση του πώς η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση απαιτεί μια επανεξέταση της έννοιας του "ατόμου" στην ανάπτυξη.
- Η κατανόηση των μεθοδολογικών προεκτάσεων της κοινωνικοπολιτισμικής προσέγγισης για την ανάπτυξη των παιδιών.
- Η κατανόηση της σημασίας της θεωρίας του Vygotsky στην εκπαίδευση.

Δομή

Το μάθημα περιλαμβάνει τρία εβδομαδιαία σεμινάρια. Τα μαθήματα αρχίζουν με μια εισαγωγή, η οποία παρέχει τη βάση για τη συζήτηση που ακολουθεί. Οι συζητήσεις βασίζονται σε προπαρασκευαστική μελέτη, η οποία ορίζεται εκ των προτέρων.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση των ΜΦ θα βασιστεί στη συνεκτίμηση (α) της συμμετοχής τους στο μάθημα και (β) μιας γραπτής εργασίας (περίπου 5000 λέξεων) την οποία θα ετοιμάσουν ατομικά ή σε ομάδες των δύο-τριών ατόμων και θα παρουσιάσουν προφορικά στο μάθημα. Το θέμα της εργασίας καθορίζεται σε συνεννόηση με τη διδάσκουσα και επιλέγεται από τη θεματολογία του μαθήματος.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Bruner, J. (1986) *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bruner, J., Haste, H. (1987) *Making Sense: The Child's Construction of the World*. London: Methuen.

- Doise, W., Mackie, D. (1981) On the social nature of cognition. In J. P. Forgas (Ed), *Social Cognition: Perspectives on Everyday Understanding*. London: Academic Press.
- Moll, L. C. (Ed) (1990) *Vygotsky and Education*. Cambridge: CUP.
- Newman, F. & Holzman, L. (1993) *Lev Vygotsky. Revolutionary Scientist*. London: Rutledge.
- Rogoff, B. (2003) *The Cultural Nature of Human Development*. N.Y.: Oxford University Press.
- Rogoff, B., Wertsch, J. V. (1984) *Children's Learning in the Zone of Proximal Development*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Van der Veer, R. & Valsiner, J. (1991) *Understanding Vygotsky: A Quest for Synthesis*. Oxford: Blackwell.
- Vygotsky, L.S. (1962) *Thought and Language*. Boston: MIT Press.
- Vygotsky, L.S. (1978) *Mind in Society*. Harvard University Press.
- Wertsch, J. V. (Ed) (1985) *Culture, Communication and Cognition: Vygotskian Perspectives*. Cambridge: CUP.
- Δαφέρμος, Μ. (2002) *Η Πολιτισμική-Ιστορική Θεωρία του Vygotsky. Φιλοσοφικές, Ψυχολογικές, Παιδαγωγικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Ατραπός.

E13 Συμβουλευτική ψυχολογία σε ειδικές κοινωνικές ομάδες, με έμφαση στην αναπηρία (E.E.)

Διδάσκουσα: Α. Σοφianoπούλου

Γενικό περίγραμμα μαθήματος

Αντικείμενο του μαθήματος αποτελεί αρχικά η εμβάθυνση των ΜΦ στις βασικές αρχές και εφαρμογές της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας. Οι ΜΦ θα εξοικειωθούν με τις βασικές δεξιότητες της Συμβουλευτικής, τις οποίες καλούνται να εφαρμόζουν στην επικοινωνία, τη συνεργασία ή τη συμβουλευτική με παιδιά με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, τους γονείς και τις οικογένειές τους, αλλά και τους εκπαιδευτικούς ή παιδαγωγούς που αλληλεπιδρούν με τα άτομα αυτά. Αφού συζητηθούν οι ψυχολογικοί παράγοντες που συνδέονται τόσο με την εμφάνιση δυσκολιών όσο και με την ομαλότερη προσαρμογή και ένταξη των ατόμων με αναπηρία, παρουσιάζονται οι δεξιότητες μέσω των οποίων οι ΜΦ θα διευκολύνουν την ανάπτυξη των μηχανισμών προσαρμογής αλλά και την ενδυνάμωση των ίδιων των ατόμων και των οικογενειών τους, ώστε να διαχειρίζονται αποτελεσματικότερα τις εκάστοτε δυσκολίες. Στο πλαίσιο αυτό θα γίνει αναφορά στα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις, αλλά και στις αντιλήψεις των ίδιων των ΜΦ για την αναπηρία και το ρόλο που οι ίδιοι θα κληθούν στο μέλλον να διαδραματίσουν στην ομαλή ένταξη των ΑμεΑ. Παράλληλα, επιδιώκεται οι ΜΦ να εξοικειωθούν με τη σύγχρονη

βιβλιογραφία στο πεδίο της Συμβουλευτικής σε θέματα αναπηρίας, και κριτικά να προσεγγίζουν τα δεδομένα και τα συμπεράσματά της.

Στόχοι

- Η απόκτηση δεξιοτήτων συμβουλευτικής που στοχεύουν στη διερεύνηση, κατανόηση, αλλά και επαναδιαπραγμάτευση των συναισθημάτων που σχετίζονται με τα άτομα με αναπηρία.
- Η κατανόηση από τους ΜΦ των ψυχολογικών μηχανισμών που συνδέονται με τις ανάγκες και την εμφάνιση και διατήρηση των δυσκολιών προσαρμογής της κάθε ειδικής κοινωνικής ομάδας.
- Η ανάπτυξη δεξιοτήτων, τρόπων και διαδικασιών που θα διευκολύνουν την ομαλότερη προσαρμογή των ΑμεΑ και των οικογενειών τους και θα εξασφαλίζουν μία καλύτερη ποιότητα ζωής.
- Η ανάπτυξη ενός κριτικού τρόπου σκέψης σχετικά με τις αποτελεσματικότερες προσεγγίσεις παροχής βοήθειας και υποστήριξης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση του μαθήματος οι ΜΦ θα πρέπει:

- Να έχουν κατανοήσει τους ψυχολογικούς παράγοντες που συνδέονται με την παρούσα κατάσταση και τις δυσκολίες των ατόμων που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες
- Να έχουν εξοικειωθεί τόσο με τις βασικές δεξιότητες συμβουλευτικής, όσο και με τις μεθόδους και τις τεχνικές που διευκολύνουν την ένταξη και την προσαρμογή των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους στο σχολείο και την κοινωνία. Ταυτόχρονα να αντιμετωπίζουν κριτικά τις εκάστοτε μεθόδους και να επιλέγουν εκείνες που –βάσει της βιβλιογραφίας– θεωρούνται αποτελεσματικότερες για συγκεκριμένες καταστάσεις, συνθήκες ή ανάγκες.
- Να έχουν κατανοήσει και αξιολογήσει το ρόλο της συμβουλευτικής στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών τους.
- Να αντιμετωπίζουν με αυξημένη ευαισθησία και ενσυναίσθηση τόσο τα ΑμεΑ και τις οικογένειές τους, όσο και το δικό τους καθοριστικό ρόλο στην ένταξη, την προσαρμογή και την προώθηση της καλύτερης ποιότητας ζωής και της υποκειμενικής ευεξίας των ΑμεΑ και των σημαντικών άλλων.

Δομή

Το μάθημα αποτελείται από τριώρες εβδομαδιαίες συναντήσεις. Οι συναντήσεις περιλαμβάνουν διαλέξεις, βιωματικές ασκήσεις, μελέτες περίπτωσης, παρουσιάσεις από τους σπουδαστές άρθρων

από τη σύγχρονη βιβλιογραφία, και άλλες συμπληρωματικές δραστηριότητες που σχετίζονται με το εκάστοτε υπό διαπραγμάτευση θέμα. Σημαντική θεωρείται και η ενεργός εμπλοκή των ΜΦ, οι οποίοι ενθαρρύνονται να θέτουν πιο ειδικά θέματα που άπτονται της εκάστοτε υπό συζήτηση ενότητας, και σχετίζονται με την εμπειρία τους από τους χώρους εργασίας ή/ και πρακτικής άσκησης.

Αξιολόγηση

Για την αξιολόγηση των ΜΦ θα συνεκτιμηθούν:

- α. η συμμετοχή τους στο μάθημα (10%)
- β. μια ατομική εργασία περίπου 6000 λέξεων, η οποία θα έχει ως βασικό άξονα την κριτική προσέγγιση ενός άρθρου από τη σύγχρονη βιβλιογραφία, ενώ το θέμα της θα οριστεί σε συνεργασία με τη διδάσκουσα (50%)
- γ. η προφορική παρουσίαση της εργασίας τους στο μάθημα (40%).

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Η βιβλιογραφία που προτείνεται στη συνέχεια είναι ενδεικτική. Ωστόσο διευκολύνει την εισαγωγή των ΜΦ στις βασικές έννοιες που θα αποτελέσουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης στο μάθημα. Στη βιβλιογραφία που παρατίθεται εδώ, θα προστεθούν και νέα άρθρα, που θα προταθούν από τη διδάσκουσα στους ΜΦ κατά τη διάρκεια των μαθημάτων.

Brearley, G. (1997). *Counselling children with special needs*. London: Blackwell Science Ltd.

Dalton, P. (1994). *Counselling people with communication problems*. London: Sage Publications.

Davis, H. (1993). *Counselling parents of children with chronic illness or disability*. Leicester: The British Psychological Society.

Dowling, E., & Osborne, E. (eds.) (1994). *The family and the school. A joint systems approach to problems with children*. London: Routledge.

Ekstrom, Ruth B. and Smith, Douglas K. (eds.) (2002). *Assessing individuals with disabilities in educational, employment and counselling settings*. Washington, D.C.: APA.

Hill, C.E., & O'Brien, K.M. (1999). *Helping skills. Facilitating exploration, insight and action*. Washington, DC: American Psychological Association.

Ivey, A., Ivey, M., & Simek-Morgan, L. (1993). *Counseling and psychotherapy: Integrating skills, theory and practice*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

Ivey, A et al (1992) *Συμβουλευτική: Μέθοδος πρακτικής προσέγγισης*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Ivey, A et al (1994) *Συμβουλευτική: Βασικές δεξιότητες επιρροής*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

- Κλεφτάρας, Γ. (2009). *Πολιτισμική και πολυπολιτισμική συμβουλευτική*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (2002). Εφαρμογές της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας σε ειδικές κοινωνικές ομάδες. Στο: Ν. Πολεμικός, Μ., Καΐλα, & Φ., Καλαβάσης (επίμ.), *Εκπαιδευτική, οικογενειακή και πολιτική ψυχοπαθολογία*, Τόμος Α' (σσ. 342-365). Αθήνα: Ατραπός.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (2008). Η πολυπολιτισμική διάσταση της ενσυναίσθησης. *Ψυχολογία*, 15(1), 1-15.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (2008). Συμβουλευτική προσέγγιση των χαρισματικών παιδιών και των οικογενειών τους. (σελ. 435- 467). Στο Η. Ματσαγγούρας (επιμ.) *Εκπαιδεύοντας παιδιά υψηλών ικανοτήτων μάθησης: Διαφοροποιημένη συνεκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Mason, H., & McCall, S. (2004). *Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης: η πρόσβαση στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- McLeod, J. (2003). *Εισαγωγή στη Συμβουλευτική*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Nelson-Jones, R. (2009). *Βασικές δεξιότητες συμβουλευτικής. Ένα εγχειρίδιο για βοηθούς*. Μετάφραση: Χ. Λυμπεροπούλου, Γ. Μπακοπούλου. Επιστ. Επιμέλεια: Μ.Μαλικιώση-Λοΐζου. Αθήνα, Πεδίο.
- Plutchik, R. (2003). *Emotions and life*. Washington, DC: APA.
- Συριοπούλου, Κ.Χ. (2005). *Η Συμβουλευτική Ψυχολογία στην ειδική αγωγή*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Τριλίβα, Σ., & Chimienti, G. (2000). *Ανακάλυψη, αυτογνωσία, αυτοκυριαρχία, αυτοεκτίμηση. Συναισθηματική και κοινωνική επιδεξιότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Ψύλλου, Ρ., & Ζαφειροπούλου, Μ. (2012). *Τα φιλαράκια. Πώς να αντιμετωπίσουμε τα αρνητικά συναισθήματά μας*. Αθήνα: Πεδίο.

E14 Η τέχνη στην ειδική αγωγή (Ε.Ε.)

Διδάσκουσα: Αντιγόνη Παρούση

Περίγραμμα μαθήματος

Τα τελευταία χρόνια διατυπώθηκαν θεωρίες και διαμορφώθηκαν πρακτικές για την εισαγωγή των Τεχνών στο σχολείο, όχι μόνο με τη μορφή αυτόνομων γνωστικών αντικειμένων (εικαστικά, χορός, μουσική, θέατρο, κινηματογράφος), που καθένα από την πλευρά του συμβάλει στην ανάπτυξη και την ολοκλήρωση του μαθητή-πολίτη, αλλά και με έμφαση σε πολιτισμικές αξίες (όπως αισθητική, δημιουργικότητα, καινοτομία κλπ), που οι Τέχνες προωθούν με τον δικό τους τρόπο και που είναι

δυνατόν να καθοδηγήσουν την οικοδόμηση της γνώσης και την ανάπτυξη ικανοτήτων και σε άλλες γνωστικές περιοχές, προωθώντας μια συνολικότερη ποιοτική στροφή στην εκπαίδευση. Με την παραπάνω λογική οι τέχνες φιλοδοξούν να διαχυθούν μέσα στους διάφορους τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας των μαθητών και των εκπαιδευτικών τους, πέρα από το να υποστηρίζουν ανεξάρτητες δραστηριότητες πολιτισμού στο πλαίσιο της σχολικής ζωής.

Το περιεχόμενο του μαθήματος θα κινηθεί στην κατεύθυνση της διερεύνησης ζητημάτων που αφορούν την ευρύτερη εκπαιδευτική διαχείριση των Τεχνών, αναφερόμενο κυρίως στην τέχνη του θεάτρου. Μέσα απ' αυτή θα επιχειρήσει να προσεγγίσει ευρύτερες θεωρητικές αναπαραστάσεις της καλλιτεχνικής δραστηριότητας, πρακτικές και τεχνικές από την ιστορική της διαδρομή και σύγχρονες παιδαγωγικές προεκτάσεις και εφαρμογές της. Ολοκληρώνοντας, θα προσπαθήσει να υποδείξει τρόπους εφαρμογής των Τεχνών στην Ειδική Αγωγή.

Γενικοί στόχοι του μαθήματος

Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές να μπορούν να διαχειριστούν τις ιστορικές περί Τεχνών πληροφορίες, καθώς και τη σύγχρονη καλλιτεχνική παραγωγή:

- αξιολογικά, κριτικά, και αισθητικά και
- ως πηγή άντλησης ιδεών, τεχνικών, και γνώσης για παιδαγωγική εφαρμογή.

Ειδικοί στόχοι του μαθήματος

- Εξοικείωση με τη πολυφωνία στο χώρο των τεχνών.
- Γνωριμία με τις διαφορετικές τεχνικές και τα υλικά.
- Ανάπτυξη ικανοτήτων για καλλιτεχνική-εκπαιδευτική παραγωγή.
- Ανάπτυξη ικανοτήτων σχεδιασμού δραστηριοτήτων για ειδικές ομάδες μαθητών.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

- Εξοικείωση με τις Τέχνες, τη θεωρία τους και τα μοντέλα των παιδαγωγικών εφαρμογών τους.
- Κατανόηση/ εφαρμογή τρόπων διαχείρισης των Τεχνών στην Ειδική Αγωγή.

Δομή

Το μάθημα θα χωριστεί σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος θα δοθεί έμφαση στη δημιουργική έκφραση μέσω των τεχνών. Μέσα από την παραγωγή και το ανέβασμα μιας μικρής θεατρικής σπουδής οι μεταπτυχιακοί φοιτητές θα επιχειρήσουν να διαχειριστούν μια ποικιλία από καλλιτεχνικές δράσεις (στη μουσική, το χορό, τα εικαστικά, τις κατασκευές, την εμπύχωση). Στο δεύτερο μέρος του μαθήματος θα δοθεί έμφαση στο ζήτημα: Τέχνη και Θεραπεία. Εδώ, έχει

οργανωθεί μια σειρά συναντήσεων με ειδικούς θεραπευτές (στη μουσικοθεραπεία, Δραματοθεραπεία, Art Therapy), με σκοπό την εξοικείωση των φοιτητών και με το χώρο όπου οι Τέχνες λειτουργούν και θεραπευτικά.

Ως εκ τούτου, η φύση του μαθήματος είναι συνδυασμένα θεωρητική και πρακτική. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές θα έρθουν σε επαφή με τον κόσμο της θεατρικής εμπύχωσης, γνωρίζοντας την ιστορική εξέλιξη του είδους, βιώνοντας το ρόλο του εμπυχωτή, προσαρμόζοντας την καλλιτεχνική παραγωγή σε στοχευμένο θέαμα για ανήλικους θεατές, συνειδητοποιώντας την παιδαγωγική αποστολή στη συνύπαρξή της με την καλλιτεχνική δράση. Ολοκληρώνοντας το μάθημα, φιλοδοξούμε ότι οι φοιτητές θα είναι σε θέση να διαχειριστούν τους παιδαγωγικούς-καλλιτεχνικούς κώδικες, να ασκήσουν βασικές τεχνικές θεατρικών κατασκευών, να σχεδιάσουν και να αιτιολογήσουν εκπαιδευτικές-καλλιτεχνικές παρεμβάσεις και να αξιοποιήσουν δημιουργικά τις παραπάνω ικανότητές τους στο πεδίο της Ειδικής Αγωγής.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση των μεταπτυχιακών φοιτητών θα βασιστεί στη συνεκτίμηση α) της αποτελεσματικότητάς τους στις πρακτικές δραστηριότητες του μαθήματος β) της ποιότητας μιας γραπτής εργασίας (5000-8000 λέξεων). Η εργασία θα είναι ατομική ή θα εκπονηθεί από ομάδα τριών το πολύ ατόμων (με ανάλογες κατά περίπτωση απαιτήσεις) και θα παρουσιαστεί και προφορικά στο μάθημα.

Βιβλιογραφία

- Buchalter, S. (2009). *Art Therapy Techniques and Applications: A Model for Practice*. London: Jessica Kingsley.
- Henley, D. (1992). *Exceptional children, exceptional art: teaching art to special needs*. Worcester, Mass.: Davis Publications, Inc.
- Ross, C. (1997). *Something to draw on: activities & interventions using an art therapy approach*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Silver, R. A. (2000). *Developing Cognitive and Creative Skills Through Art: Programs for Children With Communication Disorders or Learning Disabilities*, iUniverse.com
- Spencer, I. (1992). *Recent Approaches to Art Instruction in Special Education: A Review of the Literature*. ERIC Document ED349724.
- Peter, M. (1996). *Art for all – I: the framework: developing art in the curriculum with pupils with special educational needs*. London: David Fulton.

Peter, M. (1996). *Art for all – II: the practice: developing art in the curriculum with pupils with special educational needs*. London: David Fulton.

Hermon, A. and Prentice, R. (2003). Positively Different: Art and Design in Special Education. *The International Journal of Art & Design Education*. **22**(3), 268-280.

UNESCO. (2006). *Road Map for Arts Education*. http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=30335&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

E15 Η αναπηρία στη λογοτεχνία (Χ.Ε.)

Διδάσκουσα: Αγγελική Γιαννικοπούλου

Περιγραφή μαθήματος

Η παρουσία των ατόμων με αναπηρία στα λογοτεχνικά κείμενα, τόσο για ενήλικους όσο και για εφήβους και κυρίως για παιδιά, σε γενικές γραμμές φαίνεται να είναι από περιορισμένη μέχρι μηδαμινή. Τα άτομα με αναπηρία συγκαταλέχτηκαν, μαζί με άλλες κοινωνικές ομάδες, π.χ. ομοφυλόφιλους, αλλόθρησκους, στους 'αθέατους' των κειμένων στα πλαίσια μιας λογοτεχνίας που λειτουργεί όχι ως καθρέφτης της πραγματικότητας αλλά ως φορέας ιδεολογίας και ορίζει όχι μόνο ποιος εμφανίζεται στα κείμενα, αλλά και πώς αυτός σκιαγραφείται.

Στο χώρο της λογοτεχνίας, η αναπηρία άλλοτε ξορκίστηκε με την απουσία της από τα κείμενα, και άλλοτε έδωσε 'βιβλία θέσης', στα οποία απετέλεσε το κύριο θέμα τους και όρισε αποδεκτά πρότυπα και ενδεδειγμένες συμπεριφορές. Διατρέχοντας ένα μεγάλο εύρος αναπαραστάσεων, από τον ανάπηρο-κακό και τον ανάπηρο-ανήθικο μέχρι τον ανάπηρο-αξιολύπητο θύμα και τον ανάπηρο-υπερήρωα, η λογοτεχνία ως λαϊκή αλλά και ως έντεχνη, συγκροτεί την έννοια της αναπηρίας κάτω από την καταλυτική επίδραση κοινωνικών, οικονομικών, παιδαγωγικών και γενικότερων ιδεολογικών παραγόντων.

Στα πλαίσια του μαθήματος, εκτός από την εικόνα της αναπηρίας έτσι όπως επικοινωνείται μέσα από κείμενα ανομοιογενή, αναφορικά με τις εποχές (π.χ. αρχαίοι μύθοι, σύγχρονα μυθιστορήματα), το είδος (π.χ. παροιμίες, σκωπτικά ποιήματα, αυτοβιογραφίες) ή το αναγνωστικό κοινό (π.χ. παιδί, ενήλικος), εξετάζονται και οι ιδεολογικοί μηχανισμοί, κειμενικοί αλλά και περικειμενικοί, λεκτικοί αλλά και οπτικοί, με τους οποίους τα λογοτεχνικά κείμενα συγκροτούν ιδεολογίες. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα αφηγηματικά στοιχεία (θέμα, πλοκή, χαρακτήρες, εστίαση, σκηνικό), στους αφηγηματικούς παράγοντες (π.χ. αφηγηματική φωνή, γλώσσα) και τις αφηγηματικές τεχνικές (π.χ. διακειμενικότητα) που συντελούν ώστε να εγγραφούν στα κείμενα συγκεκριμένες θέσεις και ιδεολογίες.

Στόχοι

Βασικός στόχος του μαθήματος είναι, μέσα από λογοτεχνικά κείμενα όπου εμφανίζονται ανάπηροι χαρακτήρες, να φωτιστεί η εικόνα του ανάπηρου στο χώρο της λογοτεχνίας, αλλά και της ευρύτερης κουλτούρας και να αναλυθούν οι μηχανισμοί που ευθύνονται για την κατασκευή της ιδεολογίας των κειμένων. Αναλυτικότερα οι ΜΦ καλούνται:

- Να διατρέξουν το σύγχρονο εκδοτικό τοπίο αναφορικά με βιβλία που αναφέρονται στην αναπηρία.
- Να ενημερωθούν από τη σχετική βιβλιογραφία σχετικά με θέματα αναπηρίας στη λογοτεχνία, αλλά και γενικότερα ζητήματα ιδεολογίας των λογοτεχνικών κειμένων.
- Να κατανοήσουν τη βαρύτητα των αφηγηματικών παραγόντων στην κατασκευή της ιδεολογίας του κειμένου.
- Να παρακολουθούν τις αλλαγές στην εικόνα της αναπηρίας αναφορικά με διαφορετικές συνιστώσες των κειμένων (π.χ. είδος, κοινό κλπ).
- Να είναι σε θέση να σκιαγραφήσουν την εικόνα του αναπήρου μέσα από διαφορετικά λογοτεχνικά κείμενα.
- Να συνεξετάσουν τη λογοτεχνία σε θέματα αναπηρίας από κοινού με άλλες μυθοπλαστικές τέχνες, όπως ο κινηματογράφος.
- Να μελετηθεί συγκριτικά η απεικόνιση της αναπηρίας, όχι μόνο σε λογοτεχνικά αλλά και άλλα κείμενα (π.χ. έντυπες διαφημίσεις, τραγούδια, κλπ.).
- Να γίνουν κριτικοί αναγνώστες των κειμένων διαβάζοντας τις λέξεις, αλλά και πίσω από αυτές.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση των μαθημάτων οι ΜΦ θα πρέπει να είναι σε θέση:

- Να αναλύουν το περιεχόμενο σε μια σειρά ανομοιογενών λογοτεχνικών κειμένων.
- Να αποτιμούν την ιδεολογία των κειμένων με βάση τους αφηγηματικούς παράγοντες, τις αφηγηματικές τεχνικές και τα αφηγηματικά στοιχεία.
- Να αποτιμούν το ιδεολογικό στίγμα των οπτικών κειμένων με βάση τους άξονες ανάλυσης των εικόνων (π.χ. χρώμα, γραμμή, σύνθεση, πλάνο).

- Να εφαρμόζουν τις τεχνικές ανάλυσης της λογοτεχνίας και σε άλλα κείμενα (π.χ. θεατρική παράσταση).
- Να γενικεύουν τις τεχνικές ανάλυσης των κειμένων και αναφορικά με άλλες 'μειονοτικές' ομάδες, π.χ. ομοφυλόφιλους.

Δομή

Το μάθημα δομείται σε τριώρες, εβδομαδιαίες διαλέξεις. Κατά τη διάρκεια αυτών θα γίνεται μια σύντομη παρουσίαση της θεματικής (π.χ. Το πρόσωπο του νάνου στη λογοτεχνία) από τον εισηγητή της ενότητας (π.χ. συγγραφέας/ εικονογράφος σχετικών βιβλίων) και στη συνέχεια οι φοιτητές/ φοιτήτριες σε ομάδες δυο-τριών ατόμων θα καταθέτουν τη δική τους συμβολή στο συγκεκριμένο θέμα (π.χ. παρουσίαση σχετικών βιβλίων, παρουσίαση κινηματογραφικών ταινιών, διερεύνηση συγκεκριμένων υπο-ενοτήτων, όπως «Οι νάνοι της Χιονάτης στο εικονογραφημένο βιβλίο και τις ταινίες του Ντίσνεϊ», «Η εικόνα του νάνου στους ελληνικούς και ευρωπαϊκούς λαϊκούς μύθους»).

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση των ΜΦ θα βασιστεί στη συνεκτίμηση:

- α) των παρουσιάσεων κατά τη διάρκεια των διαλέξεων (ομαδική εργασία, απλή παρουσίαση).
- β) της ατομικής εργασίας 4.000 λέξεων για θέμα που θα αφορά στην αναπηρία στη λογοτεχνία.

Βιβλιογραφία

- Barnes, C. (1992) *Disabling Imagery and the Media: An Exploration of Media Representations of Disabled People*. Belper: The British Council of Organisations of Disabled People.
- Dowker, A. (2004). The treatment of disability in 19th and early 20th century children's literature. *Disability Studies Quarterly*, 24 (1).
- Kendrick, J. (2004). Images of Disability in fiction for children. *Disability Studies Quarterly*, 24 (1).
- Kotopoulos, T. & Karakitsios A. (2010). Special Needs Child and its Pathways in the Literary City in Children's Narration. *The European Mind: Narrative and Identity*. Proceedings of the 10th International Conference of ISSEI. Malta. Malta: University Press, 2010: 574-582.
- Little, G. (1986). Handicapped Characters in Children's Literature: Yesterday and Today. *Children's Literature Association Quarterly*, 10 (4), 181-4.
- Lukens, R. (1995). *A Critical Handbook of Children's Literature*. New York: Harper Collins College Publishers.
- Nikolajeva, M. (2002). *The Rhetoric of Characters in Children's Literature*. London: Scarecrow.
- Quicke, J. (1985). *Disability in Modern Children's Fiction*. London: Croom Helm.

Sapon-Shevin, M. (1982). Mentally Retarded Characters in Children's Literature. *Children's Literature in Education*, 13 (1), 19-31.

Schipper, J. & Moss, C. R. (2011). *Disability Studies and Biblical Literature*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Solis, S. (2007). Snow White and the seven 'dwarfs' – queercrippled. *Hypatia*, 22 (1), 114-131.

[Thomson](#), R. (1997). *Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Literature and Culture*. New York: Columbia University Press.

Ziegler, R. C. (1980). *The Image of Physically Handicapped in Children's Literature*. New York: Arno Press.

Κανατσούλη, Μ. (2000). *Ιδεολογικές Διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω, Γ. Δαρδανός

Γ. ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΜΣ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ & ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

E15 Διδακτικές πρακτικές και ετερότητες

Διδάσκουσα: Αλεξάνδρα Ανδρούσου

Περιγραφή μαθήματος

Αντικείμενο του μαθήματος είναι η κριτική ανάλυση της έννοιας της ανομοιογένειας των σχολικών τάξεων στις πολλαπλές της εκφράσεις και στη σύνδεσή της με την έννοια της ετερότητας. Εξετάζεται η σχέση μεταξύ του θεσμικού πλαισίου της εκπαίδευσης (αναλυτικά προγράμματα, εκπαιδευτική πολιτική) και της καθημερινής εκπαιδευτικής πράξης, μέσα από τη μελέτη επιμέρους περιπτώσεων και με τη βοήθεια αναλυτικών εργαλείων που προσφέρουν η εκπαιδευτική και κοινωνική ψυχολογία, η κοινωνική ανθρωπολογία και η παιδαγωγική θεωρία. Κάθε συνάντηση ξεκινά με μια εισαγωγή της διδάσκουσας, η οποία καθορίζει και το πλαίσιο της συζήτησης που θα ακολουθήσει με τους φοιτητές. Στην πρώτη ενότητα του μαθήματος παρουσιάζονται οι τρόποι με τους οποίους σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και στις ΗΠΑ και τον Καναδά η καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική έχει απαντήσει στην πρόκληση που αποτελεί η διαχείριση της διαφοράς σε μια σχολική τάξη. Στη δεύτερη ενότητα η έμφαση του μαθήματος δίνεται στη συστηματική, αναλυτική, κριτική ανάγνωση συγκεκριμένων παιδαγωγικών πρακτικών μέσα από ποικίλο υλικό (βίντεο, καταγραφές, παιδαγωγικό υλικό, εργασίες μαθητών/τριών).

Στόχοι

- Η κατανόηση από τους φοιτητές/τριες της πολλαπλότητας των παραγόντων που διέπουν τη διδακτική πράξη.
- Η σύνδεση της ανάλυσης των διδακτικών πρακτικών με την εφαρμογή σύγχρονων διδακτικών θεωριών, όπως η θεσμική παιδαγωγική, η διαφοροποιημένη παιδαγωγική, η ενεργός μάθηση.
- Η απόκτηση τους φοιτητές/τριες των εργαλείων εκείνων που θα τους επιτρέψει να επεξεργάζονται ένα παιδαγωγικό πλαίσιο διαχείρισης των ετεροτήτων.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση του μαθήματος οι ΜΦ θα πρέπει:

- Να έχουν συγκροτήσει και αναπτύξει αναλυτικές προοπτικές σχετικά με της θεωρίες και έννοιες της ετερότητας στη σχολική τάξη
- Να έχουν συνδέσει την ανάλυση των διδακτικών πρακτικών με την εφαρμογή σύγχρονων

διδακτικών θεωριών όπως η θεσμική παιδαγωγική, η διαφοροποιημένη παιδαγωγική, η ενεργός μάθηση.

- Να έχουν εξετάσει και αξιολογήσει τα διάφορα προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ.

Δομή

Το μάθημα απαρτίζεται από τρία εβδομαδιαία σεμινάρια. Κάθε συνάντηση ξεκινά με μια εισαγωγή της διδάσκουσας. Το δεύτερο μέρος οργανώνεται γύρω από μια ομαδική εργασία ή ανοιχτή συζήτηση σε σχέση με τη βιβλιογραφία που οι ΜΦ έχουν συμβουλευτεί, με το θέμα που η διδάσκουσα έθεσε εισαγωγικά, καθώς και με τυχόν προσωπικές εμπειρίες που οι ΜΦ επιθυμούν να καταθέσουν.

Αξιολόγηση

Κάθε ΜΦ οφείλει να προετοιμάσει μια εργασία των 5000 λέξεων περίπου, επάνω σε θέμα που εμπίπτει στα ενδιαφέροντά του/της, μετά από συνεννόηση με τη διδάσκουσα. Η εκπόνηση της εργασίας περιλαμβάνει τρία στάδια. Σε καθένα από αυτά, παρέχεται στον/στην ΜΦ η απαραίτητη διδακτική στήριξη.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία

AINSCOW, M., 1999, *Understanding the development of Inclusive Schools*, London, Falmer Press

ALLEMAN-GHIONDA, C. (éd), 1996, *Multiculture et éducation*, Peter Lang, Berne

ALTRICHTER H., POSCH, & SOMEKH, B. 1993, *Teachers Investigate Their Work*, Routledge, London

Αβδελά Έ., 1998, *Ιστορία και σχολείο*, Εκδ. Νήσος, Αθήνα.

BAR-ON D., 1999, *The Indiscutable and the Undiscussable. Reconstructing Human Discourse after Trauma*, Budapest, Central European University Press

CUMMINS, J., 1999, *Negotiated identities*, Gutenberg, Athens, (in Greek)

DASEN P., PERREGAUX (EDS), 2002, *Pourquoi des approches interculturelles en sciences de l'éducation?* De Boeck Université, Bruxelles.

MODGIL S., VERMA G., MALLICK K., MODGIL C., 1997, *Intercultural education*, Ed. Ellinika Grammata, Athens, (in Greek).

DEWITTE PH., (sous la dir), 1999, *Immigration et Intégration. L'état des savoirs*, Paris, Ed de la Découverte

DRAGONAS Th, FRANGOUDAKI A., INGLESSI Ch. (ed) 1996, *Beyond One's Own Backyard: Intercultural Teacher*, Nissos, Athens

DUARTE E.-M, SMITH S., (ed.), 2000, *Foundational Perspectives in Multicultural Education*, Addison

Wesley Longman

ESSED Ph, 1991, *Understanding Everyday Racism*, Sage, London

Φραγκουδάκη Α., Δραγώνα Θ., (ed.) 1997, «Τι είναι η πατρίδα μας;» *Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

GAUTHIER C., (ED). 1997, *Pour une théorie de la pédagogie. Recherches contemporaines sur le savoir des enseignants*, De Boeck Université, Les Presses de l'Université de Laval

GILL D., B. MAYOR and M. BLAIR (ed.), 1992, *Racism and Education Structures and Strategies*. London, Sage

HAMMERSLEY M., ED., 1986, *Controversies in Classroom Research*, Open University Press, Bristol,

HOPKINS D., 1994, *A teacher's guide to classroom research*, Open University Press, Bristol,

KINCHELOE J. and STEINBERG Sh., 1997, *Changing Multiculturalism*, Open University Press, Philadelphia

MCNIFF J., 1995, *Teaching as Learning. An action research approach*, Routledge, London

O.C.D.E, 1987, *L' éducation multiculturelle*, Centre pour la Recherche et l'Innovation dans l'enseignement, (CERI), Paris

REED-DANAHAY D., 1996, *Education and Identity in Rural France. The Politics of Schooling*, Cambridge University Press

SCHÖN D., (1987) *Educating the reflective Practitioner. Toward a new design for Teaching and learning in the Profession*, Jossey-Bass Publishers, San Fransico. TROYNA B., CARRINGTON B., 1990, *Education, Racism, and Reform*, Routledge, London

WETHERELL M. & POTTER J., *Mapping the language of racism, . Discourxe and the legitimation of exploitation* New York, Harvester Wheatsheaf, 1992

"We and the others". Dealing with the ethnocultural diversity", 1997, *Sychrona Themata*, No 63, Ed. Themelio, Athens, (in Greek)

E16 Θεωρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Διδάσκουσα: Έλενα Τζελέπη

Περίγραμμα μαθήματος

Το μάθημα ιχνηλατεί τη γενεαλογία των εννοιολογήσεων και θεωρήσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: από το κλασικό «φυσικό δίκαιο» και τα «φυσικά δικαιώματα» στα ανθρώπινα δικαιώματα της νεωτερικότητας, τις σύγχρονες χρήσεις και καταχρήσεις τους και από τα ανθρώπινα δικαιώματα ως υπόσχεση χειραφέτησης από την καταδυνάστευση και εφιαλτήριο

αντίστασης στα προνόμια της απόλυτης εξουσίας, σε εργαλειακές ρητορικές καταχρήσεις και καταστρατηγήσεις τους (π.χ. «ανθρωπιστικοί πόλεμοι»).

Ειδικότερα, το μάθημα εξετάζει τη φιλοσοφία των «δικαιωμάτων του ανθρώπου», ξεκινώντας από τις κλασικές απαρχές και τους Χομπς, Λοκ και Ρουσό, τη Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη και την Ολυμπιά ντε Γκουζ, την Αμερικανική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας, τη Χάρτα Δικαιωμάτων, τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας της Αϊτής και την απαγόρευση της δουλείας. Προχωρά κατόπιν στις κριτικές του Χέγκελ και του Μαρξ, και στρέφεται προς την Χάνα Άρεντ, τον Λεβινάς, την αναδιατύπωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μετά από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και, τέλος, στις κριτικές θεωρήσεις του Ζακ Ντερριντά, του Κώστα Δουζίνα, της Τζούντιθ Μπάτλερ, του Ζακ Ρανσιέρ, και του Τζόρτζιο Αγκάμπεν.

Ακολουθώντας μια διεπιστημονική τροχιά, που περιλαμβάνει την πολιτική φιλοσοφία, την πολιτισμική κριτική, την κοινωνική ανθρωπολογία, την ιστορία, την ψυχαναλυτική θεωρία και τις σπουδές φύλου, το μάθημα διερευνά την εδραίωση της φιλοσοφίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην ιστορία του πολιτικού φιλελευθερισμού, καθώς και κριτικές, εναλλακτικές θεωρήσεις που έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο της σύγχρονης πολιτικής φιλοσοφίας.

Βασικός άξονας της προβληματικής είναι το ερώτημα του πώς συγκροτείται/ορίζεται/αναγνωρίζεται το «ανθρώπινο» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: πώς, δηλαδή, ορίζεται και πώς περιορίζεται αυτό που δικαιούται αναγνώριση ως ανθρώπινο, πώς ορίζεται και πώς περιορίζεται η ανθρώπινη ιδιότητα και το (νομικό) υποκείμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ποιος/α έχει δικαίωμα να έχει δικαιώματα (Άρεντ) και ποιες σχέσεις εξουσίας ρυθμίζουν αυτή την απόφαση; Πόσο οικουμενικοί είναι αυτοί οι ορισμοί και σε τι είδους αποκλεισμούς εδράζονται;

Το ερώτημα σε ποιους/ποιες ανήκουν τα ανθρώπινα δικαιώματα συνδέεται άρρηκτα με τις κοινωνικές διακρίσεις που διέπουν την κοινωνική εμπειρία του ανήκειν, όπως είναι η φυλή και η εθνότητα, το φύλο, η σεξουαλικότητα, η κοινωνική τάξη και η οικονομική κατάσταση, η αρτιμέλεια και η αναπηρία, η ηλικία, κτλ. Μέσα από αυτή την προβληματική, θα εξετάσουμε τη σχέση των δικαιωμάτων με τις έννοιες της ελευθερίας, της ισότητας, της δικαιοσύνης και της αξιοπρέπειας. Επίσης, θα οδηγηθούμε σε ένα στοχασμό για τα δικαιώματα του ανθρώπου ως δικαιώματα των άλλων, δηλαδή σε έναν ηθικό και πολιτικό αναστοχασμό για τον οικουμενικό «άνθρωπο» του φιλελευθερισμού και τις ετερότητές του.

Στόχοι

Η ιστορικοποίηση και γενεαλογική προσέγγιση των σημαντικότερων εννοιολογήσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η θεωρητική εξέταση της θεματικής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα από κομβικά κείμενα της φιλοσοφίας. Παράλληλα, η διεπιστημονική οπτική αυτής της θεωρητικής προσέγγισης μέσω της καλλιέργειας μιας συνομιλίας της φιλοσοφίας με την πολιτική θεωρία, την πολιτισμική κριτική, την κοινωνική ανθρωπολογία, την ιστορία, την ψυχαναλυτική θεωρία και τις σπουδές φύλου.

Η κριτική ανάλυση και προβληματοποίηση της έννοιας των δικαιωμάτων, μέσω της διερεύνησης των αντινομιών και σύνθετων διαστάσεών της.

Η εξοικείωση των ΜΦ με τις ηθικοπολιτικές συνδηλώσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η συμβολή στο στοχασμό για τα δικαιώματα του ανθρώπου ως δικαιώματα των «άλλων», αναφορικά με άξονες κοινωνικών διακρίσεων, όπως είναι η φυλή και η εθνότητα, το φύλο, η σεξουαλικότητα, η κοινωνική τάξη και η οικονομική κατάσταση, η αρτιμέλεια και η αναπηρία, η ηλικία, κτλ.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Η φιλοσοφική κατάρτιση και η διεύρυνση του θεωρητικού υποβάθρου των ΜΦ ως προς τη μελέτη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία θα τους εφοδιάσει με τα απαραίτητα εννοιολογικά εργαλεία για περαιτέρω εξειδικευμένες αναλύσεις στο πλαίσιο του ΠΜΣ «Ανθρώπινα Δικαιώματα και Εκπαίδευση».

Η ενίσχυση της δυνατότητας των ΜΦ για ιστορική και θεωρητική κατανόηση των διαφορετικών εννοιολογήσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και η ανάπτυξη της ικανότητάς τους για κριτική και διεπιστημονική μελέτη των παραδοξοτήτων και εντάσεών τους.

Η καλλιέργεια του ηθικού και πολιτικού αναστοχασμού σχετικά με τις διαδικασίες ορισμού, περιορισμού και οριοθέτησης της «ανθρώπινης ιδιότητας» που δικαιούται ανθρώπινα δικαιώματα. Η εξέταση των διαδικασιών συγκρότησης του υποκειμένου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η κατανόηση της σχέσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την ετερότητα μέσα από την αξιοποίηση ερευνητικών επεξεργασιών που αφορούν την ελληνική και τη διεθνή πραγματικότητα.

Δομή

Το μάθημα συνίσταται σε τρία εβδομαδιαία σεμινάρια. Κάθε συνάντηση περιλαμβάνει μια εισαγωγική παρουσίαση-διάλεξη από τη διδάσκουσα και στη συνέχεια συζήτηση γύρω από κείμενα της βιβλιογραφίας που έχουν εκ των προτέρων μελετήσει οι ΜΦ. Στις τρεις τελευταίες

συναντήσεις, οι ΜΦ καλούνται να παρουσιάσουν τις εργασίες που έχουν εκπονήσει στο πλαίσιο του μαθήματος. Οι τελευταίες αυτές συναντήσεις έχουν τη μορφή επιστημονικού-ερευνητικού εργαστηρίου: οι ΜΦ παρουσιάζουν την εργασία τους σε επεξεργασμένη μορφή για να ακολουθήσουν σχόλια και ερωτήσεις από τους/τις υπόλοιπους/ες ΜΦ και τη διδάσκουσα.

Αξιολόγηση

Οι ΜΦ αξιολογούνται με βάση τις γραπτές εργασίες τους, έκτασης περίπου 6.000 λέξεων, με θέμα του ενδιαφέροντός τους που άπτεται της θεματικής του μαθήματος και μετά από συνεννόηση με τη διδάσκουσα. Η διδάσκουσα παρακολουθεί την εξέλιξη των εργασιών μέσω ενδιάμεσων κειμένων που παραδίδουν οι ΜΦ σε τρεις προγραμματισμένες συναντήσεις.

Επιλεκτική προτεινόμενη ελληνόφωνη βιβλιογραφία

Αγκάμπεν, Τζόρτζιο. 2005. *Homo sacer: Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, μτφρ. Παναγιώτης Τσιαμουράς. Αθήνα: Scripta.

Αθανασίου, Αθηνά. 2007. [Ζωή στο όριο](#): Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική. Αθήνα:

[Εκκρεμές](#).

Άρεντ, Χάνα. 1986. *Το ολοκληρωτικό σύστημα*. Αθήνα: Ευρύαλος.

Βαρίκα, Ελένη. 2000. *Με διαφορετικό πρόσωπο: Φύλο, διαφορά και οικουμενικότητα*. Αθήνα: Κατάρτι.

Δοξιάδης, Κύρκος. 1992. *Υποκειμενικότητα και εξουσία: Για τη θεωρία της ιδεολογίας*. Αθήνα: Πλέθρον.

Δουζίνας, Κώστας. 2006. *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: Κριτική νομική σκέψη στη νέα χιλιετία*, μτφρ. Ηλίας Νικολούδης. Αθήνα: Παπαζήση.

Καντ, Ιμμάνουελ. 2004. *Κριτική του πρακτικού λόγου*, μτφρ. Κώστας Ανδρουλιδάκης. Αθήνα: Εστία.

Κουζέλης, Γεράσιμος και Δημήτρης Χριστόπουλος (επιμ.). 2012. *Ιδιότητα του Πολίτη: Πολιτικός Λόγος, Ιστορία και Κανόνες σε Συγκριτικές Προοπτικές*. Αθήνα: Πατάκη.

Λεβινάς, Εμμανουέλ. 1989. *Ολότητα και άπειρο: Δοκίμιο για την εξωτερικότητα*, μτφρ. Κωστής Παπαγιώργης. Αθήνα: Εξάντας.

2007. *Ελευθερία και εντολή*, μτφρ. [Μιχάλης Πάγκαλος](#). Αθήνα: Εστία.

Λοκ, Τζων. 2010. *Δεύτερη πραγματεία περί κυβερνήσεως: Δοκίμιο με θέμα την αληθινή αρχή, έκταση και σκοπό της πολιτικής εξουσίας*, μτφρ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης. Αθήνα: Πόλις.

Μπουρζουά, Μπερνάρ. 2000. *Φιλοσοφία και δικαιώματα του ανθρώπου: Από τον Καντ έως τον Μαρξ*, μτφρ. Γιώργος Φαράκλας. Αθήνα: Εστία.

Μπάτλερ, Τζούντιθ. 2009. *Λογοδοτώντας για τον εαυτό*, μτφρ. Μιχάλης Λαλιώτης. Αθήνα: Εκκρεμές.

2009. *Ευάλωτη ζωή: Οι δυνάμεις του πένθους και της βίας*, μτφρ. Μιχάλη Λαλιώτη. Αθήνα: Εκκρεμές.

Ντεριντά, Ζακ. 1995. *Φαντάσματα του Μαρξ: Φαντάσματα του Μαρξ*, μτφρ. Κωστής Παπαγιώργης. Αθήνα: Εκκρεμές

2003. *Πέραν του κοσμοπολιτισμού*, μτφρ. Βαγγέλης Μπιτσιώρης. Αθήνα: Κριτική

Ρανσιέρ, Ζακ. 2010. *Το μίσος για τη δημοκρατία: Πολιτική, δημοκρατία, χειραφέτηση*, μτφρ. Βίκυ Ιακώβου. Αθήνα: Πεδίο

Ρουσσώ, Ζαν Ζακ. 1992. *Πραγματεία περί της καταγωγής και των θεμελίων της ανισότητας ανάμεσα στους ανθρώπους*, μτφρ. Μέλπω Αλεξίου-Καναγκίνη – Κώστας Σκορδύλης. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

2005. *Το κοινωνικό συμβόλαιο ή αρχές πολιτικού δικαίου*, μτφρ. Βασιλική Γρηγοροπούλου - Αλβέρτος Σταϊνχάουερ. Αθήνα: Πόλις.

Τζελέπη, Έλενα (επιμ). *Αντινομίες της Αντιγόνης: Κριτικές Θεωρήσεις του Πολιτικού*, μτφρ. Μιχάλης Λαλιώτης. Αθήνα: Εκκρεμές, 2013, επί του πιεστηρίου.

Χέγκελ, Γ.Β.Φ. 2004. *Βασικές κατευθύνσεις της φιλοσοφίας του δικαίου ή φυσικό δίκαιο και πολιτειακή επιστήμη*, μτφρ. Σταμάτης Γιακουμής. Αθήνα: Δωδώνη.

2007. *Φαινομενολογία του νου*, μτφρ. Γιώργος Φαράκλας. Αθήνα: Εστία.

Χομπς, Τόμας. 1989. *Λεβιάθαν*, μτφρ. Γ. Πασχαλίδης - Α. Μεταξόπουλος. Αθήνα: Γνώση.

Επιλεκτική προτεινόμενη αγγλόφωνη βιβλιογραφία

Balfour, Ian and Eduardo Cadava (eds.). 2004. *And Justice for All? The Claims of Human Rights*. Special Issue: The South Atlantic Quarterly, Volume 103, Number 2/3.

The Belgrade circle (ed.). 2002. *The Politics of Human Rights*. London: Verso.

Benhabib, Seyla. 2004. *The Rights of Others: Aliens, Residents, and Citizens*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brown, Wendy. 1995. *States of Injury: Power and Freedom in Late Modernity*. Princeton: Princeton University Press.

2008. *Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire*. Princeton: Princeton University Press.

Butler, Judith and Gayatri Chakravorty Spivak. 2007. *Who Sings the Nation-State?: Language, Politics, Belonging*. Chicago: Seagull Books.

Butler Judith, and Athena Athanasiou. 2013. *Dispossession: The Performative in the Political*. Cambridge: Polity Press.

Connolly, William. 2002. *Identity\Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Cornell, Drucilla. 1992. *The Philosophy of the Limit*. New York: Routledge.

1999. *Beyond Accommodation: Ethical Feminism, Deconstruction and the Law*. Boulder: Rowman & Littlefield Publishers.

1998. *At the heart of Freedom: Feminism, Sex, and Equality*. Princeton: Princeton University Press.

Critchley, Simon. 1999. *Ethics, Politics, Subjectivity: Essays on Derrida, Levinas and Contemporary French Thought*. London: Verso.

Douzinas, Costas. 2007. *Human Rights and Empire: The Political Philosophy of Cosmopolitanism*. New York: Routledge.

2013. *Philosophy and Resistance in the Crisis: Greece and the Future of Europe*. Cambridge: Polity.

Marx, Carl. 1977. *Critique of Hegel's 'Philosophy Of Right.'* Cambridge: Cambridge University Press.

2012. *On The Jewish Question*. Create Space Independent Publishing Platform.

Rancière, Jacques. 2004. *The Politics of Aesthetics*. Continuum: New York.

Said, Edward. 2004. *Humanism and Democratic Criticism*. New York: Columbia University Press.

Scot, Joan W. 1996. *Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man*. Cambridge: Harvard University Press.

Spivak, Gayatri Chakravorty. 2006. *In Other Worlds: Essays In Cultural Politics*. New York: Routledge.

Williams, Patricia. 1991. *The Alchemy of Race and Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ziarek, Ewa Płonowska. 2001. *An Ethics of Dissensus: Postmodernity, Feminism, and the Politics of Radical Democracy*. Stanford: Stanford University Press.

ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ (ΔΣ)

ΔΣ1 Διεπιστημονικό Σεμινάριο: Κοινωνικές διακρίσεις, δικαιώματα και ειδικές κοινωνικές ομάδες (Υποχρεωτικό – Χ.Ε.)

Συντονίστρια: Δήμητρα Μακρυνιώτη

Γενικό περίγραμμα

Στόχοι του σεμιναρίου είναι: α) να κατανοήσουν οι συμμετέχοντες το ευρύ φάσμα κοινωνικών παραγόντων που συντελούν στις κοινωνικές διακρίσεις, στην κοινωνική ανισότητα και στον αποκλεισμό· β) να εξοικειωθούν οι συμμετέχοντες με ένα επίσης ευρύ φάσμα θεωρητικών προσεγγίσεων προερχόμενων από την κοινωνιολογία, την κοινωνική ανθρωπολογία, την κοινωνική γλωσσολογία, την κοινωνική γεωγραφία, τις πολιτικές επιστήμες, τις επιστήμες της αναπηρίας, καθώς και από την κοινωνιολογία της υγείας και του σώματος σχετικά με τις κοινωνικές διακρίσεις· γ) να αποκτήσουν οι συμμετέχοντες την ικανότητα να επισημαίνουν και να αναλύουν κριτικά τις διάφορες μορφές, άρρητες και ρητές, που λαμβάνουν οι κοινωνικές διακρίσεις στις σύγχρονες κοινωνίες. Για το σκοπό αυτό η κοινωνική τάξη, η εθνικότητα, το φύλο, η σωματική και πνευματική αναπηρία, η φυλή, η γλώσσα και η σεξουαλικότητα διερευνώνται κριτικά ως φορείς της δόμησης και της αναπαραγωγής της κοινωνικής ανισότητας και ως παράγοντες που οδηγούν, μέσω επεξεργασμένων ή θεσμοποιημένων μηχανισμών, στον προσδιορισμό συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων ως «διαφορετικών», «προετοιμάζοντας» το έδαφος για τον κοινωνικό αποκλεισμό τους.

Στόχοι

- Η επέκταση και ανάπτυξη της γνώσης και της κατανόησης των κοινωνικών διακρίσεων
- Το να αποκτήσουν και να αναπτύξουν οι ΜΦ τα αναλυτικά εργαλεία που θα τους επιτρέψουν να κατανοήσουν μέσα από ένα διεπιστημονικό πρίσμα το πλέγμα των μηχανισμών που δομούν και αναπαράγουν την κοινωνική ανισότητα
- Να αντιληφθούν οι ΜΦ τις κοινωνικές διακρίσεις ως συσχετισμό κοινωνικών παραγόντων, οι οποίοι αλληλεπιδρούν/ διασταυρώνονται όχι μόνο στη δημιουργία, αλλά και στην ενίσχυση των κοινωνικών διακρίσεων
- Να αποκτήσουν οι ΜΦ την ικανότητα να αναγνωρίζουν μορφές κοινωνικών διακρίσεων στις σύγχρονες κοινωνίες και να αντιμετωπίζουν κριτικά τα διάφορα στοιχεία κοινωνικής

πολιτικής και άλλα μέτρα που υιοθετούνται σχετικά με τις «μειονεκτούσες» κοινωνικές ομάδες.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση του σεμιναρίου οι συμμετέχοντες θα πρέπει:

- Να έχουν αναπτύξει και επεκτείνει τη γνώση και κατανόηση των κοινωνικών διακρίσεων
- Να έχουν κατανοήσει και εξετάσει κριτικά τις διάφορες μορφές ανισότητας και αποκλεισμού, την κυρίαρχη ιδεολογία σχετικά με την κοινωνική ύπαρξη και παρουσία των «διαφορετικών» κοινωνικών ομάδων, καθώς και τον διττό ρόλο της κοινωνικής πολιτικής ως προς την αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων
- Να έχουν αποκτήσει τη θεωρητική κατάρτιση που θα τους επιτρέψει να αναπτύξουν τα θεωρητικά και αναλυτικά εργαλεία, ώστε να κατανοήσουν σε βάθος την πολύπλοκη σχέση μεταξύ κοινωνικής τάξης, φυλής, φύλου, εθνότητας, γλώσσας, αναπηρίας και «ισότητας ευκαιριών» σε διάφορες σφαίρες της κοινωνικής ζωής.

Δομή

Το σεμινάριο διεξάγεται στη διάρκεια του εξαμήνου και περιλαμβάνει συνεδρίες με δέκα ομιλητές. Για κάθε συνεδρία προβλέπεται διαφορετικός ομιλητής, προερχόμενος από διαφορετικό επιστημονικό πεδίο (κοινωνιολογία, κοινωνική ανθρωπολογία, γλωσσολογία, πολιτικές επιστήμες, νομική επιστήμη, επιστήμες της αναπηρίας). Το νήμα που συνδέει τους ομιλητές εμπίπτει στην ευρύτερη θεματική των κοινωνικών διακρίσεων, της ανισότητας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Κάθε συνεδρία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος πραγματοποιούνται η διάλεξη και οι σχετικές διευκρινιστικές παρατηρήσεις. Το δεύτερο μέρος αφιερώνεται στη συζήτηση με βάση τη σχετική βιβλιογραφία, τις προσωπικές εμπειρίες των συμμετεχόντων και τις περαιτέρω πληροφορίες του ομιλητή.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση βασίζεται στη συμμετοχή και στην γραπτή εργασία. Οι συμμετέχοντες πρέπει να συνεργαστούν σε μικρές ομάδες και να καταθέσουν μια μικρή γραπτή εργασία γύρω από το θέμα μιας διάλεξης που τους έχει υποδειχθεί εκ των προτέρων, καθώς και μια ατομική εργασία σχετικά με το θέμα οποιασδήποτε διάλεξης επιθυμούν.

ΔΣ2 Διεπιστημονικό Σεμινάριο Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας, (Υποχρεωτικό στο πλαίσιο της ΜΔ – Ε.Ε.)

Συντονιστές: Β. Τσελφές και οι ΜΦ στο στάδιο της Μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας.

Παρίστανται όλοι οι διδάσκοντες-υπεύθυνοι των διπλωματικών εργασιών και όλοι οι ΜΦ που εκπονούν Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Στόχος του Σεμιναρίου είναι να προβληματιστούν οι ΜΦ, που σχεδιάζουν ή εκπονούν ήδη τη διπλωματική τους εργασία, κυρίως γύρω από μεθοδολογικά θέματα, που αφορούν την έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες, και για τους περιορισμούς στην εξαγωγή συμπερασμάτων τα οποία μπορούν να γενικευτούν. Συμμετέχοντας στο διάλογο με τους ερευνητές – συμφοιτητές τους και τους διδάσκοντες από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους και προετοιμάζονται καλύτερα για μελλοντικές έρευνες του κλάδου τους. Το Σεμινάριο ολοκληρώνεται σε τρεις συναντήσεις.

ΕΕΕΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΙΔΙΚΗΣ, ΕΝΤΑΞΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

(Υποχρεωτικό)

Το εργαστήριο πραγματοποιείται παράλληλα με την πρακτική άσκηση και απευθύνεται στο σύνολο των μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών του δεύτερου εαρινού εξαμήνου. Η θεματολογία του εργαστηρίου σχετίζεται με τις ποικίλες θεωρητικές και ερευνητικές προβληματικές που αναδύονται από την ειδική, ενταξιακή εκπαίδευση και από τον τομέα των σπουδών στην αναπηρία.

ΠΕΙΓΡΑΜΜΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ

Τίτλος: *Σύγχρονες προσεγγίσεις της ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης και των σπουδών στην αναπηρία*

I. ΓΕΝΙΚΑ

Διδάσκουσα: Ευδοξία Ντεροπούλου-Ντέρου

Εξάμηνο: Β' εαρινό

Αυτοτελείς διδακτικές δραστηριότητες: α) σεμιναριακά μαθήματα, β) ερευνητική εργασία.

Προαπαιτούμενο μάθημα: ταυτόχρονη παρακολούθηση των πρακτικών ασκήσεων με εποπτεία

Τύπος μαθήματος: Υποχρεωτικό

Πιστωτικές μονάδες: 10

Σύνολο μαθημάτων: 15

Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας: 2

Γλώσσα διδασκαλίας: Ελληνική

II. ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σκοπός του μαθήματος είναι ο/η μεταπτυχιακός/ή φοιτητής/τρια να αποκτήσει μια συνολική εικόνα του γνωστικού αντικείμενου της Ειδικής Αγωγής, της Ενταξιακής Εκπαίδευσης και των Σπουδών στην Αναπηρία ώστε να αποτελέσει βάση πάνω στην οποία θα αναπτυχθούν τα επί μέρους ειδικά μαθήματα του πεδίου. Το μάθημα στοχεύει στην κατανόηση από τους/τις μεταπτυχιακούς φοιτητές/τριες της σημαντικότητας και της αναγκαιότητας του αντικείμενου καθώς οδηγεί σε ένα διακριτό επιστημονικό πεδίο/επάγγελμα. Στο μάθημα πραγματεύονται τα ζητήματα των ορισμών και των στόχων της Ειδικής Αγωγής ως επιστήμης, αναλύεται ο πολυεπιστημονικός της χαρακτήρας και η σχέση της με άλλους επιστημονικούς κλάδους. Γίνεται αναφορά στην ιστορία της Ειδικής Αγωγής στην Ελλάδα από το 1900 έως σήμερα και δίνεται έμφαση στο νομοθετικό πλαίσιο των ζητημάτων που ρυθμίζουν την ειδική εκπαίδευση αναπήρων από το 1981 έως σήμερα. Περιγράφεται η δομή και λειτουργία του σύγχρονου ειδικού σχολείου και σκιαγραφείται ο ρόλος του ειδικού εκπαιδευτικού. Αναλύονται ζητήματα που άπτονται των αναλυτικών προγραμμάτων στην ειδική εκπαίδευση μαθητών με αναπηρία.

Επιπροσθέτως, το μάθημα διαπραγματεύεται το γνωστικό αντικείμενο της ενταξιακής εκπαίδευσης μαθητών με αναπηρία σε δομές της γενικής εκπαίδευσης και τις προβληματικές που αναδύονται από την ενταξιακή εκπαιδευτική σκέψη και πρακτική. Δίνεται έμφαση στον ρόλο του εκπαιδευτικού της ένταξης και στις συνεργατικές πρακτικές που αναπτύσσονται μεταξύ των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στην ενταξιακή διαδικασία στο πλαίσιο της γενικής εκπαίδευσης, στις διαφοροποιημένες παιδαγωγικές προσεγγίσεις αναφορικά με το αναλυτικό πρόγραμμα και τις μορφές αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου στην ενταξιακή εκπαίδευση. Αναλύονται ζητήματα ενταξιακής εκπαιδευτικής πολιτικής, των προκλήσεων και των προοπτικών της ενταξιακής εκπαιδευτικής προσέγγισης στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα.

Τέλος, παρουσιάζονται και αναλύονται ζητήματα που αφορούν τις σπουδές στην αναπηρία σε θεωρητικό και ερευνητικό επίπεδο. Αναλύονται ποικίλες ερμηνευτικές προσεγγίσεις της αναπηρίας σε μια προσπάθεια νοηματοδότησης του όρου «αναπηρία», «διαφορετικότητα» «αποδοχή». Πραγματεύονται ζητήματα πολιτικής της ταυτότητας, των αναπαραστάσεων, των πολιτισμικών, πολιτικών και κοινωνικών προσεγγίσεων της αναπηρίας.

Με την επιτυχή ολοκλήρωση του μαθήματος ο/η μεταπτυχιακός/ή φοιτητής/τρια θα είναι σε επίπεδο:

α) γνώσεων

- ✓ να γνωρίζει το θεωρητικό το εννοιολογικό περιεχόμενο της Ειδικής Αγωγής ως επιστήμης,

- ✓ να γνωρίζει τις βασικές κατευθύνσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής αναφορικά με την ειδική εκπαίδευση,
- ✓ να γνωρίζει τις αρχές και το περιεχόμενο και τις θεωρητικές προσεγγίσεις των αναλυτικών προγραμμάτων που υιοθετούνται στην εκπαίδευση αναπήρων,
- ✓ να γνωρίζει τις θεωρητικές αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας,
- ✓ να γνωρίζει και να κατανοεί τους στόχους, τις διδακτικές μεθόδους και τους τρόπους αξιολόγησης του εκπαιδευτικού έργου,
- ✓ να γνωρίσει και να κατανοεί τις σύγχρονες θεωρητικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις της αναπηρίας,
- ✓ να γνωρίζει τις σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις της ενταξιακής εκπαίδευσης,
- ✓ να γνωρίζει τις βασικές κατευθύνσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής αναφορικά με την ενταξιακή εκπαίδευση,
- ✓ να γνωρίζει τις σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις της συνεργατικής διδασκαλίας στο πλαίσιο της ενταξιακής εκπαίδευσης,
- ✓ να γνωρίζει τα θεωρητικά μοντέλα συνεργασίας ειδικών επαγγελματιών με τις οικογένειες αναπήρων,
- ✓ να γνωρίζει τις θεωρητικές προσεγγίσεις της συνεργασίας σχολείου και οικογένειας παιδιών με αναπηρία,
- ✓ να γνωρίζει τις σύγχρονες ερευνητικές προσεγγίσεις της ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης και των σπουδών στην αναπηρία,

β) δεξιότητων

- ✓ να εντοπίζει την επιρροή των σύγχρονων ερμηνευτικών προσεγγίσεων της αναπηρίας στη δομή και τη λειτουργία των ειδικών σχολείων, τη δομή και τη λειτουργία των ενταξιακών δομών, στη σύνταξη και στην εφαρμογή των αναλυτικών προγραμμάτων, στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των διαγνωστικών φορέων και στη διαμόρφωση των κοινωνικών στάσεων και αντιλήψεων αναφορικά με την αναπηρία,
- ✓ να μελετά τη διαφορετικότητα των μαθητών ως πηγή έμπνευσης και προγραμματισμού των παρεμβάσεων,
- ✓ να κατανοεί το περιεχόμενο των διαγνωστικών γνωματεύσεων μαθητών με αναπηρίες,
- ✓ να επιλέγει τις μορφές συνεργασίας ανάλογα με τις απαιτήσεις της ομάδας,

γ) ικανοτήτων

- ✓ να κατανοεί τις βασικές αρχές της διεπιστημονικής- πολυεπιστημονικής συνεργασίας στο πλαίσιο των σχολικών μονάδων,

- ✓ να αντιλαμβάνεται τον ρόλο του ειδικού και του ενταξιακού εκπαιδευτικού,
- ✓ να μελετά κριτικά την εκπαιδευτική νομοθεσία,
- ✓ να συντάσσει με επιστημονική ορθότητα και με τη χρήση ερευνητικών εργαλείων παιδαγωγικές εκθέσεις μαθητών με και χωρίς αναπηρίες.
- ✓ να διαφοροποιεί κατά τη διαδικασία της διαφοροποιημένης διδασκαλίας το περιεχόμενο, τη διαδικασία και το τελικό αποτέλεσμα της δραστηριότητας,
- ✓ να καταγράφει τους στόχους της διαφοροποιημένης δραστηριότητας λαμβάνοντας υπόψη τη ζώνη της εγγύτερης ανάπτυξης, τα ενδιαφέροντα και το μαθησιακό προφίλ των μαθητών με αναπηρίες,
- ✓ να αξιολογεί το εκπαιδευτικό έργο,
- ✓ να δημιουργεί διαφοροποιημένα εργαλεία αξιολόγησης των μαθητών,
- ✓ να μελετά και να αξιοποιεί τη σχετική βιβλιογραφία στη θεωρητική πλαισίωση της έρευνας,
- ✓ να διατυπώνει τον σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας,
- ✓ να συντάσσει ερευνητικά εργαλεία,
- ✓ να χρησιμοποιεί τη ποικίλους τρόπους ανάλυσης ερευνητικών δεδομένων,
- ✓ να συντάσσει μία ερευνητική μελέτη,
- ✓ να αξιολογεί τις παρουσιάσεις των ερευνητικών προτάσεων των συμφοιτητών/τριων του/της.

Γενικές ικανότητες: Λαμβάνοντας υπόψη τις γενικές ικανότητες που πρέπει να έχει αποκτήσει ο πτυχιούχος (όπως αυτές αναγράφονται στο Παράρτημα Διπλώματος) το μάθημα αποσκοπεί:

- ✓ στην αναζήτηση, ανάλυση και σύνθεση δεδομένων και πληροφοριών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών,
- ✓ στην αυτόνομη εργασία,
- ✓ στην ομαδική εργασία,
- ✓ στην εργασία σε διεπιστημονικό περιβάλλον,
- ✓ στον σεβασμό στη διαφορετικότητα και στην πολυπολιτισμικότητα,
- ✓ στον αναστοχασμό και
- ✓ στην προαγωγή της ελεύθερης, δημιουργικής και επαγωγικής σκέψης.

III. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Περιγραφή των ενοτήτων του μαθήματος

- ✓ Εννοιολογικός προσδιορισμός της Ειδικής Αγωγής: σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις.
- ✓ Η Ειδική Αγωγή ως επιστήμη: η έρευνα στην Ειδική Αγωγή.

- ✓ Ο πολυεπιστημονικός και διεπιστημονικός χαρακτήρας της ειδικής αγωγής.
- ✓ Η πολυπλοκότητα του ορισμού της αναπηρίας: σύγχρονες ερμηνευτικές προσεγγίσεις της αναπηρίας.
- ✓ Σύγχρονες ερευνητικές προσεγγίσεις της αναπηρίας.
- ✓ Το θεσμικό πλαίσιο της ειδικής αγωγής από το 1981 έως σήμερα.
- ✓ Η δομή και η λειτουργία του ειδικού σχολείου.
- ✓ Ο μαθητικός πληθυσμός του ειδικού σχολείου.
- ✓ Ο ρόλος του ειδικού εκπαιδευτικού.
- ✓ Τα αναλυτικά προγράμματα στην ειδική εκπαίδευση .
- ✓ Τρόποι σύνταξης παιδαγωγικής έκθεσης μαθητών με και χωρίς αναπηρίες.
- ✓ Θεωρητική πλαισίωση της ενταξιακής εκπαίδευσης: αποσαφήνιση όρων.
- ✓ Σύγχρονες ερευνητικές προσεγγίσεις της ενταξιακής εκπαίδευσης.
- ✓ Αρχές και προϋποθέσεις της ενταξιακής εκπαίδευσης.
- ✓ Το θεσμικό πλαίσιο της ενταξιακής εκπαίδευσης.
- ✓ Το πλαίσιο και η εφαρμογή της ένταξης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: δομή και λειτουργία των τμημάτων ένταξης.
- ✓ Αναλυτικό πρόγραμμα και ενταξιακή εκπαίδευση: **κριτική θεωρητική προσέγγιση**
- ✓ Ο ρόλος των εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής εκπαίδευσης σε νηπιαγωγείο με τμήμα ένταξης.
- ✓ Διαφοροποίηση της διδασκαλίας: αρχές, περιεχόμενο, πρακτικές.
- ✓ Μορφές συνεργατικής διδασκαλίας στο πλαίσιο της ενταξιακής εκπαίδευσης: διδασκαλία και υποστήριξη, παράλληλη διδασκαλία, σταθμοί διδασκαλίας, εναλλακτική διδασκαλία, συμπληρωματική διδασκαλία, ομαδική διδασκαλία, ευέλικτη ομαδοποίηση.
- ✓ Το θεσμικό πλαίσιο της συνεργασίας στην ενταξιακή και ειδική εκπαίδευση.
- ✓ Μοντέλα συνεργασίας ειδικών επαγγελματιών με τις οικογένειες αναπήρων.
- ✓ Θεωρητικές προσεγγίσεις της συνεργασίας σχολείου και οικογένειας παιδιών με αναπηρία.
- ✓ Προτάσεις συγγραφής ερευνητικής εργασίας.

IV. ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ –ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Τρόπος παράδοσης: Πρόσωπο με πρόσωπο, παρέμβαση στο πεδίο.

Χρήση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας: Χρήση διαδικτύου, οπτικο-ακουστικού υλικού, παρουσίαση διαφανειών σε power point, υποστήριξη μαθησιακής διαδικασίας μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Οργάνωση της διδασκαλίας: Σεμιναριακά μαθήματα, μελέτη και ανάλυση βιβλιογραφίας, πρόδρομη παρουσίαση ερευνητικής μελέτης, εκπόνηση ερευνητικής μελέτης, τελική παρουσίαση ερευνητικής μελέτης, συγγραφή ερευνητικής εργασίας, αυτοτελής μελέτη.

Αξιολόγηση μεταπτυχιακών φοιτητών:

Η γλώσσα αξιολόγησης είναι η ελληνική γλώσσα. Η μέθοδος αξιολόγησης είναι διαμορφωτική και συμπερασματική και περιλαμβάνει:

1. Πρόδρομη παρουσίαση ερευνητικής εργασίας στην τάξη (10%).

Το περιεχόμενο της πρόδρομης παρουσίας αναφέρεται στον μεθοδολογικό σχεδιασμό της έρευνας και περιλαμβάνει:

- ✓ τη διατύπωση του σκοπού και των ερευνητικών ερωτημάτων,
- ✓ τη θεωρητική μεθοδολογική πλαισίωση,
- ✓ τα κριτήρια και τη μέθοδο επιλογής του δείγματος,
- ✓ την κατασκευή του ερευνητικού εργαλείου.

2. Τελική παρουσίαση ερευνητικής εργασίας στην τάξη (30%).

Τα δεδομένα της τελικής παρουσίας αναφέρονται στα τελικά πορίσματα της ερευνητικής εργασίας και περιλαμβάνει:

- ✓ τη θεωρητική πλαισίωση της ερευνητικής εργασίας,
- ✓ τη θεωρητική μεθοδολογική πλαισίωση,
- ✓ τον σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα,
- ✓ το δείγμα,
- ✓ το ερευνητικό εργαλείο,
- ✓ τον μεθοδολογικό σχεδιασμό που ακολουθήθηκε στην παρούσα έρευνα,
- ✓ την παρουσίαση και την ανάλυση των ευρημάτων,
- ✓ τα βασικά συμπεράσματα και τους περιορισμούς της παρούσας έρευνας.

3. Γραπτή τελική ερευνητική εργασία (60%)

Το περιεχόμενο της τελικής γραπτής ερευνητικής εργασίας αποτελεί μία ολοκληρωμένη ερευνητική μελέτη η οποία κατατίθεται γραπτώς και περιλαμβάνει:

- ✓ τη θεωρητική πλαισίωση του ερευνητικού θέματος (βιβλιογραφική επισκόπηση),
- ✓ τον σκοπό και τη μεθοδολογία της έρευνας,

- ✓ την παρουσίαση και ανάλυση των ευρημάτων,
- ✓ τα συμπεράσματα και τους περιορισμούς της έρευνας.

Η συνολική έκταση της ερευνητικής εργασίας κυμαίνεται από 10.000 έως 11.000 λέξεις.

V. ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Προτεινόμενη γενική βιβλιογραφία:

Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Ντεροπούλου-Ντέρου Ε., Βλάχου Α. (2012). *Αναπηρία και εκπαιδευτική πολιτική: Κριτική προσέγγιση της ειδικής και ενταξιακής εκπαίδευσης.* Αθήνα: Πεδίο.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2011). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης.* Αθήνα: Πεδίο

Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Ντεροπούλου-Ντέρου Ε., Παπαδοπούλου Κ. (2012). *Η έρευνα στην ειδική αγωγή, στην ενταξιακή εκπαίδευση και στην αναπηρία, Συλλογικός Τόμος Α', Β' & Γ'.* Αθήνα: Πεδίο.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (επιμέλεια) (2012). *Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις: Θεωρία και Πράξη.* Πεδίο: Αθήνα

Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Καραγιάννη, Π., Ντεροπούλου Ε., Παπασταυρινίδου Γ. & Σπανδάγου, Η. (2004). *Η σημασία και ο ρόλος του αναλυτικού προγράμματος στην ενταξιακή εκπαίδευση των τυφλών παιδιών στην Ελλάδα στο: Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές, επιμέλεια Α. Ζώνιου-Σιδέρη, Η. Σπανάδαγου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 189-200.*

Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Ντεροπούλου-Ντέρου Ε., Παπαδοπούλου Κ. (2012-2016). *Η έρευνα στην ειδική αγωγή, στην ενταξιακή εκπαίδευση και στην αναπηρία, Συλλογικός Τόμος Α', Β, Γ, Δ', Ε'.* Αθήνα: Πεδίο

Thomas, D. & Woods, H. (2008). *Νοητική Καθυστέρηση: Θεωρία και Πράξη, Σιδέρη, Α., Ντεροπούλου, Ε. (επιμ.).* Αθήνα: Τόπος.

Tomlinson C.A. (2010). *Διαφοροποίηση της εργασίας στην αίθουσα διδασκαλίας. Ανταπόκριση στις ανάγκες όλων των μαθητών.* Εκδόσεις Γρηγόρη: Αθήνα.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία για την ενταξιακή προσέγγιση:

- Ainscow, M. (1999).** *Understanding the development of inclusive schools.* Studies in inclusive education series. London : Falmer Press
- Armstrong, D. (2003).** *Experiences of Special Education: Re-evaluating policy and practice through life stories.* London: Routledge Falmer.
- Armstrong, D. (2004).** Ένταξη, συμμετοχή και δημοκρατία, στο Α. Ζώνιου-Σιδέρη & Η. Σπανδάγου (επιμ.), *Εκπαίδευση και Τύφλωση: Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Barton, L. (1997).** Inclusive education: romantic, subversive or realistic?, *International Journal of Inclusive Education*, 1(3), 231-242.
- Barton, L. (2008).** Εκπαίδευση και ο Αγώνας για Αλλαγή: Η αναγκαιότητα μιας κριτικής πολιτικής της ελπίδας, στο Ε. Φτιάκα (επιμ.) *Περάστε για έναν καφέ, Σχέσεις οικογένειας και σχολείου στην κόψη της διαφορετικότητας*, (σελ. 21-38). Αθήνα: Ταξιδευτής.
- Corbett, J. & Slee, R. (2000).** An international conversation on inclusive education. In F. Armstrong, D. Armstrong & L. Batron (eds) *Inclusive Education. Policy, Contexts and Comparative Perspectives*, (pp.133-146). London: David Fulton Publishers.
- Finkelstein, V. (2001).** *The social model of disability repossessed.* The Disability Studies Archive UK, Centre for Disability Studies, University of Leeds. Available online at: www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/archframe.htm.
- Foucault, M. (1976).** *The History of Sexuality Volume 1: An Introduction.* London: Allen Lane.
- Φουκώ, Μ. (2010).** *Οι μη κανονικοί. Παραδόσεις στο κολέγιο της Γαλλίας (1974-1975).* Αθήνα: Εστία.
- Gillborn, D. & Youdell, D. (2000).** *Rationing Education: Policy, Practice, Reform and Equity.* Buckingham: Open University Press.
- Giroux, H. (2010).** Bare Pedagogy and the Scourge of Neoliberalism: Rethinking Higher Education as a Democratic public Sphere. *The Educational Forum*, vol. 74:184-196.
- Grimaldi, E. (2011).** Neoliberalism and the marginalization of social justice: the making of an education policy to combat social exclusion. *International Journal of Inclusive Education* 1- 24, i First Article.
- Kumari-Campbell, F. (2005).** Legislating Disability. Negative Ontologies and the Government of legal identities, in S. Tremain, ed., *Foucault and the Government of Disability.* Michigan: The University of Michigan Press.

Roulstone, A., and S. Prideaux (2008). More policies, greater inclusion? Exploring the contradictions of New Labour inclusive education policy. *International Studies in Sociology of Education*, vol. 18, no. 1:15-29.

Siebers, T. (2008). *Disability theory*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Slee, R. (2004). Ενταξιακή εκπαίδευση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στη Νέα Εποχή, στο Α. Ζώνιου-Σιδέρη & Η. Σπανδάγου (επιμ) *Εκπαίδευση και Τύφλωση, Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*, (σελ 31-42). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Slee, R. (2010). *The irregular school. Exclusion, schooling and inclusive education*. London: Routledge.

Slee, R. (2012). How do we make inclusive education happen when exclusion is a political predisposition. *International Journal of Inclusive Education*, i First Article: 1-13.

Whitty, G. (2002). *Making Sense of Education Policy*. London: Paul Chapman Publishing.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία για τις σπουδές στην αναπηρία:

Abberley, P. (1987). The Concept of Oppression and the Development of a Social Model of Disability. *Disability, Handicap & Society*, vol. 2, no.1, 5-19.

Abberley, P. (1992). The Concept of Oppression and the Development of a Social Theory of Oppression. In T. Booth *et al* (eds) *Policies for Diversity in Education*, (pp. 231-240). London: Routledge.

Abberley, P. (1998). The spectre at the feast: disabled people and social theory. In T. Shakespeare (ed.) *The disability studies reader*, (pp. 79-93). London: Cassell.

Altman, B. (2001). Disability Definitions, Models, Classification Schemes, and Applications. In G. Albrecht, K. D Seelman & M. Bury (eds) *Handbook of disability studies*, (pp.97-122). London: Sage.

Armstrong, D. (2003). *Experiences of Special Education: Re-evaluating policy and practice through life stories*. London: Routledge Falmer.

Barnes, C. (1991). *Disabled People in Britain and Discrimination: A Case for Anti- Discrimination Legislation*. London: Hurst & Company.

Barnes, C. (1992). *Disabling imagery and the Media: An exploration of media representation of disabled people*. Halifax: British Council of Organizations of disabled people and Ryburn Publishing.

- Barnes, C, Oliver, M, and Barton, L. (2002).** Disability, the Academy and the Inclusive Society. In C. Barnes M, Oliver, and L. Barton, (eds.) *Disability Studies Today*, (pp.250 – 60). Cambridge: Polity Press.
- Barnes, C. and Mercer, G. (2003).** *Disability*. Cambridge: Polity Press.
- Barnes, C. and Mercer G. (2010).** *Exploring Disability*. Cambridge: Polity Press.
- Corker, M. (1998).** *Deaf and Disabled, or Deafness Disabled?* Buckingham: The Open University Press.
- Corker, M. and Shakespeare, T. (eds) (2002).** *Disability/Postmodernity. Embodying Disability Theory*, (pp.1-17). London: Continuum.
- Darke P.A. (1994).** The Elephant Man (David Lynch, EMI Films, 1980): An Analysis from a Disabled Perspective. *Disability and Society*, vol. 9, no. 3, 327-342.
- Delpfy, C. (1984).** *Close to home: A materialist analysis of women's oppression*. London: Hutchinson.
- Edgerton, R. (1967).** *The Cloak of Competence: Stigma in the Lives of the Mentally Retarded*. Berkeley: University of California Press.
- Evans, J. (1992).** Little Stephen: infantilism, projection and naturalism in the charity image. In D. Hevey, (ed.) *The Creatures That Time Forgot: Charities and Disability Photography*, (pp. 134-141). London: Routledge.
- Finklestein, V. (1980).** *Attitudes and Disabled People: Issues for Discussion*. New York: World Rehabilitation Fund.
- Finkelstein, V. (1991).** Disability: An Administrative Challenge? (The Health and Welfare Heritage). In M. Oliver, (Ed.), *Social work, disabled people and disabling environments*, (pp.19-39). London: Jessica Kingsley.
- Finkelstein, V. (2001).** *The social model of disability repossessed*. The Disability Studies Archive UK, Centre for Disability Studies, University of Leeds. Available online at: www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/archframe.htm.
- Feldman MA, Vargese J, Ramsay J and Rajska D (2002).** Relationship between social support, stress and mother-child interactions in mothers with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disability*, vol.15, 314-323.
- Frank, A.W. (1995).** *The Wounded Storyteller: Body, Illness, and Ethics*. Chicago: The University of Chicago Press.

- French, S. (1993).** Setting a record straight. In J. Swain, V.Finkelstein, S. French and M. Oliver (eds.), *Disabling Barriers -Enabling Environments*, (pp.7-25). London: Sage.
- French, S. and Swain, J. (2004).** Towards a personal non-tragedy view of disability. In J. Swain, S. French, C. Barnes, and C. Thomas (eds), *Disabling Barriers-Enabling Environments*, (pp. 34- 40). London: Sage.
- Grealy, L. (1994).** *Autobiography of a Face*. New York: Houghton-Miç in.
- Hevey, D. (1992).** *The Creatures Time Forgot* .London: Routledge.
- Hunt P. (1966).** *Stigma: The experience of disability*. London: Geoffrey Chapman.
- Martin J. et al. (1988).** *The Prevalence of Disability among Adults*. London: HMSO.
- Kumari-Campbell, F. (2005).** Legislating Disability. In S. Tremain (ed.), *Foucault and the Government of Disability* (pp.170-204). USA: University of Michigan Press.
- Lloyd, M. (2001).** The politics of Disability and Feminism: Discord or Synthesis? *Sociology*, vol. 35, no.3, 715-728.
- Manion, M. & Bersani, H. (1987).** Mental Retardation as a Western Sociological Construct: A Cross-cultural Analysis. *Disability, Handicap & Society*, vol. 2, no. 3, 231-245.
- Morris , J. (1991).** *Pride Against Prejudice*. London: The Women's Press.
- Morris, J. (1996).** *Encounters with Strangers*. London: The Women's Press.
- Nagi, S. (1965).** Some conceptual issues in disability and rehabilitation. In M. Sussman (ed.), *Sociology and Rehabilitation*, (pp.100-113). Washington, DC: American Sociological Association.
- Nagi, S. (1969).** *Disability and rehabilitation: Legal, Clinical and Self-concepts and Measurements*. Columbus Ohio: Ohio State University Press.
- Nagi, S. (1991).** Disability concepts revised: implications for prevention. In: A.M. Pope, A.R. Tarlov, (eds), *Disability in America: Toward a national agenda for prevention*, (pp. 309-327). Washington, DC: National Academy Press.
- Oliver, M. (1983).** *Social Work with Disabled People*. UK: Tavistock, Macmillan.
- Oliver M. et al., (1988). *Walking Into Darkness: The Experience of Spinal Cord Injury* UK: Tavistock, Macmillan.
- Oliver, M. & Zarb, G. (1992). *Personal Assistance Schemes in Greenwich: an evaluation*. London: University of Greenwich.
- Oliver, M. (1990).** *The politics of Disablement*. London: Macmillan.
- Oliver, M. (1996).** *Understanding disability: From theory to practice*. Basingstoke, UK: Macmillan.
- Oliver, M. (2004).** If I had a hammer: the social model in action. In: C. Barnes (ed.), *The social*

model of disability—theory and research, (pp.18-31). Leeds: The Disability Press.

Fougeyrollas, P. & Beauregard L. (2001). Disability: an interactive person-environment social creation. In: GL Albrecht, KD Seelman, M, Bury (eds), *Handbook of Disability Studies*, (pp. 171–194). Thousand Oaks, CA: Sage publications.

Scott-Hill, M. (2004). Collectivising experience and rules of engagement: Close(d) encounters in disability research. In C. Barnes & G. Mercer (eds.), *Implementing the social model of disability: Theory and research* (pp. 157-171). Leeds: The Disability Press.

Shakespeare, T. (1993). Disabled people's self-organization: a new social movement? *Disability, Handicap & Society*, vol. 8, no. 3, 249–264.

Shakespeare, T. (1994). Cultural representations of disabled people: dust bins for disavowal. *Disability & Society*, vol. 9, no. 3, 283 – 301.

Shakespeare, T. & Watson, N. (2002). The social model of disability: an outdated ideology? *Research in social science and disability*, vol.2, 9-28.

Shakespeare, T. (2006). *Disability Rights and Wrongs*. London: Routledge.

Sheldon, A. (2005). One world, one people, one struggle? Towards the global implementation of the social model of disability. In C. Barnes and G. Mercer, (eds), *The social model of disability: Europe and the majority world*, (pp. 115–30). Leeds: The Disability Press.

Siebers, T. (2008). *Disability theory*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Swain, J. and French, S. (2000). Towards an Affirmative Model of Disability. *Disability & Society*, vol. 15 no.4, 569-582.

Thomas, C. (2001). Feminism and Disability: The Theoretical and Political Significance of the Personal and the Experiential. In L. Barton (ed.), *Disability, Politics and the Struggle for Change*, (pp.48-58). London: David Fulton Publications.

Thomas, C. (2004). How is disability understood? An examination of sociological approaches. *Disability and Society*, vol. 19, 569-583.

Tregaskis, C. (2002). Social Model Theory: the story so far. *Disability and Society*, vol.17, no.4, 457-470.

UPIAS. (1976) *Fundamental Principles of Disability* London, Union of the Physically Impaired Against Segregation. (Available at: <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/index>).

WHO, (1980). *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps*. Geneva: World Health Organization.

WHO, (1999). *International Classification of Functioning and Health*, Beta-2 draft, Short Version, Geneva: World health Organization.

Williams, G. (2001). Theorizing Disability. In G. Albrecht, K. D Seelman & M. Bury (eds), *Handbook of disability studies*, (pp.123- 144). London: Sage.

Williams, G. (1996). Representing-Disability: Some Questions of Phenomenology and Politics. In C. Barnes and G. Mercer (eds), *Exploring the Divide: Illness and Disability*, (pp. 194-212). Leeds, UK: The Disability Press.

Zola, I. (1991). Bringing our Bodies Back in: Reflections on a Past, Present, and Future Medical Sociology. *Journal of Health and Social Behaviour*, vol. 32, no.1, 1–16.

Νομοθεσία, θεσμικά κείμενα:

Νόμος 1143/1981. *Περί Ειδικής Αγωγής, Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαιδύσεως, Απασχολήσεως και Κοινωνικής Μερίμνης των αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τινών διατάξεων.* ΦΕΚ 80, τεύχος Α΄, 31 Μαρτίου 1981.

Νόμος 1566/1985. *Δομή και Λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και άλλες Διατάξεις.* ΦΕΚ 167, τεύχος Α΄, 30 Σεπτεμβρίου 1985.

Νόμος 2817/ 2000. *Εκπαίδευση των Ατόμων με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες και άλλων Διατάξεων.* ΦΕΚ 78, τεύχος Α΄, 14 Μαρτίου 2000.

Υπουργική Απόφαση 449/2007. *Καθορισμός των ιδιαίτερων καθηκόντων και αρμοδιοτήτων του εκπαιδευτικού προσωπικού που υπηρετούν σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής και του ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού.* ΦΕΚ 449, τεύχος Β΄, 3 Απριλίου 2007.

Νόμος 3699/ 2008. *Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.* ΦΕΚ 199, τεύχος Α΄, 2 Οκτωβρίου 2008.

Νόμος 4368/2016. *Μέτρα για την επιτάχυνση του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις* ΦΕΚ 21, τεύχος Α΄, 21 Φεβρουαρίου 2016.

Πλαίσιο Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής (1996). www.pesea.gr/.../P.D.301-96_Analytiko_Programma_Eidikhs_Agwghs.doc

Αναλυτικό Πρόγραμμα σπουδών (ΑΠΣ)-Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) (2003). http://www.pi-schools.gr/http://www.pi-schools.gr/content/index.php?lesson_id=300&ep=367

Αναλυτικά Προγράμματα Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (2004). http://www.pi-schools.gr/special_education_new/html/gr/8emata/analytika/analytika.htm.

Υπουργείο Παιδείας, Δια βίου Εκπαίδευσης και Θρησκευμάτων, (2009). Από το σήμερα στο νέο σχολείο με πρώτα τον μαθητή. <http://www.minedu.gov.gr/apo-to-simera-sto-neo-sxoleio-me-prota-ton-mathiti> (ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 27/04/2015).

Συναφή επιστημονικά περιοδικά:

International Journal of Inclusive Education, Publisher Routledge

Journal of Curriculum Studies, Publisher Routledge

Disability and Society, Publisher Routledge

European Journal of Special Needs Education, Publisher Routledge

International Journal of Parents in Education, European Network about Parents in Education, www.ernape.net/ejournal

Topics in Early Childhood Special Education, <http://www.sagepublications.com>

International Journal of Qualitative Studies in Education, Publisher Routledge

**ΠΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΣΚΗΣΗ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΕ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ,
ΜΕ ΕΠΟΠΤΕΙΑ (Υποχρεωτικό)**

Υπεύθυνη υψηλής εποπτείας πρακτικής άσκησης: Ευδοξία Ντεροπούλου-Ντέρου

Ομάδες εποπτείας πρακτικής άσκησης ανά κατηγορία αναπηρίας:

(Α) *Αισθητηριακές αναπηρίες και πολυαναπηρίες: σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές, Επόπτρια: Κωνσταντίνα Λαμπροπούλου*

(Β) *Νοητική και Κινητική Αναπηρία: σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές, Επόπτρια: Γεωργία Παπασταυρινίδου*

(Γ) *Αυτισμός και ψύχωση: σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές, Επόπτρια: Κατερίνα Σιώτου*

(Δ) *Διαταραχές λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ: σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές, Επόπτρια: Λία Τσερμίδου*

Κατά το δεύτερο εξάμηνο των σπουδών τους οι μεταπτυχιακοί/κες φοιτητές/τριες τοποθετούνται σε γενικά ή ειδικά σχολεία, σε δομές ενταξιακής εκπαίδευσης, σε αναγνωρισμένα από το κράτος θεραπευτικά Κέντρα Ημέρας ή σε δομές ημιαυτόνομης διαβίωσης. Η τοποθέτηση καθορίζεται με βάση την επιλογή των φοιτητών και έπειτα από συζήτηση με την υπεύθυνη συντονισμού της πρακτικής άσκησης. Η διάρκεια της πρακτικής άσκησης στις προαναφερόμενες δομές είναι **τριακόσιες (300) ώρες.**

Η πρακτική άσκηση στοχεύει στην πολύπλευρη προετοιμασία του/της μεταπτυχιακού/κής φοιτητή/τριας για την ανάληψη του μελλοντικού υψηλού απαιτήσεων ρόλο του/της ειδικού εκπαιδευτικού ή του ειδικού επιστημονικού προσωπικού σε δομές εκπαίδευσης και κοινωνικής ένταξης μέσω του ερευνητικού διεπιστημονικού αναστοχασμού της ομάδας των μεταπτυχιακών φοιτητών/τριων. Με αφορμή το πλαίσιο της πρακτικής άσκησης ο/η μεταπτυχιακός/κη φοιτητής/τρια καλείται να εμβαθύνει στον τομέα των σπουδών για την αναπηρία σε πρακτικό, θεωρητικό και ερευνητικό επίπεδο με απώτερο σκοπό την ερευνητική του ολοκλήρωση και την βελτίωση του επαγγελματικού του έργου.

Παρακάτω ακολουθούν τα τέσσερα περιγράμματα των πρακτικών ασκήσεων ανά κατηγορία αναπηρίας.

A. ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΑΣΚΗΣΗΣ

Τίτλος: *Αισθητηριακές αναπηρίες και πολυαναπηρίες: σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές*

I. ΓΕΝΙΚΑ

Διδάσκουσα: Κωνσταντίνα Λαμπροπούλου

Εξάμηνο: Β' εαρινό

Αυτοτελείς διδακτικές δραστηριότητες: α) Πρακτική άσκηση με εποπτεία σε δομές ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης, σε ιδρυματικές, θεραπευτικές δομές, β) σεμιναριακά μαθήματα, γ) παρουσιάσεις εργασιών σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων.

Προαπαιτούμενο μάθημα: *Σύγχρονες προσεγγίσεις της ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης και των σπουδών στην αναπηρία*

Τύπος μαθήματος: Υποχρεωτικό

Πιστωτικές μονάδες: 10

Σύνολο μαθημάτων: 13

Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας: 2 (και 2 τελικά τρίωρα μαθήματα)

Γλώσσα διδασκαλίας: Ελληνική

II. ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σκοπός του μαθήματος είναι να μελετήσει και να επεξεργαστεί συστηματικά, κριτικά και σε βάθος πτυχές της εκπαίδευσης μαθητών με αισθητηριακές αναπηρίες και/ή πολυαναπηρίες. Έμφαση δίνεται στην ανάγκη αξιοποίησης συνεργατικών και διεπιστημονικών πρακτικών. Στόχος είναι η υποστήριξη των μεταπτυχιακών φοιτητών ώστε να μπορέσουν να αναλύσουν κριτικά και να εξελίξουν την προσωπική τους θεωρία και πρακτική και να ενθαρρυνθούν προς την κατεύθυνση ανάπτυξης συνεργασιών.

Με την επιτυχή ολοκλήρωση του μαθήματος ο/η μεταπτυχιακός φοιτητής/τρια θα είναι σε επίπεδο:

α) γνώσεων: να γνωρίζει τον εννοιολογικό προσδιορισμό της ενταξιακής εκπαίδευσης, να γνωρίζει τις βασικές κατευθύνσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής αναφορικά με την ενταξιακή εκπαίδευση, να αποκτήσει σφαιρική γνώση σχετικά με τα θέματα που αφορούν την κοινωνική προσέγγιση της αναπηρίας και τις σύγχρονες προσεγγίσεις της αναπηρίας, να εμβαθύνει σε έννοιες όπως οι

κοινωνικές διακρίσεις, η ανισότητα και ο κοινωνικός αποκλεισμός, να κατανοεί την επίδραση των πολλαπλών παραγόντων (κοινωνικών και παιδαγωγικών) που διαμορφώνουν τη σχολική πραγματικότητα και την οργάνωση της παιδαγωγικής πρακτικής γενικότερα και σε σχέση με την εκπαίδευση μαθητών με αισθητηριακές αναπηρίες και/ή πολυαναπηρίες.

β) δεξιοτήτων: να κατανοεί και να μελετά τη διαφορετικότητα των μαθητών ως πηγή έμπνευσης κατά τον προγραμματισμό των δραστηριοτήτων, να σχεδιάζει δραστηριότητες με βάση την εμπλοκή και την παροχή κινήτρων για όλους τους μαθητές, να μπορεί να διαχειρίζεται συγκρούσεις, να εργάζεται με σκοπό τη δημιουργία θετικού ενταξιακού περιβάλλοντος σε γενικές και σε ειδικές τάξεις, να μπορεί να διαχειριστεί αποτελεσματικά τις επικοινωνιακές του δεξιότητες στη βάση συνεργασίας με τους συναδέλφους και την υποστήριξη των αναπήρων μαθητών και των οικογενειών τους, να αξιοποιεί ερευνητικά εργαλεία στο πλαίσιο της εργασίας του, να μπορεί να συσχετίσει τη θεωρητική γνώση με την επαγγελματική του εμπειρία και πρακτική.

γ) ικανοτήτων:

να μπορεί να επιλέξει, να σχεδιάσει, να υλοποιήσει και να αξιολογήσει την αποτελεσματικότητα διαφορετικών εκπαιδευτικών μεθόδων σε συγκεκριμένα κάθε φορά εκπαιδευτικά πλαίσια, να έχει αναπτύξει κριτική ικανότητα, να έχει εξοικειωθεί με τη διαδικασία σχεδιασμού μίας διαφοροποιημένης δραστηριότητας, να μπορεί να συντάξει μία ολοκληρωμένη παιδαγωγική έκθεση, να μπορεί να αξιολογήσει το εκπαιδευτικό του έργο μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης, να μπορεί να διαχειριστεί και να αξιοποιήσει τη διεθνή βιβλιογραφία, να έχει εξοικειωθεί με την κριτική ανάγνωση των νομοθετικών κειμένων και των επίσημων αναλυτικών προγραμμάτων, να συνεργαστεί με τους συμφοιτητές/ συμφοιτήτριες στη συγγραφή τελικής εργασίας.

Γενικές ικανότητες: Λαμβάνοντας υπόψη τις γενικές ικανότητες που πρέπει να έχει αποκτήσει ο πτυχιούχος (όπως αυτές αναγράφονται στο Παράρτημα Διπλώματος) η πρακτική άσκηση με εποπτεία αποσκοπεί:

- στην αναζήτηση, ανάλυση και σύνθεση δεδομένων και πληροφοριών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών,
- στην αυτόνομη εργασία,
- στην ομαδική εργασία,
- στην εργασία σε διεπιστημονικό περιβάλλον,

- στο σεβασμό στη διαφορετικότητα και στην πολυπολιτισμικότητα,
- στον αναστοχασμό και
- στην προαγωγή της ελεύθερης, δημιουργικής και επαγωγικής σκέψης.

III. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Το μάθημα δομείται με βάση τις παρακάτω ενότητες:

- Θεωρητική αποσαφήνιση όρων: το ζήτημα του γλωσσικού πλουραλισμού στην εκπαίδευση των αισθητηριακά ανάπηρων και πολυανάπηρων
- Θεωρητικός προσδιορισμός των αισθητηριακών αναπηριών (κώφωση και τύφλωση) και των πολυαναπηριών: σύγχρονες ερμηνευτικές προσεγγίσεις της αναπηρίας
- Συστήματα ταξινόμησης των αισθητηριακών αναπηριών και των πολυαναπηριών
- Περιγραφή της δομής/ Εκπαιδευτικό προσωπικό, ειδικό επιστημονικό προσωπικό
- Εκπαίδευση εκπαιδευτικών
- Κριτήρια σύστασης της τάξης/των ομάδων. Επιλογή μίας συγκεκριμένης ομάδας/ μαθητή προς παρακολούθηση
- Δομή και λειτουργία των διαγνωστικών δομών: η προβληματική της διάγνωσης στο πλαίσιο της εκπαίδευσης.
- Συγγραφή παιδαγωγικής έκθεσης
- Εκπαιδευτικό πρόγραμμα/ Περιγραφή της εκπαιδευτικής διαδικασίας και των εκπαιδευτικών ή των θεραπευτικών πρακτικών
- Εκπαιδευτικές στρατηγικές παρέμβασης. Αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας
- Ζητήματα αλληλεπίδρασης με τους εκπαιδευτικούς/θεραπευτές και με τους συμμαθητές.
- Διεπιστημονική προσέγγιση και συνεργασία
- Εισαγωγή στους νόμους και τα θεσμικά κείμενα που αφορούν την Ειδική και Ενταξιακή Εκπαίδευση
- Αναλυτικά προγράμματα σπουδών γενικής και ειδικής αγωγής.
- Ο ρόλος του ενταξιακού εκπαιδευτικού και συνεργατικές πρακτικές
- Ζητήματα διεπιστημονικής συνεργασίας
- Συνεργασία με την οικογένεια

IV. ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ –ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Τρόπος παράδοσης: Πρόσωπο με πρόσωπο, πρακτική άσκηση με εποπτεία, παρέμβαση στο πεδίο.

Χρήση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας: Χρήση διαδικτύου, οπτικο-ακουστικού υλικού, παρουσίαση διαφανειών σε power point, υποστήριξη μαθησιακής διαδικασίας μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Οργάνωση της διδασκαλίας:

Το πρώτο μέρος των συναντήσεων επικεντρώνεται στη συζήτηση, τις εμπειρίες, τις παρατηρήσεις των φοιτητών/φοιτητριών και την παρουσίαση συνοπτικών εργασιών (για παράδειγμα τις παρέμβασεις τους στο πεδίο, μελέτη και ανάλυση βιβλιογραφίας) οι οποίες προκύπτουν από την επεξεργασία της κάθε ενότητας. Στο δεύτερο μέρος σε μορφή σύντομης διάλεξης παρουσιάζεται η ενότητα στην οποία θα επικεντρωθεί η παρατήρηση και η συζήτηση της επόμενης συνάντησης.

Αξιολόγηση μεταπτυχιακών φοιτητών: Η αξιολόγηση στο συγκεκριμένο εργαστήριο βασίζεται: (α) στη συμμετοχή των φοιτητών/τριών στις εβδομαδιαίες συναντήσεις, (β) στον κριτικό σχολιασμό ερωτημάτων και προβληματισμών που αναδύονται κατά τη διάρκεια των μαθημάτων καθώς και στην παρουσίαση συνοπτικών εργασιών που προκύπτουν από τα θέματα αυτά (γ) στη συγγραφή και παρουσίαση συνεργατικής δυαδικής εργασίας 5000 λέξεων. Το θέμα της εργασίας θα συζητηθεί στο πλαίσιο των συναντήσεων και θα εμπίπτει στη θεματολογία του εργαστηρίου και στα προσωπικά ερευνητικά ενδιαφέροντα των φοιτητών/τριών.

V. ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aird, R. (2001) **The education and care of children with severe, profound and multiple learning difficulties**. London: David Fulton Publishers.

Armstrong, D., Armstrong, A. C. and Spandagou, I. (2011) 'Inclusion by choice or by chance?'. **International Journal of Inclusive Education**, 15 (1): 29-39.

Arthur-Kelly, M., Foreman, P., Bennet, D and Pascoe, S. (2008) Interaction, inclusion and students with profound and multiple disabilities. Towards an agenda for research and practice. **Journal of Research in Special Educational Needs**, 8 (3): 161-166.

Barnes, C. (2003) Rehabilitation for Disabled People: a 'sick joke'?. **Scandinavian Journal of Disability Research**, 5 (1): 7-23.

Borgioli, J.A. and Kennedy C.H. (2003) Transitions between school and hospital for students with multiple disabilities: A survey of causes, educational community, and parental perceptions. **Research and Practice for Persons with Severe Disabilities**, 28 (1): 1-6.

- Brett, J. (2002) The experience of disability from the perspective of parents of children with profound impairment: is it time for an alternative model of disability?. **Disability and Society**, 17 (7): 825-843.
- Coutsocostas, G.G. and Alborz, A. (2010) Greek mainstream secondary school teachers perceptions of inclusive education and of having pupils with complex learning disabilities in the classroom/school. **European Journal of Special Needs Education**, 25 (2): 149-164.
- Dawkins, B. (2006) Definition: People with profound and multiple learning disabilities. **PMLD link** 18 (1): 28-32.
- Dunlea, A. (1989). **Vision and Emergence of Meaning. Blind and Sighted Children's Early Language.** Cambridge: Cambridge University Press.
- Downing, E.J. and Eichinger, J. (2002) Educating students with diverse strengths and needs together: Rationale for Inclusion. In Downing, E. J. (ed.) **Including students with severe and multiple disabilities in typical classrooms.** Baltimore: Paul Brookes Publishing. pp. 1-16.
- Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (2005) **Άτομα με βαριές αναπηρίες και πολλαπλές ανάγκες εξάρτησης: Οι αποκλεισμένοι ανάμεσα στους αποκλεισμένους.** Αθήνα: ΕΣΑμεΑ.
- Evans, P. and Ware, J. (1987) **Special care provision. The education of children with profound and multiple learning difficulties.** Berkshire: NFER-NELSON.
- Graham, L. J. & Sweller, N. (2011) The Inclusion Lottery: who's in and who' out? Tracking inclusion and exclusion in New South Wales government schools. **International Journal of Inclusive Education**, 15 (9): 941-953.
- Graungaard, A. H. & Skov, L. (2006) Why do we need a diagnosis? A qualitative study of parents' experiences, coping and needs, when the newborn child is severely disabled. **Child: care, health and development**, 33 (3): 296-307.
- Grove, D., Roberts, S., Siegel-Causey, E. et al (1999) See what I mean: interpreting the meaning of communication by people with severe and profound intellectual disabilities. **Journal of applied Research in Intellectual Disabilities**, 12: 190-203.
- Hansen, H. (2011) Limits to inclusion, International. **Journal of Inclusive Education**, 16 (1): 89-98.
- Horn, E. & Kang, J. (2012) Supporting young children with multiple disabilities: what do we know and what do we still need to learn. **Topics in Early Childhood Special Education**, 31 (4): 241-248.
- Jones, P. (2005) Teachers' views of their pupils with profound and multiple learning difficulties. **European Journal of Special Needs Education**, 20 (4): 375-385.

- Lacey, P. and Ouvrey, C. (1998) **People with profound and multiple learning disabilities**. London: David Fulton Publishers.
- Marschark, M., Lang, H. G. and Albertini, J. A. (2002) **Educating Deaf Students: From theory to practice**. New York: Oxford University Press.
- Mednick Michael (2004) **Supporting children with multiple disabilities**. Birmingham: The question publishing.
- Millar, S. (1994). **Understanding and Representing Space: Studies with Blind and Sighted Children**. Oxford U.K.: Scientific Publications, Clarendon Press.
- Moore, F.D. (2011) **Εκπαίδευση και Κώφωση**. Αθήνα: Πεδίο.
- Ντεροπούλου, Ε., (2004) «Πρακτική εφαρμογή προγραμμάτων ένταξης παιδιών με αισθητηριακές διαταραχές (κώφωση-τύφλωση)». Στο Ζώνιου Σιδέρη, Α. (επιμ.) **Συγχρονες ενταξιακές προσεγγίσεις. Β τόμος**. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Porter, J. And Lacey, P. (2008) Safeguarding the needs of children with a visual impairment in non-VI Special schools, **British Journal of Visual Impairment**, 26 (1) 50-62.
- Simmons, B. and Bayliss, P. (2007) The role of special schools for children with profound and multiple learning difficulties: is segregation always best? **British Journal of Special Education**, 34 (1): 19-24.
- Ware, J. (1990) Severe learning difficulties and multiple handicaps: Curriculum developments, integration and prospects. In Evans, P. and Varma, V. (eds.) **Special Education: Past, present and future**. Hampshire: The Falmer Press. pp. 156-178.
- Zoniou-Sideri, A. and Karagianni, P. (2000). Echolalia versus Inclusion. A case study of a child who is blind, **British Journal of Special Education**, 28 (3) 1-186.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. και Καραγιάννη, Π. (επιμ. ελληνικής έκδοσης) (2004) Warren, D. **Τύφλωση και Παιδί**. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. και Σπανδάγου, Η. (επιμ.) (2004) **Εκπαίδευση και Τύφλωση. Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές**. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Καραγιάννη, Π., Ντεροπούλου-Ντέρου, Ε. και Σπανδάγου, Η. (2004) **Ένα απτικό βιβλίο: Γενικές θεωρητικές αρχές – Ένα παράδειγμα από τους μύθους του Αισώπου: η αλεπού και το κοράκι**. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. και Ντεροπούλου-Ντέρου, Ε. (επιμ. ελληνικής έκδοσης) (2004) Mason, Η. και McCall, S. (επιμ.) **Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης: η πρόσβαση στην εκπαίδευση**. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Συναφή επιστημονικά περιοδικά:

British Journal of Visual Impairment, Sage Journals, <http://jvi.sagepub.com/>

Disability and Society, Taylor and Francis Online, <http://www.tandfonline.com/>

European Journal of Special Needs Education, Taylor and Francis Online, <http://www.tandfonline.com/>

Journal of Deaf Studies and Deaf Education, Oxford Journals, <http://jdsde.oxfordjournals.org/>

International Journal of Inclusive Education, Taylor and Francis Online, <http://www.tandfonline.com/toc/tied20/current>

Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, Sage Journals, <http://rps.sagepub.com/>

B. ΠΕΡΙΓΡΑΦΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΑΣΚΗΣΗΣ

Τίτλος: *Νοητική και Κινητική Αναπηρία: σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές*

I. ΓΕΝΙΚΑ

Διδάσκουσα: Γεωργία Παπασταυρινίδου

Εξάμηνο: Β' εαρινό

Αυτοτελείς διδακτικές δραστηριότητες: α) Πρακτική άσκηση με εποπτεία σε δομές ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης, σε ιδρυματικές, θεραπευτικές δομές, β) σεμιναριακά μαθήματα, γ) παρουσιάσεις εργασιών σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων.

Προαπαιτούμενο μάθημα: *Σύγχρονες προσεγγίσεις της ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης και των σπουδών στην αναπηρία*

Τύπος μαθήματος: Υποχρεωτικό

Πιστωτικές μονάδες: 10

Σύνολο μαθημάτων: 13

Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας: 2 (και 2 τελικά τρίωρα μαθήματα)

Γλώσσα διδασκαλίας: Ελληνική

II. ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σκοπός του μαθήματος είναι, αφενός, ο συνδυασμός θεωρητικής γνώσης με την εκπαιδευτική πράξη σε σχέση με την εκπαίδευση μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία και, αφετέρου, η ανάπτυξη από πλευράς των μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών μιας σειράς επαγγελματικών δεξιοτήτων σχετικών με την εκπαίδευση μαθητών/τριών με αντίστοιχες αναπηρίες σε διαφορετικά πλαίσια εκπαίδευσης.

Με την επιτυχή ολοκλήρωση του μαθήματος ο/η μεταπτυχιακός/ή φοιτητής/τρια θα είναι σε επίπεδο:

Γνώσεων:

1. Να κατανοεί την πολυπλοκότητα του προσδιορισμού της νοητικής/κινητικής αναπηρίας
2. Να αναγνωρίζει τις διαφορές στον προσδιορισμό της νοητικής/κινητικής αναπηρίας βάσει των διαφορετικών μοντέλων προσέγγισης της αναπηρίας και τις διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις της νοητικής αναπηρίας.
3. Να εμβαθύνει σε θέματα που σχετίζονται με το κοινωνικό, πολιτισμικό και πολιτικό πλαίσιο της διαμόρφωσης των κοινωνικών στάσεων και αντιλήψεων σε σχέση με τη νοητική/κινητική αναπηρία και την κατασκευή των διακρίσεων και του αποκλεισμού στην εκπαίδευση.
4. Να έχει κατανοήσει τις επιμέρους παιδαγωγικές και πολιτικές διαστάσεις της ειδικής και της ενταξιακής εκπαίδευσης μαθητών με νοητική/κινητική αναπηρία.
5. Να γνωρίζει τις βασικές αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας και του σχεδιασμού αντίστοιχων δραστηριοτήτων και εκπαιδευτικών υλικών για την εκπαίδευση μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία.
6. Να έχει κατανοήσει τις ομοιότητες/διαφορές όσον αφορά στους στόχους, τις παιδαγωγικές πρακτικές μεταξύ της ειδικής και της ενταξιακής εκπαίδευσης.

Δεξιοτήτων:

1. Να επεξεργάζεται κριτικά την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με την ανάπτυξη σύγχρονων εκπαιδευτικών πρακτικών για μαθητές με νοητική/κινητική αναπηρία.
2. Να είναι σε θέση να στοιχειοθετεί και να τεκμηριώνει επιστημονικά την επιχειρηματολογία του/της σε σχέση με ζητήματα που άπτονται της εκπαίδευσης μαθητών με νοητική/κινητική αναπηρία.
3. Να επεξεργάζεται κριτικά τα επίσημα διαφοροποιημένα προγράμματα σπουδών και τα διαθέσιμα εκπαιδευτικά υλικά για μαθητές με νοητική/κινητική αναπηρία.

4. Να είναι σε θέση να αναλύει, να επιλέγει και να συνθέτει εργαλεία για την παιδαγωγική αξιολόγηση μαθητών με νοητική/κινητική αναπηρία και να επεξεργάζεται κριτικά ειδικά θέματα σε σχέση με το ζήτημα αυτό.

5. Να μπορεί να σχεδιάζει, να υλοποιεί και να αξιολογεί διαφοροποιημένες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και να διαμορφώνει κατάλληλα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα για την εκπαίδευση μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία.

6. Να αξιοποιεί τη διαφορετικότητα των μαθητών ως πηγή έμπνευσης και σχεδιασμού διδακτικών-μαθησιακών δραστηριοτήτων.

Ικανοτήτων

1. Να μπορεί να αναζητεί, και να αξιοποιεί διεπιστημονικά δεδομένα σε σχέση με την εκπαίδευση μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία.

2. Να είναι σε θέση να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις διαφορετικών περιβαλλόντων μάθησης και δομών εκπαίδευσης μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία.

3. Να μπορεί να αναστοχάζεται κριτικά πάνω στην πρακτική του/της.

4. Να αξιολογεί το εκπαιδευτικό έργο μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης.

5. Να αναπτύξει την ευελιξία, τη φαντασία και την επινοητικότητα σε σχέση με τον σχεδιασμό διαφοροποιημένων διδακτικών-μαθησιακών δραστηριοτήτων.

6. Να μπορεί να συνεργάζεται με τον/την συμφοιτητή/τρια στη συγγραφή της τελικής δυαδικής εργασίας.

Γενικές ικανότητες: Λαμβάνοντας υπόψη τις γενικές ικανότητες που πρέπει να έχει αποκτήσει ο πτυχιούχος (όπως αυτές αναγράφονται στο Παράρτημα Διπλώματος) η πρακτική άσκηση με εποπτεία αποσκοπεί:

- στην αναζήτηση, ανάλυση και σύνθεση δεδομένων και πληροφοριών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών,
- στην αυτόνομη εργασία,
- στην ομαδική εργασία,
- στην εργασία σε διεπιστημονικό περιβάλλον,
- στον σεβασμό στη διαφορετικότητα και στην πολυπολιτισμικότητα,
- στον αναστοχασμό και
- στην προαγωγή της ελεύθερης, δημιουργικής και επαγωγικής σκέψης.

III. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

A. Η πρακτική άσκηση των μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών σε δομές ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης, σε ιδρυματικές, θεραπευτικές δομές περιλαμβάνει:

1. Μελέτη της δομής και λειτουργίας του εκπαιδευτικού πλαισίου υλοποίησης της πρακτικής άσκησης.
2. Παιδαγωγική αξιολόγηση μιας περίπτωσης μαθητή/τριας με νοητική/κινητική αναπηρία.
3. Εκπαιδευτική παρέμβαση με βάση τις αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας.

B. Η πρακτική άσκηση πλαισιώνεται από σεμιναριακά μαθήματα με αντικείμενο την ατομική, κοινωνική και εκπαιδευτική διάσταση της νοητικής/κινητικής αναπηρίας, θεωρητικές προσεγγίσεις και συστήματα ταξινόμησης της νοητικής και κινητικής αναπηρίας, σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις της νοημοσύνης, της μάθησης και της ανάπτυξης, καθώς και ζητήματα που σχετίζονται με την ανάπτυξη διδακτικών/εκπαιδευτικών πρακτικών για την εκπαίδευση μαθητών με νοητική/κινητική αναπηρία σε δομές ειδικής και ενταξιακής εκπαίδευσης καθώς επίσης και σε ιδρυματικές και θεραπευτικές δομές. Ειδικότερα θα θιγούν θέματα όπως:

1. Προσδιορισμοί και συστήματα ταξινόμησης της νοητικής και κινητικής αναπηρίας
2. Θεωρητικές προσεγγίσεις της νοητικής/κινητικής αναπηρίας
3. Ο προσδιορισμός της νοητικής/κινητικής αναπηρίας με βάση την προσέγγιση του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας (μαρξιστικές και μεταδομιστικές προσεγγίσεις)
4. Ο ρόλος και η σημασία της διάγνωσης στο σχολικό πλαίσιο
5. Θεωρίες Μάθησης και Ανάπτυξης
6. Είδη και μορφές αξιολόγησης - ειδικά θέματα αξιολόγησης μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία
7. Η συστηματική παρατήρηση ως μέθοδος αξιολόγησης μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία
8. Κριτική επισκόπηση Αναλυτικών Προγραμμάτων για τη νοητική και την κινητική αναπηρία
9. Βασικές αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας
10. Η σημασία και ο ρόλος της διεπιστημονικής ομάδας στην εκπαίδευση μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία – Μοντέλα συνεργατικών πρακτικών
11. Η σημασία και ο ρόλος της συνεργασίας του σχολείου με γονείς μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία – ανάπτυξη συνεργατικών πρακτικών σχολείου οικογένειας.

Γ. Το μάθημα ολοκληρώνεται με παρουσιάσεις ομαδικών εργασιών (ανά δύο άτομα) σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων σε θέματα που άπτονται της εκπαίδευσης μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία, αναστοχασμό πάνω στις εμπειρίες από την πρακτική άσκηση και στις σχετικές θεωρητικές προσεγγίσεις και συζήτηση στην ομάδα.

IV. ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ –ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Τρόπος παράδοσης: Πρόσωπο με πρόσωπο, πρακτική άσκηση με εποπτεία, παρέμβαση στο πεδίο.

Χρήση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας: Χρήση διαδικτύου, οπτικο-ακουστικού υλικού, παρουσίαση διαφανειών σε power point, υποστήριξη μαθησιακής διαδικασίας μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Οργάνωση της διδασκαλίας:

Διαλέξεις, μελέτη και ανάλυση βιβλιογραφίας, παρουσιάσεις, συζήτηση, ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες, εργαστηριακές ασκήσεις και εργασίες.

Αξιολόγηση μεταπτυχιακών φοιτητών:

Γλώσσα αξιολόγησης: Ελληνικά

Μέθοδος αξιολόγησης: Διαμορφωτική και Συμπερασματική

Στο πλαίσιο της διαμορφωτικής αξιολόγησης λαμβάνεται υπόψη η συμμετοχή και η συμβολή των μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών στις ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες, στις παρουσιάσεις και συζητήσεις και στις εργαστηριακές ασκήσεις και εργασίες που υλοποιούνται σε όλη τη διάρκεια του εξαμήνου.

Για τη διενέργεια της συμπερασματικής αξιολόγησης οι μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες υποχρεούνται να παραδώσουν: α) φάκελο εργασιών στο πλαίσιο της εποπτείας της πρακτικής και β) τελική εργασία με αντικείμενο σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις στην εκπαίδευση μαθητών/τριών με νοητική/κινητική αναπηρία που περιλαμβάνει συγγραφή και παρουσίαση θεωρητικής -βιβλιογραφικής εργασίας έκτασης 5000 λέξεων και η οποία εκπονείται σε дуάδες.

V. ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Anstötz, C. (2012). *Βασικές αρχές της παιδαγωγικής για τα νοητικά καθυστερημένα άτομα* (επ. Α. Ζώνιου-Σιδέρη). Αθήνα: Πεδίο.

- Barnes, C., Oliver, M., & Barton, L. (επιμ.), (2014). *Οι σπουδές για την αναπηρία σήμερα* (πρόλογος-επιμ. Γ. Καραγιάννη). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (επιμ.), (2012). *Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Πεδίο.
- Hodder, B. (2005). *Αναπτυξιακές θεωρίες και αναπηρία. Νοητική Καθυστέρηση, Αισθητηριακές Διαταραχές και Κινητική Αναπηρία* (επ. Α. Ζώνιου-Σιδέρη & Η. Σπανδάγου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Thomas, D. & Woods, H. (2008) *Νοητική Καθυστέρηση. Θεωρία και πράξη* (επ. Α. Ζώνιου-Σιδέρη, Ε. Ντεροπούλου-Ντέρου). Αθήνα: Τόπος
- Vygotsky, L.S. (2000). *Νους στην κοινωνία. Ανάπτυξη ανώτερων ψυχολογικών διαδικασιών* (επ. Σ. Βοσνιάδου). Gutenberg, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

- Best, S., Heller, K, Bigge, J. (2004) *Teaching Individuals with Physical or Multiple Disabilities*, California: Prentice Hall, (5th edition).
- Cole, P. (1998). Developmental Versus Difference Approaches to Mental Retardation: A theoretical Extension to the present debate, *American Journal on Mental Retardation*, 102 (4), 379-391.
- Dowse L. (2009). 'Some people are never going to be able to do that.' Challenges for people with intellectual disability in the 21st century. *Disability & Society*, 24 (5), 571-584.
- Goodley, D. (2001). 'Learning Difficulties', the Social Model of Disability and Impairment. Challenging Epistemologies. *Disability & Society*, 16(2), 207-231.
- Kitchin, R. (1998). 'Out of Place', 'Knowing one's place': Space, Power and the exclusion of disabled people. *Disability & Society*, 13(3), 343-356.
- Tilstone, C. (1998). *Observing Teaching and Learning: Principles and Practice*. London: David Fulton.
- Thomas, C. (2004). How is disability understood? An examination of sociological approaches. *Disability & Society* 19(6), 569-583.
- Slee, R. (2001). Social Justice and the changing directions in education research: the case of inclusive education. *International Journal of Inclusive Education* V5, I3, pp167-177.
- Slee, R. & Allan, J. (2001). Excluding the included: a reconsideration of inclusive education. *International Studies in Sociology of Education*, V11, I2 pp. 173-192.
- Slee, R. (2008). Beyond Special and Regular Schooling? An inclusive education reform agenda. *International Studies in Sociology of Education*, 18 (2), pp. 99-116.

Zoniou-Sideri, A. & Vlachou, A. (2006) "Greek Teachers' Belief Systems about Disability and Inclusive Education." *International Journal of Inclusive Education*, 10, (4-5), 379-394.

Συναφή επιστημονικά περιοδικά:

Disability & Society: <http://www.tandfonline.com/toc/cdso20/current>

International Journal of Inclusive Education: <http://www.tandfonline.com/toc/tied20/current>

International Journal of Disability, Development and Education: <http://www.tandfonline.com/toc/cijd20/current>

Journal of Intellectual Disabilities: <http://iid.sagepub.com>

Γ. ΠΕΡΙΓΡΑΦΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΑΣΚΗΣΗΣ

Τίτλος: *Διαταραχές λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ: Σύγχρονες Εκπαιδευτικές Πρακτικές*

I. ΓΕΝΙΚΑ

Διδάσκουσα: Λία Τσερμίδου

Εξάμηνο: Β' εαρινό

Αυτοτελείς διδακτικές δραστηριότητες: α) Πρακτική άσκηση με εποπτεία σε δομές ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης, σε ιδρυματικές και θεραπευτικές δομές β) Σεμιναριακά μαθήματα γ) Παρουσιάσεις εργασιών σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων.

Προαπαιτούμενο μάθημα: *Σύγχρονες προσεγγίσεις της ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης και των σπουδών στην αναπηρία*

Τύπος μαθήματος: Υποχρεωτικό

Πιστωτικές μονάδες: 10

Σύνολο μαθημάτων: 13

Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας: 2 (και 2 τελικά τρίωρα μαθήματα)

Γλώσσα διδασκαλίας: Ελληνική

II. ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σκοπός του μαθήματος είναι να εφοδιάσει τους μεταπτυχιακούς φοιτητές και φοιτήτριες με κατάλληλα μεθοδολογικά και παιδαγωγικά εργαλεία για την ανάλυση και διαχείριση των ζητημάτων που αφορούν τις Διαταραχές λόγου και ομιλίας και τη ΔΕΠ-Υ στο πλαίσιο της

ενταξιακής εκπαίδευσης μέσα από τη σύνδεση θεωρητικών προσεγγίσεων και πρακτικών εφαρμογών. Το περιεχόμενο του μαθήματος επικεντρώνεται σε δυο άξονες: 1. σε παιδαγωγικές θεωρίες και μεθόδους σχεδιασμού και υλοποίησης ενταξιακών προγραμμάτων που απευθύνονται σε μαθητές με Διαταραχές λόγου και ομιλίας καθώς και ΔΕΠ-Υ 2. στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι συγκεκριμένοι μαθητές σε διαφορετικές εκπαιδευτικές δομές ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης, σε ιδρυματικές και θεραπευτικές δομές.

Με την επιτυχή ολοκλήρωση του μαθήματος ο/η μεταπτυχιακός φοιτητής/τρια θα είναι σε επίπεδο:

α) γνώσεων

- ✓ να γνωρίζει τους ορισμούς και τις διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις σχετικά με τα ζητήματα που αφορούν τις Διαταραχές λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ
- ✓ να αναγνωρίζει την πολυπλοκότητα των ορισμών,
- ✓ να κατανοεί τη σπουδαιότητα υιοθέτησης μίας πολυεπιστημονικής προσέγγισης σε ανάλογα ζητήματα,
- ✓ να γνωρίζει τις διαδικασίες αξιολόγησης/διάγνωσης των Διαταραχών λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ και τα συστήματα ταξινόμησης των Διαταραχών λόγου και ομιλίας
- ✓ να γνωρίζει τη δομή και τη λειτουργία των πλαισίων που φοιτούν οι μαθητές με Διαταραχές λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ και να μπορεί να ερμηνεύει τα παραπάνω ως μέρος του συνολικού κοινωνικού συστήματος,
- ✓ να γνωρίζει τη δομή και τη λειτουργία των υποστηρικτικών δομών και να μπορεί να εφαρμόζει συνεργατικές πρακτικές με σκοπό την καταλληλότερη υποστήριξη των μαθητών,
- ✓ να κατανοεί τη σημασία και τον ρόλο της διαφοροποιημένης παιδαγωγικής στην ανάπτυξη ενταξιακών εκπαιδευτικών πρακτικών.

β) δεξιοτήτων

- ✓ να μπορεί να αναλύει και να επιλύει με ευελιξία σύνθετα προβλήματα που προκύπτουν κατά την εκπαιδευτική διαδικασία,
- ✓ να προσεγγίζει την εκπαιδευτική πράξη με ευελιξία
- ✓ να αξιοποιεί τα εργαλεία της διαφοροποιημένης παιδαγωγικής και να προσεγγίζει τη διαφορετικότητα των μαθητών ως πηγή έμπνευσης και προγραμματισμού των δραστηριοτήτων
- ✓ να μπορεί να αξιολογεί την καταλληλότητα του εκπαιδευτικού υλικού και να προβαίνει σε κατάλληλες προσαρμογές σε συνθήκες ενταξιακής εκπαίδευσης.

γ) ικανοτήτων

- ✓ να μπορεί να αναπτύσσει διεπιστημονικές συνεργατικές πρακτικές υιοθετώντας μια προοπτική σύνδεσης και συσχέτισης εκπαιδευτικών και λογοθεραπευτικών παρεμβάσεων.
- ✓ να υιοθετεί πρακτικές αναστοχασμού για το εκπαιδευτικό έργο μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης
- ✓ να προβαίνει σε κριτική ανάλυση της καταλληλότητας των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων επιδιώκοντας εξασφάλιση συνθηκών ενταξιακής εκπαίδευσης.

Γενικές ικανότητες: Λαμβάνοντας υπόψη τις γενικές ικανότητες που πρέπει να έχει αποκτήσει ο πτυχιούχος (όπως αυτές αναγράφονται στο Παράρτημα Διπλώματος) η πρακτική άσκηση με εποπτεία αποσκοπεί:

- ✓ στην αναζήτηση, ανάλυση και σύνθεση δεδομένων και πληροφοριών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών,
- ✓ στην αυτόνομη εργασία,
- ✓ στην ομαδική εργασία,
- ✓ στην εργασία σε διεπιστημονικό περιβάλλον,
- ✓ στον σεβασμό στη διαφορετικότητα και στην πολυπολιτισμικότητα,
- ✓ στον αναστοχασμό και
- ✓ στην προαγωγή της ελεύθερης, δημιουργικής και επαγωγικής σκέψης.

III. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Περιγραφή των εννοιών του μαθήματος

- ✓ Διαταραχές λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ: Ορισμοί και Εννοιολογικές Αποσαφηνίσεις.
- ✓ Μεθοδολογικά και Παιδαγωγικά εργαλεία για την ανάλυση και διαχείριση των ζητημάτων που αφορούν τις Διαταραχές λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ και συναφείς μαθησιακές δυσκολίες.
- ✓ Συστήματα ταξινόμησης των Διαταραχών λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ.
- ✓ Διαδικασίες αξιολόγησης/διάγνωσης των Διαταραχών λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ.
- ✓ Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι μαθητές με Διαταραχές λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ στο πλαίσιο του γενικού σχολείου.
- ✓ Παιδαγωγικές πρακτικές με ενταξιακό προσανατολισμό και με στόχο την ανταπόκριση του σχολείου στις ανάγκες των μαθητών με Διαταραχές λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ.

- ✓ Ο ρόλος της οικογένειας και η σημασία της συνεργασίας σχολείου και οικογένειας.
- ✓ Η σημασία συνεργασίας όλων των συμμετεχόντων στην εκπαίδευση των μαθητών με Διαταραχές λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ (μαθητή, εκπαιδευτικού, σχολείου, ειδικών, οικογένειας, κοινότητας).

IV. ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ –ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Τρόπος παράδοσης: Πρόσωπο με πρόσωπο, πρακτική άσκηση με εποπτεία, παρέμβαση στο πεδίο.

Χρήση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας: Χρήση διαδικτύου, οπτικο-ακουστικού υλικού, παρουσίαση διαφανειών σε power point, υποστήριξη μαθησιακής διαδικασίας μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Οργάνωση της διδασκαλίας:

Το μάθημα διεξάγεται με τη μορφή σεμιναρίου και περιλαμβάνει εποπτεία πρακτικής άσκησης σε δομές ειδικής και ενταξιακής εκπαίδευσης, σε ιδρυματικές και θεραπευτικές δομές.

Οι μέθοδοι διδασκαλίας που αξιοποιούνται είναι οι ακόλουθες: μελέτη και ανάλυση της σχετικής βιβλιογραφίας, παρέμβαση στο πεδίο, φροντιστηριακές συναντήσεις και επεξεργασία σχετικών θεμάτων, συγγραφή και παρουσίας εργασίας.

Αξιολόγηση μεταπτυχιακών φοιτητών:

Η γλώσσα αξιολόγησης είναι η ελληνική.

Το σύστημα αξιολόγησης διαρθρώνεται σε δύο άξονες:

1. **Διαμορφωτική-σταδιακή αξιολόγηση** που περιλαμβάνει ποικίλες μεθόδους αξιολόγησης, όπως εκπόνηση και παράδοση εργασιών, μελέτη και ανάλυση βιβλιογραφίας, καταγραφή και ανάλυση εκπαιδευτικών δομών όπου πραγματοποιούνται οι πρακτικές ασκήσεις, ανάλυση και ερμηνεία θεσμικών κειμένων και εκπαιδευτικών πρακτικών που υιοθετούνται στο πλαίσιο της εκπαίδευσης των μαθητών με Διαταραχές λόγου και ομιλίας και ΔΕΠ-Υ) καθ' όλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας.
2. **Τελική αξιολόγηση** που περιλαμβάνει συγγραφή και παρουσίαση θεωρητικής - βιβλιογραφικής εργασίας έκτασης 5000 λέξεων και η οποία εκπονείται σε δυάδες.

V. ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Davis, R. & Brown, E. (2000). *Το χάρισμα της δυσλεξίας. Γιατί μερικοί από τους πιο έξυπνους ανθρώπους δυσκολεύονται στην ανάγνωση και πώς μπορούν να μάθουν να διαβάζουν τέλεια.* (μτφρ. Παπαδάκης, Ν., επιμ. Τζιβανάκης, Ι.). Αθήνα: Καστανιώτης
- Rumfrey, P. (1998). Ειδική Αναπτυξιακή Δυσλεξία: Προέλευση, Εντοπισμός, Αντιμετώπιση. Στο Ε. Τάφα, (Επιμ.) *Συνεκπαίδευση Παιδιών Με και Χωρίς Προβλήματα Μάθησης και Συμπεριφοράς.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ. 320-352.
- Wiltshire, P. (2004). *Δυσλεξία*, (Μτφρ. Χρυσόπουλου Φ.). Αθήνα: Σαββάλας
- Αγαλιώτης, Ι. (2000). *Μαθησιακές Δυσκολίες στα Μαθηματικά: Αιτιολογία, Αξιολόγηση, Αντιμετώπιση.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Αγαλιωτης, Ι. (2012) *Εκπαιδευτική αξιολόγηση μαθητών με δυσκολίες μάθησης και προσαρμογής.* Αθήνα, εκδόσεις Γρηγόρης.
- Αμερικανική Ψυχιατρική Ένωση (1996). *Διαγνωστικά Κριτήρια DSM-IV.* Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας.
- Γαβριηλίδου Ζ. (2003). *Φωνητική συνειδητοποίηση και διόρθωση παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας.* Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Καλαντζής Κ. (2011). *Διαταραχές του λόγου στην παιδική ηλικία. Φωνή, Ομιλία, Ανάγνωση, Γραφή.* Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Καμπανάρου Μ. (2007). *Διαγνωστικά θέματα λογοθεραπείας.* Έλλην: Αθήνα
- Καρυώτης, Θ. (1997). Η ανάπτυξη της φωνολογικής συνείδησης και η πρόσκτηση της αναγνωστικής δεξιότητας. *Γλώσσα*, 43: 41-49.
- Παντελιάδου, Σ. (2011). *Μαθησιακές Δυσκολίες και Εκπαιδευτική Πράξη: Τι και γιατί.* Αθήνα: Πεδίο.
- Πολυχρόνη, Φ. (2011). *Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες.* Αθήνα: Πεδίο.
- Στεφανής Κ, Σολδάτος Κ, Μαυρέας Β, (Μτφρ.) (1993). *Ταξινόμηση ICD -10 Ψυχικών Διαταραχών & Διαταραχών Συμπεριφοράς: Κλινικές Προδιαγραφές & Οδηγίες για τη Διάγνωση.* ΕΠΙΨΥ & Συνεργατικό Κέντρο του ΠΟΥ για την Έρευνα και την Εκπαίδευση στην Ψυχική Υγεία. Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις ΒΗΤΑ, 1-441.
- Φλωράτου, Μ. (2009). *Μαθησιακές Δυσκολίες και όχι Τεμπελιά: Ανάγνωση, Γραφή, Ορθογραφία, Διδακτικά Προγράμματα για Αντιμετώπιση στο Σχολείο και στο Σπίτι.* Αθήνα: Οδυσσεάς.

Ξενόγλωσση

- Adams, P. (2008). Positioning behaviour: Attention Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD) in the post-welfare educational era. *International Journal of Inclusive Education*, 12(2), 113-125.
- Anderson, P.L. & Meier-Hedde, R. (2001). Early Case Reports of Dyslexia in the United States and Europe. *Journal of Learning Disabilities*, 34: 9-21
- Bacon, A. M. & Bennett, S. (2013). Dyslexia in Higher Education: the Decision to Study Art. *European Journal of Special Needs Education*, 28 (1): 19-32
- Bishop, D. V. M. & Edmundson, A. (1987). Language impaired four-year-olds. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 52, 156–173.
- Bishop, D. V. M. (1997). *Uncommon understanding: Development and disorders of language comprehension in children*. Hove, East Sussex, UK: Psychology Press.
- Burns, E. & Bell, S. (2010). Voices of Teachers with Dyslexia in Finnish and English Further and Higher Educational Settings. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 16 (5): 529-543
- Cameron, H. & Nunkoosing, K. (2012). Lecturer Perspectives on Dyslexia and Dyslexic Students within One Faculty at One University in England. *Teaching in Higher Education*, 17 (3): 341-352
- Campbell, J. (1988). Dyslexia and the Older College Student. *Equity and Excellence in Education*, 24 (3): 58-62
- Cohen, N. (2001). *Language Impairment and Psychopathology in Infants, Children and Adolescents*. London: Sage.
- Collinson, C. & Penketh, C. (2010). “Sit in the corner and don’t eat the crayons”: Postgraduates with Dyslexia and the Dominant “Lexic” Discourse. *Disability & Society*, 25 (1): 7-19
- Collinson, C., Dunne, L. & Woolhouse, C. (2012). Re-visioning Disability and Dyslexia down the Camera Lens: Interpretations of Representations on UK University Websites and in a UK Government Guidance Paper. *Studies in Higher Education*, 37 (7): 859-873.
- Conti-Ramsden, G., Botting, N., Knox, E. & Simkin, Z. (2002). Different school placements following language unit attendance: which factors affect language outcome? *International Journal of Language and Communication Disorders*, 37, 185–195.
- Cromer, R. (1991). *Language and Thought in Normal and Handicapped Children*. London: Blackwell.
- Crowley, M. (1992). Behavioural difficulties and their relationship to language impairment. In J. Law (ed.), *The Early Identification of Language Impairment in Children*. London: Chapman & Hall.

- Crutchley, A., Botting, N. & Conti-Ramsden, G. (1997). Bilingualism and specific language impairment in children attending language units. *European Journal of Disorders of Communication*, 32, 267–276.
- Crystal, D. (1989). *Introduction to Language Pathology*. London: Whurr.
- Dale, M. & Taylor, B. (2001). How Adult Learners Make Sense of their Dyslexia. *Disability & Society*, 16 (7): 997-1008
- Davis, C. (1990). What is Empathy and Can Empathy Be Taught? *Physical Therapy*, 70: 707-711.
- Dodd, B. & Crosbie, S. (2002). Language and cognition: evidence from disordered language. In U. Goswami (ed.), *Handbook of Childhood Cognitive Development*. Oxford: Blackwell, pp. 470–490.
- Dodd, B. (1995). *Differential Diagnosis and Treatment of Children with Speech Disorder*. London: Whurr.
- Evans, W. (2013). "I am not a dyslexic person I'm a person with dyslexia": Identity constructions of dyslexia among students in nurse education. *Journal of Advanced Nursing*, 70(2), 360-372.
- Fox, A. V., Dodd, B. & Howard, D. (2002). Risk factors for speech disorders in children. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 37, 117–131.
- Freedman, J. E. (2016). An analysis of the discourses on attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) in US special education textbooks, with implications for inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 20(1), 32-51.
- French, J. & Herrington, M. (2008). Theorizing Dyslexic Student Discussion/ Action Groups in UK Higher Education: Research in Practice. *Educational Action Research*, 16 (4): 517-530
- Frith, U. (1995). Dyslexia: Can we have a Shared Theoretical Framework? *Educational and Child Psychology*, 12: 6-17
- Gerber, S. E. (1998). *Etiology and Prevention of Communicative Disorders*, 2nd edn. San Diego: Singular.
- Gillon, G. (2000) The efficacy of phonological awareness intervention for children with spoken language impairment. *Language Speech and Hearing Services in Schools*, 31, 126–141.
- Glazzard, J. & Dale, K. (2013). Trainee Teachers with Dyslexia: Personal Narratives of Resilience. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 13 (1): 26-37
- Graham, L. J. (2008). Drugs, labels and (p)ill-fitting boxes: ADHD and children who are hard to teach. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 29(1), 85-106.
- Graham, L. J. (2008). From ABCs to ADHD: the role of schooling in the construction of behaviour disorder and production of disorderly objects. *International Journal of Inclusive Education*, 12(1), 7-

33.

Griffiths, S. (2012). 'Being Dyslexic Doesn't Make me Less of a Teacher'. School Placement Experiences of Student Teachers with Dyslexia: Strengths, Challenges and a Model for Support. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 12 (2): 54-65

Harasty, J. & Reed, V. A. (1994) The prevalence of speech and language impairment in two Sydney metropolitan schools. *Australian Journal of Human Communication Disorders*, 22, 1–24.

Heimdahl Mattson, E., Fischbein, S. & Roll-Petterson (2010). Students with Learning Difficulties/ Dyslexia: a Longitudinal Swedish Example. *International Journal of Inclusive Education*, 14 (8): 813-827

Hull, F. M., Meilke, P. W., Timmons, R. J. & Willeford, J. A. (1971). The national speech and hearing survey: preliminary results. *American Speech and Hearing Association*, 13, 501–509.

Kakouros, E., Maniadaki, K. & Papaeliou Ch. (2004). How Greek teachers perceive school functioning of pupils with ADHD. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 9(1), 41-53.

Kikas E. & Timoštšuk I. (2015). Student teachers' knowledge about children with ADHD and depression and its relations to emotions. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 21(2), 190-204.

Kristjánsson, K. (2009). Medicalised pupils: the case of ADD/ADHD. *Oxford Review of Education*, 35(1), 111-127.

Lee, K. (2008). ADHD in American early schooling: from a cultural psychological perspective. *Early Child Development and Care*, 178(4), 415-439.

Lees, J. & Urwin, S. (1997). *Children with Language Disorders*, 2nd edn. London: Whurr.

Locke, A., Ginsborg, J. & Peers, I. (2002). Development and disadvantage: implications for the early years and beyond. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 37, 3–15.

Madriaga, M. (2007). Enduring disablism: students with Dyslexia and their Pathways into UK Higher Education and Beyond. *Disability & Society*, 22(4), 399-412

McMahon, S. A. (2012). Doctors diagnose, teachers label: the unexpected in pre-service teachers' talk about labelling children with ADHD. *International Journal of Inclusive Education*, 16(3), 249-264.

Michalko, R. (2009). The Excessive Appearance of Disability. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 22(1), 65-74

Miles, T.R & Miles E. (1999^b). *Dyslexia: A hundred years on*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press

Morgan, E. & Rooney, M. (1997). Can Dyslexic Students be Trained as Teachers? *Support for Learning*, 12(1), 28-31

- Mortimore T. & Crozier, W.R.. (2006). Dyslexia and Difficulties with Study Skills in Higher Education. *Studies in Higher Education*, 31(2), 235–251
- Norris c. & Lloyd, G. (2000). Parents, professionals and ADHD: what the papers say. *European Journal of Special Needs Education*, 15(2), 123-137.
- Olswang, L. B., Rodriguez, B. and Timler, G. (1998). Recommending intervention for toddlers with specific language learning difficulties. *American Journal of Speech Language Pathology*, 7, 23–32.
- Paradice, R. (2001). An Investigation into the Social Construction of Dyslexia. *Educational Psychology in Practice*, 17(3), 213-225
- Peckham, C. S. (1973). Speech defects in a national sample of children aged seven years. *British Journal of Disorders of Communication*, 8, 2–8.
- Puckering, C. & Rutter, M. (1987). Environmental influences on language development. In W. Yule and M. Rutter (eds), *Language Development and Disorders*. London: MacKeith.
- Pumfrey, P.D. & Reason R. (1991). *Specific Learning Difficulties (Dyslexia) Challenges and Responses*. London and New York: Routledge/Falmer
- Pumfrey, P.D. (1998). Reforming Policy and Provision for Dyslexic Students in Higher Education: Towards a National Code of Practice. *Support for Learning*, 13(2), 87-90
- Riddick, B. & English, E. (2006). Meeting the Standards? Dyslexic Students and the Selection Process for Initial Teacher Training. *European Journal of Teacher Education*, 29(2), 203-222
- Riddick, B. (1995). Dyslexia: Dispelling the Myths. *Disability & Society*, 10(4), 457-473
- Riddick, B. (2000). An Examination of the Relationship between Labelling and the Stigmatisation with Special Reference to Dyslexia. *Disability & Society*, 15(4), 653-667.
- Riddick, B. (2001). Dyslexia and Inclusion: Time for a Social Model Perspective? *International Studies in Sociology of Education*, 11(3), 223-234.
- Riddick, B. (2003). Experiences of Teachers and Trainee Teachers who are Dyslexic. *Inclusive Education*, 7(4), 389-402.
- Riddick, B. (2010). *Living with dyslexia: The social and emotional consequences of specific learning difficulties/ disabilities*. USA & Canada: Routledge.
- Singh, I. (2008). ADHD, culture and education. *Early Child Development and Care*, 178(4), 347-361.
- Skuse, D. H. (1993). Extreme deprivation in early childhood. In D. Bishop and K. Mogford (eds), *Language Development in Exceptional Circumstances*. Hove: Lawrence Erlbaum.
- Snowling, M., Bishop, D. & Stothard, S. (2001) Is pre-school language impairment a risk factor for dyslexia in adolescence? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 587–600.

Stackhouse, J. & Wells, B. (1997). *Children's Speech and Literacy Difficulties: A Psycholinguistic Framework*. London: Whurr.

Stampoltzis, A. & Polychronopoulou, S. (2008). Dyslexia in Greek Higher Education: A Study of Incidence, Policy and Provision. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 8(1): 37-46.

Stampoltzis, A. & Polychronopoulou, S. (2009). Greek University Students with Dyslexia: An Interview Study. *European Journal of Special Needs Education*, 24(3), 307-321.

Tait, G. (2005). The ADHD debate and the philosophy of truth. *International Journal of Inclusive Education*, 9(1), 17-38.

Tanner, K. (2009). Student Perspectives: Adult Dyslexia and the "Conundrum of Failure". *Disability & Society*, 24(6), 785-797.

Thomson, M. (2009^b). *The psychology of dyslexia: A handbook for teachers*. UK: Wiley-Blackwell.

Tønnessen, F.E. (1995). On Defining "Dyslexia". *Scandinavian Journal of Educational Research*, 39(2), 139-156.

Travell C. & Visser, J. (2006). 'ADHD does bad stuff to you': young people's and parents' experiences and perceptions of Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). *Emotional and Behavioural Difficulties*, 11(3), 205-216.

Visser J. & Jehan, Z. (2009). ADHD: a scientific fact or a factual opinion? A critique of the veracity of Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 14(2), 127-140.

Winter, K. (2001). Numbers of bilingual children in speech and language therapy: Theory and Practise of measuring their representation. *International Journal of Bilingualism*, 5, 465-495.

Συναφή επιστημονικά περιοδικά:

International Journal of Speech & Language Pathology and Audiology, Synergy Publishers.

Child Language Teaching and Therapy, Sage Publications.

International Journal of Language & Communication Disorders, Royal College of Speech & Language Therapists.

British Journal of Disorders of Communication, Sage Publications.

Annals of Dyslexia, Springer.

Child Development, The Society for Research in Child Development.

Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, Routledge.

Dyslexia, John Wiley & Sons Ltd.

Early Child Development and Care, Routledge.

Emotional and Behavioural Difficulties, Routledge.

European Journal of Psychology of Education, Springer.
European Journal of Special Needs Education, Routledge.
International Journal of Inclusive Education, Routledge.
Journal of Child Psychology and Psychiatry, Journal of Child Psychology and Psychiatry.
Journal of Educational Psychology, American Psychological Association.
Journal of Learning Disabilities, American Psychological Association.
Journal of Research in Reading, John Wiley & Sons.
Journal of School Psychology, Elsevier.
Learning and Instruction, Elsevier.
Oxford Review of Education, Routledge.
Psychological Bulletin, American Psychological Association.
Reading and Writing, Springer.
Reading Research Quarterly, International Literacy Association
Research in Developmental Disabilities, Elsevier.
Scientific Studies of Reading, Routledge.

Δ. ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΑΣΚΗΣΗΣ

Τίτλος: *Αυτισμός και ψύχωση: σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές*

I. ΓΕΝΙΚΑ

Διδάσκουσα: Κατερίνα Σιώτου

Εξάμηνο: Β' εαρινό

Αυτοτελείς διδακτικές δραστηριότητες: α) Πρακτική άσκηση με εποπτεία σε δομές ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης, σε ιδρυματικές, θεραπευτικές δομές, β) σεμιναριακά μαθήματα, γ) παρουσιάσεις εργασιών σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων.

Προαπαιτούμενο μάθημα: *Σύγχρονες προσεγγίσεις της ειδικής, ενταξιακής εκπαίδευσης και των σπουδών στην αναπηρία*

Τύπος μαθήματος: Υποχρεωτικό

Πιστωτικές μονάδες: 10

Σύνολο μαθημάτων: 13

Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας: 2 (και 2 τελικά τρίωρα μαθήματα)

Γλώσσα διδασκαλίας: Ελληνική

II. ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σκοπός του μαθήματος είναι η θεωρητική προσέγγιση των πρώιμων ψυχικών διαταραχών σε συνδυασμό με την κλινική – εκπαιδευτική πρακτική.

Με την επιτυχή ολοκλήρωση του μαθήματος ο/η μεταπτυχιακός φοιτητής/τρια θα είναι σε επίπεδο:

α) γνώσεων: Ο/Η μεταπτυχιακός/ή φοιτητής/τρια θα γνωρίζει το θεωρητικό υπόβαθρο και τις μελέτες περί του αυτισμού και των ψυχώσεων, βάση των οποίων σχεδιάζονται οι εκπαιδευτικές παρεμβάσεις. Θα εξοικειωθεί με τις εκπαιδευτικές προσεγγίσεις που προέρχονται από τα διάφορα σχολεία σκέψης (συμπεριφοριστική, ψυχοδυναμική, γνωστική).

β) δεξιοτήτων: Ο/Η μεταπτυχιακός/ή φοιτητής/τρια θα μπορεί να εμβαθύνει στην ατομικότητα και στις εκπαιδευτικές ανάγκες και δυνατότητες του κάθε μαθητή, ώστε να προγραμματίζει παιδαγωγικές δραστηριότητες, ατομικές ή/και ομαδικές, με στόχο την εκπαιδευτική και κοινωνική του ένταξη.

γ) ικανοτήτων: Ο/Η μεταπτυχιακός/ή φοιτητής/τρια θα επωφελείται της συλλογικότητας και της διεπιστημονικής ομάδας και θα αναπτύξει περαιτέρω την κριτική σκέψη και την δημιουργική εκπαιδευτική πρακτική.

Γενικές ικανότητες: Λαμβάνοντας υπόψη τις γενικές ικανότητες που πρέπει να έχει αποκτήσει ο πτυχιούχος (όπως αυτές αναγράφονται στο Παράρτημα Διπλώματος) η πρακτική άσκηση με εποπτεία αποσκοπεί:

- στην αναζήτηση, ανάλυση και σύνθεση δεδομένων και πληροφοριών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών,
- στην αυτόνομη εργασία,
- στην ομαδική εργασία,
- στην εργασία σε διεπιστημονικό περιβάλλον,
- στον σεβασμό στη διαφορετικότητα και στην πολυπολιτισμικότητα,
- στον αναστοχασμό και
- στην προαγωγή της ελεύθερης, δημιουργικής και επαγωγικής σκέψης.

III. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Θεωρία: Γνωριμία και κατανόηση των βασικών εννοιών του αυτισμού και της παιδικής ψύχωσης όπως αυτές περιγράφονται από αντιπροσώπους της ψυχοδυναμικής, γνωστικής και συμπεριφοριστικής προσέγγισης. Η θεωρία αφορά στη μελέτη των αναπτυξιακών, ψυχοσυναισθηματικών, συμπεριφορικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών πτυχών των παιδιών με αυτισμό και ψύχωση.

Μελέτη περίπτωσης: Ο/Η μεταπτυχιακός/ή φοιτητής/τρια καλείται να επιλέξει τουλάχιστον ένα άτομο με αυτισμό ή ψύχωση από το πλαίσιο πρακτικής του, όπου συζητείται με την επόπτρια και την ομάδα εποπτείας αναφορικά με τους εκπαιδευτικούς – κλινικούς στόχους. Η εποπτεία αφορά στο σχεδιασμό ψυχοπαιδαγωγικού προγράμματος και στην επακόλουθη εφαρμογή του.

Αποτίμηση κλινικών – εκπαιδευτικών στόχων: Ο/η μεταπτυχιακός/ή φοιτητής/τρια καλείται να παρουσιάσει στην ομάδα εποπτείας, την πορεία του ψυχοπαιδαγωγικού προγράμματος που ακολούθησε, αποτιμώντας την επίτευξη ή μη των στόχων και να σκεφτεί περαιτέρω την ατομική του θέση σχετικά με πρόσθετες παραμέτρους εξέλιξης. Η ομάδα εποπτείας συμμετέχει ενεργά εκφράζοντας τις δικές στις σκέψεις, αμφισβητήσεις, προτάσεις.

Ανασκόπηση και αξιολόγηση της πρακτικής άσκησης: Γίνεται συνολική ανασκόπηση της πρακτικής άσκησης και αποτιμάται η συνεισφορά της σε επίπεδο γνώσεων, δεοντολογίας κριτικής σκέψης και επαγγελματικής κατάρτισης.

IV. ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ –ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Τρόπος παράδοσης: Πρόσωπο με πρόσωπο, πρακτική άσκηση με εποπτεία, παρέμβαση στο πεδίο.

Χρήση τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας: Χρήση διαδικτύου, οπτικο-ακουστικού υλικού, παρουσίαση διαφανειών σε power point, υποστήριξη μαθησιακής διαδικασίας μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Οργάνωση της διδασκαλίας: Μελέτη και ανάλυση βιβλιογραφίας. Μελέτη περίπτωσης από το εκπαιδευτικό-κλινικό πλαίσιο πρακτικής άσκησης ή εργασίας. Αποτίμηση εκπαιδευτικών-κλινικών στόχων.

Αξιολόγηση μεταπτυχιακών φοιτητών: Αξιολογείται η ενεργητική συμμετοχή του/της μεταπτυχιακού/κής φοιτητή/τριας στην ομάδα εποπτείας, η θεωρητική κατάρτιση και η μελέτη περίπτωσης στο πλαίσιο της πρακτικής. Επιπροσθέτως, αξιολογείται ατομική εργασία σχεδιασμού μιας ψυχοπαιδαγωγικής παρέμβασης και η συγγραφή και η παρουσίαση τελικής δυαδικής θεωρητικής εργασίας έκτασης 5.000 λέξεων.

V. ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξανδρίδης, Α. (1987). Ο Πέτρος είναι ο λύκος-Μελέτη της έννοιας της Συμβιωτικής Παιδικής Ψύχωσης. Αθήνα. Χατζηνικολή. Σελ. 7-24.

Alvarez A. (1992). Live Company. London: Routledge.

Bergman, A., Schwartzman, M., Sloate, P. and Wilson, A. (1983). The Oral Deadlock: treatment of a psychotic child. American Psychoanalytic Association. 31:443-465.

Γενά, Α. (2002). Αυτισμός και Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές. Αξιολόγηση-Διάγνωση-Αντιμετώπιση. Αθήνα. Ζαχαρόπουλος, Χ. , Σιταράς, Δ. και Ζαχαροπούλου, Σ.

Clarizio H., McCoy G. (1983). Behavior Disorders in Children. New York: Harper & Row, Publishers Inc.

Frith, U. (1993). Autism-Explaining the Enigma. Oxford UK and Cambridge USA. Blackwell.

Mahler, M. (1987). On human symbiosis and the vicissitudes of individuation. New York. International Universities Press, Inc.

Mahler, M., Pine, F., Bergman A. (1985). The Psychological Birth of the Human Infant. Symbiosis and Individuation. London: Maresfield Library.

Tsiantis I., Manolopoulos S. (1987). Current Topics on Child Psychiatry. Development. (In Greek) Vol. I, II. Athens: Kastaniotis Publications.

Tsiantis I., Manolopoulos S. (1988). Current Topics on Child Psychiatry. Psychopathology. (In Greek) Vol. I, II. Athens: Kastaniotis Publications.

Tustin, F., (1992). Autistic states in children. London and New York. Tavistock/Routledge.

Συναφή επιστημονικά περιοδικά:

Disability & Society, <http://www.tandfonline.com/toc/cdso20/current>

Journal of Autism and Developmental Disorders, <http://www.springer.com/psychology>

Autism, <http://aut.sagepub.com>

ΕΡΓ Εργαστήριο μεθοδολογίας: ανάλυση δεδομένων

Διδάσκων: Βασίλης Γιαλαμάς

Γενικό περίγραμμα μαθήματος

Οι στόχοι σεμιναρίου:

- να εισαγάγει τους συμμετέχοντες στις βασικές στατιστικές μεθόδους και τις τεχνικές, που είναι κατάλληλες για την ανάλυση δεδομένων που συλλέχθηκαν για ερευνητικούς λόγους στα πλαίσια των Επιστημών του Ανθρώπου.
- να εισαγάγει τους συμμετέχοντες στη χρήση στατιστικού λογισμικού για την ανάλυση δεδομένων.
- να ενθαρρύνει την ικανότητα των συμμετεχόντων σε επιστημονική εργασία.

Στόχοι

- Να παρουσιαστεί η λογική που διέπει τις βασικές στατιστικές μεθόδους και τις τεχνικές.
- Να αναπτυχθεί η γνώση που οδηγεί στην επιλογή των κατάλληλων στατιστικών τεχνικών για την έρευνα για το θέμα, ανάλογα με τη φύση των δεδομένων και των περιορισμών που προκύπτουν από τα μεγέθη και τις κατανομές των διαθέσιμων δειγμάτων.
- Να αναπτυχθούν οι δεξιότητες της κατανόησης και της ερμηνείας των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή της ανάλυσης του στατιστικού λογισμικού.
- Να καλλιεργηθεί η δυνατότητα της παρουσίασης και της γραπτής αποτύπωσης των στατιστικών αποτελεσμάτων με την χρήση της κατάλληλης τεκμηρίωσης.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Μέχρι το τέλος του σεμιναρίου οι συμμετέχοντες θα είναι σε θέση:

- να αναπτύξουν δεξιότητες για την κατανόηση της φύσης των δεδομένων που αναλύονται, να ελέγξουν τους όρους για την εγκυρότητα των στατιστικών τεχνικών και, τελικά, για να είναι σε θέση να επιλέξουν την κατάλληλη στατιστική τεχνική για την εφαρμογή της στον έλεγχο της ερευνητικής υπόθεσης.
- να αναπτύξουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν διάφορα υπολογιστικά προγράμματα, κατάλληλα για στατιστική επεξεργασία (SPSS, Excel) και να κατανοούν τα αποτελέσματα.
- να αναπτύξουν τη δυνατότητα να αναλύουν στατιστικά αποτελέσματα με την χρήση της κατάλληλης τεκμηρίωσης.

Δομή

Το σεμινάριο αποτελείται από τριώρες εβδομαδιαίες συναντήσεις. Κάθε συνάντηση διαιρείται σε δύο μέρη. Κατά τη διάρκεια του πρώτου μέρους παρουσιάζεται ένα πρόβλημα και επιλέγεται και αναπτύσσεται η κατάλληλη στατιστική μεθοδολογία για τη λύση του. Το στατιστικό περιεχόμενο αυτού του μέρους είναι: κατανομές συχνότητας και οι γραφικές παραστάσεις τους, μέτρα της κεντρικής τάσης, διασπορά, κανονική κατανομή, δειγματοληψία, δειγματοληπτική κατανομή, εκτίμηση με τα διαστήματα εμπιστοσύνης, εισαγωγή στον έλεγχο υποθέσεων, έλεγχος t, ανάλυση της διασποράς, έλεγχοι με την κατανομή χ^2 , την απλή παλινδρόμηση και την εισαγωγή στην ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμηση, τους μη παραμετρικούς ελέγχους και την εισαγωγή στην παραγοντική ανάλυση. Συχνά, παρουσιάζεται η χρήση του στατιστικού λογισμικού για την εφαρμογή των κατάλληλων αναλύσεων.

Στο δεύτερο μέρος χρησιμοποιούνται δεδομένα που προέρχονται από πραγματικές μελέτες. Η ανάλυσή τους είναι βασισμένη στη χρήση του υπολογιστή. Οι συμμετέχοντες αποφασίζουν και εφαρμόζουν την κατάλληλη στατιστική επεξεργασία. Τέλος, προετοιμάζουν μια σύντομη έκθεση με τα συμπεράσματά τους.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση είναι βασισμένη στη συμμετοχή και στη δουλειά στη τάξη. Οι συμμετέχοντες καλούνται να εργαστούν σε μικρές ομάδες και να υποβάλουν μια εργασία βασισμένη σε οποιοδήποτε από τα θέματα που διδάχτηκαν.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Ferguson G. and Takane Z. (1989). *Statistical Analysis in Psychology and Education*, Sixth Edition. New York: McGraw-Hill.
- Gravetter, J. F. and Wallnau, B. L. (1996). *Statistics for the Behavioral Sciences. A First Course for Students of Psychology and Education*. Fourth Edition. West Publishing Company.
- Grimm L. (1993). *Statistical Applications for the Behavioral Sciences*. John Wiley & sons Inc.
- Howell C. D. (1997). *Statistical Methods in Psychology. Fourth Edition*. Duxbury Press, by Wadsworth Publishing Co. International Thomson Publishing Inc.
- Minium, W. E., King, M. B., Bear, G. (1993). *Statistical Reasoning in Psychology and Education. Third Edition*. John Wiley & sons Inc.
- Norusis J. Marija (2002). *Guide to Data Analysis (SPSS 11.0)*. Prentice Hall: New Jersey.
- Ott. L., Longnecker M. (2001). *An Introduction to Statistical Methods and data Analysis*, Fifth Edition. Duxbury, Pacific Grove.

SPSS Inc. (2004). *SPSS Base 12. User's Guide*. SPSS Inc, Chicago.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (1996). *Using multivariate statistics* (3rd Ed.). New York, NY: Harper Collins

Γιαλαμάς Β. & Κασιμάτη Αικ (1999). Τα «πιστεύω» των μαθητών (ηλικίας 12-15) για τα Μαθηματικά. *Πρακτικά 16ου Πανελληνίου Συνεδρίου Μαθηματικής Παιδείας Ε.Μ.Ε.*, 1999, σελ. 14-24.

Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη Γ., (1998). *Κοινωνιολογική ανάλυση της αξιολόγησης και της επίδοσης: Οι εισαγωγικές εξετάσεις*. Αθήνα: Gutenberg

Λεονταρή Α. & Γιαλαμάς Β. (1996). Το άγχος των εξετάσεων, η αυτοαντίληψη και η σχολική επίδοση. *Ψυχολογία*, τ.3, σ. 20-39.

Λεονταρή Α., Κυρίδης Α. & Γιαλαμάς Β. (1996). Το στρες των εκπαιδευτικών. *Ψυχολογικά Θέματα* τομ.7, τ.2-3, σελ.139-152.

Μαλικιώση-Λοΐζου Μ., Γιαλαμάς Β. (2001) Προβλήματα συμπεριφοράς στην προσχολική ηλικία και τρόποι αντιμετώπισής τους. *Νέα Παιδεία*, τ. 97, σελ. 156-171.

Ρούσσοσ Π., Τσαούσης Γ. (2002). *Στατιστική Εφαρμοσμένη στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Ελληνικά Γράμματα: Αθήνα.

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 2016-2017		
Τρίτη	6 Σεπτεμβρίου	Εγγραφές νέων μεταπτυχιακών φοιτητών
Τρίτη	13 Σεπτεμβρίου	Έναρξη Διεπιστημονικού Σεμιναρίου «Κοινωνικές διακρίσεις, δικαιώματα και ειδικές κοινωνικές ομάδες»
Δευτέρα-Σάββατο	19-24 Σεπτεμβρίου	Μάθημα Β' έτους: Inclusive education Policy and Practice: cross-cultural perspectives (Prof. Roger Slee)
Τα μαθήματα (Α' και Β' έτους) του χειμερινού εξαμήνου αρχίζουν από την Δευτέρα 26 Σεπτεμβρίου 2016 και λήγουν την Παρασκευή 13 Ιανουαρίου 2017.		
Δευτέρα-Πέμπτη	3-6 Οκτωβρίου	Δηλώσεις μαθημάτων χειμερινού εξαμήνου
Παρασκευή	28 Οκτωβρίου	Αργία-Εθνική Εορτή
Δευτέρα-Πέμπτη	7-10 Νοεμβρίου	Κατάθεση προτάσεων και αρχικού σχεδίου Μεταπτυχιακής Διπλωματικής εργασίας φοιτητών β' έτους
Τετάρτη	30 Νοεμβρίου	Ανακοίνωση επιβλεπόντων/ουσών ΜΔε
Παρασκευή 23 Δεκεμβρίου 2016-Παρασκευή 6 Ιανουαρίου 2017		Διακοπές Χριστουγέννων & Πρωτοχρονιάς
Δευτέρα - Τετάρτη	23-25 Ιανουαρίου	Παράδοση εργασιών χειμερινού εξαμήνου ή/και εξετάσεις
Παρασκευή	3 Φεβρουαρίου	Κατάθεση βαθμολογίας μαθημάτων χειμερινού εξαμήνου. Αιτήσεις για αναστολή σπουδών Εαρινού Εξαμήνου Α' ή Β' έτους
Τα μαθήματα Α' και Β' έτους, η Πρακτικής Άσκηση & το σχετικό Εργαστήριο Α' έτους του εαρινού εξαμήνου αρχίζουν από την Δευτέρα 6 Φεβρουαρίου και λήγουν στις 12 Μαΐου 2017.		
Τετάρτη-Παρασκευή	1-3 Φεβρουαρίου	Διεπιστημονικό Σεμινάριο Β' έτους: πρόδρομη παρουσίαση ΜΔε
Δευτέρα - Πέμπτη	13-16 Φεβρουαρίου	Δηλώσεις μαθημάτων εαρινού εξαμήνου
Δευτέρα	27 Φεβρουαρίου	Αργία-Καθαρά Δευτέρα
Δευτέρα 10 Απριλίου - Παρασκευή 21 Απριλίου 2017		Διακοπές Πάσχα
Δευτέρα	5 Ιουνίου	Αργία-Αγίου Πνεύματος
Τρίτη-Πέμπτη	6-8 Ιουνίου	Παράδοση εργασιών εαρινού εξαμήνου ή/και εξετάσεις
Παρασκευή	23 Ιουνίου	Κατάθεση βαθμολογίας μαθημάτων εαρινού εξαμήνου
Δευτέρα-Πέμπτη	26-29 Ιουνίου	Αιτήσεις αναστολής σπουδών Χειμερινού Εξαμήνου Β' έτους
Σεπτέμβριος 2017		Κατάθεση ΜΔε ή αίτηση παράτασης ΜΔε (για ΜΦ Β' έτους)